

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

Η Συνθήκη της Λωζάνης και οι επιπτώσεις της στις ελληνο-τουρκικές
σχέσεις

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ιωάννης Χρήστου

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή

Ντανιέλλα Μαρούδα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Σοφία Γαλάνη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Χαρά Καραγιαννοπούλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ιωάννης Χρήστου, 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αφιερώνω την παρούσα εργασία στη σύζυγό μου, Αγγελική, για την υποστήριξη, την αμέριστη συμπαράσταση και τη συνεχή ενθάρρυνση της σε όλη τη διάρκεια της καριέρας και των σπουδών μου, χωρίς την οποία δε θα είχα καταφέρει τίποτα μέχρι σήμερα. Επίσης, είμαι ευγνώμων στη κόρη μου, Αναστασία - Μαρία, που σπουδάζει και παλεύει για την εκπλήρωση του δικού της ονείρου και με κάνει υπερήφανο.

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ενυπογράφως ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάση επιστημονικής παράφρασης.

Αθήνα, 2024

Ιωάννης Χρήστου

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	13
Μεθοδολογία.....	13
Μέρος Πρώτο.....	15
Κεφάλαιο πρώτο: Η Συνθήκη της Λωζάνης	15
Γενικά.....	15
Σύντομο ιστορικό προηγούμενων συνθηκών και βασικά σημεία της Συνθήκης της Λωζάνης.....	16
Ο καθορισμός των συνόρων στη Συνθήκη της Λωζάνης	17
Η ανταλλαγή των πληθυσμών και οι μειονότητες που δημιουργήθηκαν σε Ελλάδα και Τουρκία	18
Κεφάλαιο δεύτερο: Η Σταδιακή Αποψίλωση της Συνθήκης από την Τουρκία και η Ελληνική Απραξία	20
Γενικά.....	20
Οι Έλληνες της Τουρκίας.....	20
Η τακτική του Τουρκικού κράτους για τη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης	22
Η Επισημειωμένη Θέση του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως	22
Διεκδικήσεις Τουρκίας στο Αιγαίο	24
Λήμνος-Σαμοθράκη	24
Το καθεστώς της στρατικοποίησης των νήσων του Αν. Αιγαίου	25
Αιγιαλίτιδα ζώνη.....	27
Η Αμφισβήτηση του ελέγχου του εναερίου χώρου (Flight Information Region-FIR Αθηνών	29
Αμφισβήτηση Κυριαρχικών Δικαιωμάτων στην Υφαλοκρηπίδα	31
Μέρος Δεύτερο	33
Κεφάλαιο τρίτο: Οι Αναποτελεσματικές Στρατηγικές της Ελλάδας Έναντι της Τουρκίας από το 1923 έως Σήμερα.....	33
Περίοδο από το 1923 μέχρι την εισβολή στην Κύπρο (1974).....	33
Θεμέλια της ελληνοτουρκικής συνεργασίας: διμερείς πρωτοβουλίες και διεθνές περιβάλλον.....	33
Η συμπληρωματική συνθήκη του 1938: τα όρια της ελληνοτουρκικής συνεργασίας.....	41
Περίοδο διεύρυνσης των απειλών κατά της Ελλάδας μέχρι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου (1974- 1990).....	46
Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η Προετοιμασία της Τουρκίας για την Επόμενη Κρίση (1990-1996)	50
Η Κρίση των Ιμίων (1996-2000)	53
Η Εντατικοποίηση του Κατευνασμού της Τουρκίας (2000- 2009).....	55
Η Αποκάλυψη της Αναθεωρητικής Πολιτικής της Τουρκίας (2009- 2019 «Νεο-Οθωμανισμός»).....	56
Η διείσδυση του νεο-οθωμανισμού στη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης.....	57
Ο νεο-οθωμανισμός και εναπομείνων Ελληνισμός στην Τουρκία.....	57
Το αντίκτυπο του νεο-οθωμανισμού στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις.....	58
Η εγκαθίδρυση του Ερντογάν ως απόλυτο άρχοντα στην Τουρκία (πραξικόπημα 2016)	59
Ο στόχος της Τουρκίας είναι πλέον η αναγνώριση της ως υπερδύναμη (Γαλάζια πατρίδα, Πλήρης Αναθεωρητισμός της Τουρκίας από το 2019 μέχρι σήμερα).....	60
Η Στρατηγική της Ελλάδας.....	61

Συμπεράσματα	64
Η Ελλάδα δεν είχε ποτέ μακροχρόνια Στρατηγική μετά το 1922.....	66
Επίλογος.....	72
	σελ.
Πηγές – Βιβλιογραφία.....	74
..	

Περίληψη

Στις 24 Ιουλίου 1923, ένα χρόνο μετά τη μικρασιατική καταστροφή, υπογράφηκε στη Λωζάνη συνθήκη ειρήνης μεταξύ των νικητών του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και της κεμαλικής Τουρκίας.

Η Συνθήκη της Λωζάνης καθόρισε τα ελληνοτουρκικά σύνορα στη Θράκη και το Αιγαίο Πέλαγος. Στη Θράκη, ως σύνορο ορίστηκε ο ποταμός Έβρος. Εκτός του Καραγάτς, (ένα τμήμα εδάφους από την δυτική όχθη του ποταμού μέχρι το σημείο που ενώνονται ο Έβρος ποταμός με τον Άρδα ποταμό), παραχωρήθηκε στην Τουρκία. Στο Αιγαίο Πέλαγος, επιβεβαιώθηκε η ελληνική κυριαρχία επί όλων των νησιών (ανεξαρτήτως μεγέθους), εκτός από τα νησιά Ίμβρος, Τένεδος και Λάγος, που ανήκαν στην Τουρκία και βρίσκονταν σε απόσταση τριών ναυτικών μιλίων από τις μικρασιατικές ακτές, και τα Δωδεκάνησα, που ανήκαν στην Ιταλία και παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα το 1947. Παράλληλα, η συνθήκη περιελάμβανε διατάξεις για την προστασία της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη, της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη και των Ελλήνων στα νησιά Ίμβρο και Τένεδο (ειδικό διοικητικό καθεστώς).

Από την επομένη της Συνθήκης, η Τουρκία εφάρμοσε μια στρατηγική (διαχρονική μέχρι και σήμερα), κατάλυσης και μη εφαρμογής της. Άρχισε μια πολιτική εκκένωσης – εκκαθάρισης των Ελλήνων κατοίκων από το έδαφός της με τον πιο στυγνό και βίαιο τρόπο. Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου προσπάθησε να προσεταιριστεί ελληνικά νησιά και να της δοθεί η Δωδεκάνησος, ενώ παράλληλα συνέχισε την εξόντωση του ελληνικού στοιχείου στο έδαφος της με κάθε δυνατό τρόπο (κοινωνικά, οικονομικά, πολιτισμικά). Τον Σεπτέμβριο του 1955, ένα ανθελληνικό κίνημα Τούρκων πολιτών, υποκινούμενο από το ίδιο τουρκικό κράτος, εξαπέλυσε ένα κύμα βίας και κτηνωδίας στην Κωνσταντινούπολη, που οδήγησε στη μαζική φυγή της ελληνικής μειονότητας. Κατάφερε μέσα σε 50 χρόνια να σβήσει οποιαδήποτε φυσική παρουσία του ελληνισμού, στο έδαφος της.

Έπειτα συνέχισε με την αμφισβήτηση των συνόρων που καθόρισε η Συνθήκη της Λωζάνης. Πρόβαλε έντονα τις αξιώσεις της όταν βρήκε την Ελλάδα ανήμπορη να διαχειριστεί την νέα φάση στην οποία εισέρχονταν ο κόσμος και να εφαρμόσει εξωτερική πολιτική υπέρ των ελληνικών συμφερόντων. Ειδικότερα, μετά το 1974 και την μεταπολίτευση, που η Ελλάδα εφάρμοσε και εφαρμόζει μια στρατηγική κατευνασμού, που παρόμοια με την περίοδο του μεσοπολέμου που όπως φαίνεται, τότε αλλά

και μετά από 100 χρόνια, αποδεικνύεται αναποτελεσματική. Αρχικά διεκδίκησε εδαφικά δικαιώματα στην υφαλοκρηπίδα του βορειοανατολικού και κεντρικού Αιγαίου και στη συνέχεια τα επέκτεινε σε ολόκληρο το μήκος του Ανατολικού Αιγαίου Πελάγους. Μετά την εισβολή στην Κύπρο, επέκτεινε τις εδαφικές της διεκδικήσεις στην Ανατολική Μεσόγειο και συνεχίζει τις παράλογες απαιτήσεις στο Αιγαίο Πέλαγος με απειλή πολέμου «casus belli» εφόσον εφαρμόσουμε μονομερώς τα κυριαρχικά μας δικαιώματα (12 ν.μ.).

Σήμερα, 100 χρόνια μετά την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάνης, το μόνο που δεν αμφισβητεί η Τουρκία είναι τα σύνορα του Έβρου (εφαρμόζει μια τακτική αγοράς κτημάτων από μέρους του πληθυσμού της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης, αλλά και τα τελευταία χρόνια με την εφαρμογή της «χρυσής βίζας» από υπηκόους της Τουρκίας, στα πρότυπα της αρχικής δημιουργίας του κράτους του Ισραήλ και άσκηση ισχυρής επιρροής σε αυτή). Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Ελλάδα τήρησε τις συμβατικές της υποχρεώσεις σχεδόν δουλικά, παρά τις παραβιάσεις και τις αξιώσεις της Τουρκίας.

Η τουρκική πολιτική από το 1974, και ιδίως από το 1990, έχει λάβει καθαρά αναθεωρητικό χαρακτήρα. Από τη μια πλευρά, στοχεύει στην κατάργηση του status quo στο Αιγαίο, δηλαδή στην ακύρωση της Συνθήκης της Λωζάνης του 1923, και από την άλλη, στην επιβεβαίωση της θέσης της ως περιφερειακής δύναμης στην ευαίσθητη αυτή περιοχή, την Ανατολική Μεσόγειο. Ως εκ τούτου, οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας βρίσκονται αναπόφευκτα σε κατάσταση μόνιμης αντίφασης λόγω της ευθύνης της Τουρκίας. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα τελευταία χρόνια η Τουρκία έχει επιδείξει μια εξαιρετική ικανότητα προσαρμογής στα νέα γεωπολιτικά δεδομένα, ανάπτυξης μιας πολύπλευρης εξωτερικής πολιτικής, ανάληψης πρωτοβουλιών και παρέμβασης. Ειδικότερα, η Τουρκία σχεδιάζει, τελευταία, όχι μόνο επιθετικές ενέργειες που θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν ανά πάσα στιγμή. Η Τουρκία έχει ξεπεράσει το φράγμα της απειλής και προβαίνει σε ενέργειες που αποσκοπούν στην αλλαγή του εδαφικού και κυριαρχικού της καθεστώτος σε βάρος της Ελλάδας.

Η Ελλάδα, για την περίοδο που μελετάται, δεν διαχειρίστηκε ορθά τις σχέσεις της με την Τουρκία σε συνάρτηση της προστασίας των εθνικών συμφερόντων της. Είναι γεγονός ότι αντιμετώπιζε και αντιμετωπίζει διάφορες κρίσεις (κοινωνικές,

πολιτειακές, οικονομικές) που την οδήγησαν σε εσωστρέφεια και αυτό οφείλεται πλέον ξεκάθαρα στην έλλειψη ενιαίας και συνεχούς υψηλής στρατηγικής στο χρόνο, με καθαρούς ιεραρχημένους στόχους και διασύνδεσης σκοπών και μέσων για την επίτευξη τους. Ότι ενέργειες έπραξε για την προστασία των εθνικών συμφερόντων ήταν ανεμικές. Τώρα καλείται να εφαρμόσει μια στρατηγική 2 ταχυτήτων. Μια αποτρεπτική στρατηγική που την εφάρμοσε από 1922 έως σήμερα στη σχέση της με την Τουρκία και μια πιο δυναμικής – επιθετικής με σκοπό την εκμετάλλευση ευκαιριών αναβάθμισης της ισχύος της στην Αν. Μεσόγειο.

The Treaty of Lausanne and its impact on Greek-Turkish relations

Ioannis Christou

Abstract

On July 24, 1923, a year after the Asia Minor catastrophe, a peace treaty was signed in Lausanne between the victors of World War I and Kemalist Turkey.

The Treaty of Lausanne defined the Greek-Turkish borders in Thrace and the Aegean Sea. In Thrace, the border was defined as the river Evros. Apart from Karagaç (a part of territory from the west bank of the river to the point where the Evros River joins the Ardas River), it was ceded to Turkey. In the Aegean Sea, Greek sovereignty over all islands (regardless of size) was confirmed, except the islands of Imbros, Tenedos and Lagos, which belonged to Turkey and were located three nautical miles from the coast of Asia Minor, and the Dodecanese, which belonged to Italy and were ceded to Greece in 1947. At the same time, the treaty included provisions for the protection of the Greek minority in Istanbul, the Muslim minority in Thrace and the Greeks on the islands of Imbros and Tenedos (special administrative status).

Since the day after the Treaty, Turkey has implemented a strategy (timeless until today) of abolishing and not implementing it. It began a policy of evacuation – liquidation of Greek residents from its territory in the most brutal and violent way. During the Second World War it tried to co-opt Greek islands and give it the Dodecanese, while at the same time it continued the extermination of the Greek element on its territory in every possible way (social, economic, cultural). In September 1955, an anti-Greek movement of Turkish citizens, instigated by the same Turkish state, unleashed a wave of violence and brutality in Istanbul that led to the mass exodus of the Greek minority. It managed within 50 years to erase any physical presence of Hellenism on its territory.

He then continued by contesting the borders established by the Treaty of Lausanne. It made strong claims when it found Greece unable to manage the new phase the world was entering and to implement foreign policy in favor of Greek interests. In particular, after 1974 and the transition to democracy, Greece implemented and is implementing a strategy of appeasement, similar to the interwar period which, as it seems, then and after 100 years, is proving ineffective. It initially claimed territorial rights on the continental shelf of the northeastern and central Aegean and then

extended them to the entire length of the Eastern Aegean Sea. After the invasion of Cyprus, it expanded its territorial claims in the Eastern Mediterranean and continues its absurd demands in the Aegean Sea with the threat of war "casus belli" if we unilaterally apply our sovereign rights (12 nautical miles).

Today, 100 years after the signing of the Lausanne Peace Treaty, the only thing Turkey does not dispute is the borders of Evros (it applies a tactic of buying estates by the population of the Muslim minority of Thrace, but also in recent years with the implementation of the "golden visa" by Turkish nationals, modeled on the initial creation of the state of Israel and exercising a strong influence on it). During this period, Greece fulfilled its contractual obligations almost slavishly, despite Turkey's violations and claims.

Turkish policy since 1974, and especially since 1990, has taken on a purely revisionist character. On the one hand, it aims to abolish the status quo in the Aegean, i.e. to annul the Treaty of Lausanne of 1923, and on the other, to confirm its position as a regional power in this sensitive region, the Eastern Mediterranean. Therefore, relations between Greece and Turkey are inevitably in a state of permanent contradiction due to Turkey's responsibility. There is no doubt that in recent years Turkey has demonstrated an extraordinary ability to adapt to new geopolitical realities, develop a multifaceted foreign policy, take initiatives and intervene. In particular, Turkey has been planning, lately, not only aggressive actions that could take place at any time. Turkey has overcome the threat barrier and is taking steps aimed at changing its territorial and sovereign status at the expense of Greece.

Greece, for the period under study, did not manage its relations with Turkey properly in relation to the protection of its national interests. It is a fact that it faced and is facing various crises (social, state, economic) that led it to introversion and this is now clearly due to the lack of a single and continuous high strategy over time, with clear hierarchical goals and interconnection of ends and means to achieve them. Whatever actions he took to protect national interests were anemic. It is now called upon to implement a 2-speed strategy. A deterrent strategy that it applied from 1922 until today in its relationship with Turkey and a more dynamic – aggressive one in order to exploit opportunities to upgrade its power in Eastern Europe. Mediterranean sea.

keywords

Treaty of Lausanne, Mediterranean sea, Aegean, World War I and II, Greece, Turkey,
Peace treaty

Εισαγωγή

Η Τουρκία δεν εφάρμοσε ποτέ πλήρως τη Συνθήκη της Λωζάννης. Η Τουρκία προσπαθεί να αλλάξει το status quo στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο για την εξυπηρέτηση των δικών της συμφερόντων με στόχο την ανάδειξή της σε περιφερικό ηγεμόνα. Αυτό εκδηλώνεται με τη συνεχή αμφισβήτηση και τη συνεχή επιμονή της για την επίλυση όλων των θεμάτων που αφορούν το Αιγαίο με καταστρατήγηση κάθε έννοιας Διεθνούς Δικαίου. Σημαντικός παράγοντας που στηρίζει αυτή τη θέση της Τουρκίας είναι η στάση των «Δυτικών Δυνάμεων» που επιδιώκουν να την κρατήσουν στη σφαίρα επιρροής του δυτικού κόσμου. Έτσι, η Ελλάδα οφείλει να προσαρμόζει κατά καιρούς τη θέση της ανάλογα με τις διεθνείς εξελίξεις, αλλά πάντα στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου και των κανόνων των διεθνών συμφωνιών και συνθηκών, προκειμένου να διαφυλάξει την εθνική κυριαρχία και την εδαφική της ακεραιότητα.

Αφού παρουσιαστεί η ελληνική ερμηνεία της Συνθήκης της Λωζάννης, η εργασία θα επιχειρήσει να απαντήσει στο ερώτημα ποιες στρατηγικές και στόχους έχει αναπτύξει η Ελλάδα ως απάντηση στην τουρκική τακτική μέχρι σήμερα. Η εργασία οργανώνεται ως εξής. Στο Κεφάλαιο 1 παρουσιάζονται οι κύριες επιρροές της Συνθήκης της Λωζάννης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Στο Κεφάλαιο 2 αναλύεται η λειτουργία της συνθήκης από την υπογραφή της και η ελληνική ερμηνεία της συνθήκης σε σχέση με τις τουρκικές αξιώσεις. Στο Κεφάλαιο 3 αναλύεται η ελληνική στρατηγική και οι στόχοι της χώρας μας από το 1923 έως σήμερα.

Μεθοδολογία

Για τη σύνταξη της παρούσας εργασίας έχουν ληφθεί υπόψη οι παρακάτω προϋποθέσεις:

Η ερμηνεία των διεθνών συνθηκών, συμβάσεων και συμφωνιών βασίζεται στο κείμενό τους και όχι στην ερμηνεία κάθε μέρους. Οι ερμηνείες της ελληνικής πλευράς, της τουρκικής πλευράς και άλλων μερών θα σχολιαστούν και θα αξιολογηθούν ανάλογα.

Λαμβάνονται υπόψη, το διεθνές δίκαιο το οποίο, περιλαμβάνει συνθήκες, συμβάσεις και άλλες ισχύουσες διεθνείς πράξεις, το εθνικό δίκαιο και τη νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου των Ηνωμένων Εθνών. Επιπλέον, οι αποφάσεις των

διδαιτητικών οργάνων, η διεθνής πρακτική και οι θεωρίες του διεθνούς δικαίου. Οι θέσεις και των δύο πλευρών σχολιάζονται και αξιολογούνται αποκλειστικά με βάση το διεθνές δίκαιο.

Η επίσημη θέση της Ελλάδας για τα χερσαία, θαλάσσια και εναέρια σύνορά της δεν αμφισβητείται. Εξετάζεται από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου και αξιολογείται και σχολιάζεται ο τρόπος με τον οποίο προωθείται και υποστηρίζεται.

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις θα συνεχίσουν να επηρεάζονται από τον αναθεωρητισμό του τελευταίου.

Η διεθνώς αναγνωρισμένη νομική και διπλωματική ορολογία θα χρησιμοποιείται σε όλο το παρόν έγγραφο κατά περίπτωση.

Η Ελλάδα και η Τουρκία παραμένουν στο ΝΑΤΟ.

Μέρος Πρώτο

Κεφάλαιο πρώτο: Η Συνθήκη της Λωζάνης

Γενικά

Στις 24 Ιουλίου 1923 υπογράφηκε η Συνθήκη της Λωζάννης, η οποία καθόρισε τα σύνορα της σύγχρονης Τουρκίας και την παύση ύπαρξης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σε αυτήν αντιπροσωπεύονταν οι νικητές του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου Αντάντ¹ και αφ' ενός η Ελλάδα όμως ως ηττημένη.

Η συνθήκη καθόριζε «την αποκατάσταση της ειρήνης και την οργάνωσή της πάνω σε νέες βάσεις στο γεωγραφικό πεδίο που εκτείνεται από το νοτιοανατολικό άκρο της ευρωπαϊκής ηπείρου ως τις βορειοδυτικές παρυφές της Μέσης Ανατολής»². Η συνθήκη συνυπογράφονταν από τις χώρες που συνάσπιζαν την Αντάντ, όμως το κύριο θέμα της αφορούσε την Τουρκία. Η Σύμβαση προέβλεπε την επίλυση συνοριακών, οικονομικών και άλλων εκκρεμών ζητημάτων, τη διέλευση των στενών, το καθεστώς των μειονοτήτων και άλλα θέματα.

Η συνθήκη αυτή αντικατέστησε ουσιαστικά δύο προηγούμενες συνθήκες. Η πρώτη ήταν η Συνθήκη των Σεβρών του 1920, την οποία είχε υπογράψει η Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά το καθεστώς Κεμάλ δεν αποδέχθηκε. Η δεύτερη ήταν η Συνθήκη Εκχειρίας των Μουδανιών (Οκτώβριος 1922), ένα έγγραφο προσωρινής κατάπαυσης του πυρός που ουσιαστικά τερμάτισε τη μικρασιατική καταστροφή. Η συνθήκη αυτή περιελάμβανε 143 άρθρα και χωριζόταν σε πέντε μέρη, ήτοι³:

Το Μέρος 1 (άρθρα 1-45) αφορούσε τις πολιτικές συνθήκες και περιελάμβανε θέματα σχετικά με τον καθορισμό των συνόρων της Τουρκίας με τις γειτονικές χώρες και την προστασία των δικαιωμάτων των μη μουσουλμανικών μειονοτήτων που παραμένουν στην Τουρκία και της μουσουλμανικής μειονότητας στην Ελλάδα.

Το δεύτερο μέρος (άρθρα 46-63) περιλαμβάνει την οικονομική κατάσταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με κύριο θέμα το δημόσιο χρέος.

---

¹ «Συνθήκη Ειρήνης μετα της Τουρκίας Υπογραφείσαι εν Λωζάννη τη 30 Ιανουαρίου και τη 24 Ιουλίου 1923»

² Σβολόπουλος, Κ. (1989). *Η προοπτική των ελληνοτουρκικών σχέσεων στα πλαίσια του καθεστώτος της Λωζάνης*. Βαλκανικά Σύμμεικτα, (σ. 175). Αθήνα: Ίκαρος

³ Στούκας, Μ. (2017) *Η συνθήκη της Λωζάνης: Τα άρθρα που αφορούν Ελλάδα και Τουρκία. Πρώτο θέμα* <https://www.protothema.gr/stories/article/741915/i-sunthiki-tislozanis-ta-arthra-pou-aforoun-ellada-kai-tourkia/>

Το Μέρος ΙΙΙ (άρθρα 64-100) ασχολείται με οικονομικά θέματα, με ιδιαίτερη προσοχή στα δικαιώματα των φυσικών και νομικών προσώπων που διαμένουν στην Τουρκία.

Το μέρος 4 ασχολείται με θέματα μεταφορών και την προσχώρηση της Τουρκίας σε διεθνείς συμβάσεις για τις διεθνείς μεταφορές και τις θαλάσσιες μεταφορές. (άρθρα 101-118).

Το Μέρος V (άρθρα 119-142) ασχολείται με ορισμένα διακριτά θέματα, συμπεριλαμβανομένων των αιχμαλώτων πολέμου, των νεκροταφείων και των δικαστικών αποφάσεων.⁴

Σύντομο ιστορικό προηγούμενων συνθηκών και βασικά σημεία της Συνθήκης της Λωζάνης

Η Συνθήκη της Λωζάνης είναι η κύρια συνθήκη για τα ελληνοτουρκικά θέματα. Το σημερινό καθεστώς του Αιγαίου, διέπεται από μια σειρά διεθνών πράξεων που σχετίζονται άμεσα με τη συνθήκη αυτή. Το Πρωτόκολλο του Λονδίνου (1830), το οποίο αναγνώρισε την Ελλάδα ως ανεξάρτητο κράτος, προέβλεπε την προσάρτηση στην Ελλάδα των Κυκλάδων, των Σποράδων και της Εύβοιας⁵.

10 χρόνια πριν από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης, η Κρήτη προσαρτήθηκε στην Ελλάδα με τη Συνθήκη του Λονδίνου (1913, άρθρο 4 της Συνθήκης του Λονδίνου). Η συνθήκη αυτή υπογράφηκε στο τέλος των Βαλκανικών Πολέμων, ενώ την ίδια χρονιά η Σερβία, η Βουλγαρία και άλλα βαλκανικά κράτη παραιτήθηκαν από τα δικαιώματά τους στην Κρήτη βάσει παρόμοιας συνθήκης⁶.

Το 1913 στην Αθήνα υπογράφηκε συνθήκη των Αθηνών, σύμφωνα με αυτή, «*Η Θεσσαλονίκη παραδίδεται εις τον ελληνικόν στρατόν μέχρι της υπογραφής ειρήνης*» (3^ο άρθρο του πρωτοκόλλου παράδοσης της πόλης)⁷.

---

⁴ Συρίγος, Α. (2018). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (σ. 50). Αθήνα: Πατάκη

⁵ Ελληνική Δημοκρατία- Υπουργείο εξωτερικών (2018) *Σημαντικές διεθνείς συνθήκες που αφορούν την Ελλάδα- Το πρωτόκολλο του Λονδίνου (1830)*. <https://www.mfa.gr/> ⁵Ταρατσάλου, Θ. (2021). *Ο δρόμος προς την ανεξαρτησία της Ελλάδος*. Άρθρο, Maxmag.gr. <https://www.maxmag.gr/afieromata/ellada1821/o-dromos-pros-tinanexartisia-tis-ellados/>

⁶ Ελληνική Δημοκρατία- Υπουργείο εξωτερικών (2018) *Σημαντικές διεθνείς συνθήκες που αφορούν την Ελλάδα- Η Συνθήκη Ειρήνης του Λονδίνου (1913)*. <https://www.mfa.gr/>

⁷ Χεκίμογλου, Ε. (2018). *Η ξεχασμένη «Σύμβαση των Αθηνών»*. Έθνος. <https://www.ethnos.gr/greece/article/1054/hxexasc2b5enhsc2b5bashtonathhnon>

Τα υπόλοιπα του Αιγαίου μπορούμε να τα κατηγοριοποιήσουμε όπως παρακάτω:

Τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου, με εξαίρεση τα Δωδεκάνησα, παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913 και τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το νομικό καθεστώς των νησιών αυτών καθορίστηκε από τη Συνθήκη της Λωζάνης του 1923 και τη Συνθήκη του Μοντρέ του 1936.

Τα Δωδεκάνησα ενσωματώθηκαν στην Ελλάδα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων του 1947. Η Συνθήκη των Παρισίων (1947) σηματοδοτεί την προσάρτηση των Δωδεκανήσων στην Ελλάδα⁸.

Ο καθορισμός των συνόρων στη Συνθήκη της Λωζάνης

Στη συνέχεια παρουσιάζεται συνοπτικά το μέρος που αφορά τα χερσαία και θαλάσσια σύνορα της Ελλάδας και της Τουρκίας, καθώς και ένα άρθρο που καθορίζει το καθεστώς τους στο Αιγαίο Πέλαγος.

Για οικονομικούς και στρατηγικούς λόγους, η Τουρκία κατάφερε να καταλάβει μόνο ένα μικρό τμήμα του Καραγάτς (Ορεσιτιάδα) στη δυτική όχθη του ποταμού με αντάλλαγμα την παραίτηση από τις απαιτήσεις πολεμικών αποζημιώσεων από την Ελλάδα. Τα υπόλοιπα σύνορα είναι κατά μήκος του ποταμού Έβρου. (αρ. 2). Στα άρθρα 7 και 8, της Συνθήκης της Λωζάνης, ορίζεται επιτροπή οριοθέτησης, μια για κάθε χώρα. *«Τα ενδιαφερόμενα Κράτη υποχρεούνται να παρέχωσιν εις την οροθετικήν Επιτροπήν πάντα τα αναγκαία δια το έργον αυτής έγγραφα, ιδία δε επίσημα αντίγραφα των πρακτικών καθορισμού των σημερινών ή παλαιών συνόρων, πάντας τους υφισταμένους χάρτας μεγάλης κλίμακος, τα γεωδαιτικά διδόμενα, τα εκτελεσθέντα και μη δημοσιευθέντα σχεδιαγραφήματα, τας πληροφορίας περί των πλημμύρων των μεθωριακών ποταμών»*(αρ.7).⁹

Η ενσωμάτωση των νησιών Ίμβρος, Τένεδος και Λαγούσες στην Τουρκία (αρ. 12 και 14) και η εγκατάλειψη διεκδίκησης των Δωδεκανήσων εως το Καστελόριζο (αρ. 15) συνέβαλαν στην οριοθέτηση των θαλάσσιων συνόρων μεταξύ των δύο χωρών. .

---

⁸ Παυλόπουλος, Π. (2021). *Η αμυντική θωράκιση των Ελληνικών νησιών του Αιγαίου κατά το διεθνές και το Ευρωπαϊκό δίκαιο*. Η Ναυτεμπορική. /<https://www.naftemporiki.gr/politics/1296976/pr-panloropoulos-i-amyntiki-thorakisi-ton-ellinikonnision-tou-aigaiou-kata-to-diethnes-kai-evropaiko-dikaio/>

⁹ Συρίγος, Α. (2018). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (σ. 58). Αθήνα: Πατάκη

«Στην τουρκική κυριαρχία περιλαμβάνονται η Ίμβρος, η Τένεδος και οι Λαγούσες, νήσοι στην είσοδο του Ελλησπόντου και όλα τα νησιά που, βρίσκονται εντός τριών Ναυτικών μιλίων δυτικά από τις Τουρκικές ακτές και δεν έχουν εκχωρηθεί, ρητά στην Ελλάδα»¹⁰¹¹. Το επόμενο άρθρο της συνθήκης (άρθρο 16) αναφέρει ότι η Τουρκία παραιτείται ρητά από όλα τα δικαιώματα στα νησιά και τα εδάφη που δεν προσαρτήθηκαν επίσημα σύμφωνα με τη συναφθείσα συνθήκη και αναγνωρίζει επίσης την προσάρτηση της Κύπρου από τη Μεγάλη Βρετανία. «*Η Τουρκία δηλοί ότι αναγνωρίζει την προσάρτησιν της Κύπρου ανακηρυχθείσαν υπό της Βρεττανικής Κυβερνήσεως την 5ην Νοεμβρίου 1914*»(αρ.20).

Είναι ενδιαφέρον ότι το άρθρο 13 ορίζει ότι η Ελλάδα δεν έχει δικαίωμα να δημιουργήσει οχυρώσεις και ναυτικές βάσεις στα νησιά Μυτιλήνη, Χίο, Σάμο και Ικάρια και ότι η στρατιωτική ισχύς των νησιών αυτών πρέπει να είναι ανάλογη με τη στρατιωτική ισχύ που υπάρχει στο σύνολο της επικράτειας, «*Θα απαγορευθή εις την Ελληνικήν στρατιωτικήν αεροπλοΐαν να υπερίπταται του εδάφους της ακτής της Ανατολίας. Αντιστοίχως, η Οθωμανική Κυβέρνησις θα απαγορεύση εις την στρατιωτικήν αεροπλοΐαν αυτής να υπερίπταται των ρηθειςών νήσων*» (αρ.13). Με άλλα λόγια, τονίζει ότι η Τουρκία δεν έχει το δικαίωμα να πραγματοποιεί στρατιωτικές πτήσεις πάνω από άλλη χώρα, όπως αντίστοιχα η Ελλάδα. Μια τέτοια στρατιωτική ενέργεια αποτελεί παραβίαση της Συνθήκης.

Το άρθρο 25 της Συνθήκης της Λωζάννης ορίζει σαφώς ότι η Τουρκία πρέπει να αναγνωρίζει τις συνθήκες και τις ειρηνευτικές συμφωνίες που έχουν θεσπιστεί μέχρι πρόσφατα σε γενικό πλαίσιο, δηλαδή σε σχέση με την Ελλάδα, και το επόμενο άρθρο τονίζει ότι η Τουρκία πρέπει να αναγνωρίζει τα σύνορα που έχουν θεσπιστεί.

Η ανταλλαγή των πληθυσμών και οι μειονότητες που δημιουργήθηκαν σε Ελλάδα και Τουρκία¹²

Το κύριο μέλημα για την Ελλάδα εκείνη την εποχή ήταν η ανταλλαγή πληθυσμών με την Τουρκία. Μετά την καταστροφή στη Μικρά Ασία, 1,3 εκατομμύρια πρόσφυγες είχαν ήδη καταφύγει στην Ελλάδα, το 60% των οποίων ήταν γυναίκες και παιδιά. Στο πνεύμα του νικηφόρου κράτους, η Τουρκία θεώρησε τους πρόσφυγες

¹⁰ Γκρίλλα, Μ. (2018). *Τα θαλάσσια σύνορα στο Αιγαίο*. Ελευθερία- webedition.

¹¹<https://www.eleftheria.gr/m/απόψεις/item/197069.html>

¹² Συρίγος, Α. (2018) *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (σ. 51-57). Αθήνα: Πατάκη

εχθρούς με το πρόσχημα ότι είχαν ενταχθεί στον ελληνικό στρατό ή τον είχαν βοηθήσει στον πόλεμο στη Μικρά Ασία. Υπό αυτές τις συνθήκες, η ελληνική αντιπροσωπεία συμφώνησε στην ανταλλαγή ως τη μόνη λύση στο προσφυγικό πρόβλημα.

Υπήρξαν πολλές συζητήσεις μέσω αντιπροσωπειών πριν υπογραφεί η συνθήκη. Υπήρξαν 31 επίπονοι γύροι διαπραγματεύσεων πριν υπογραφεί η συνθήκη. Στις 30 Ιανουαρίου 1923 υπογράφηκε η Συνθήκη της Λωζάννης για την ανταλλαγή Ελλήνων και Τούρκων. Σύμφωνα με τις διατάξεις της (άρθρα 1 και 2), η ανταλλαγή ήταν υποχρεωτική και θρησκευτικού χαρακτήρα. Οι χριστιανοί Έλληνες που ζούσαν στην Τουρκία θα ανταλλάσσονταν υποχρεωτικά με μουσουλμάνους που ζούσαν στην Ελλάδα.

Οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης και οι χριστιανοί Έλληνες της Κωνσταντινούπολης αποκλείστηκαν από την ανταλλαγή πληθυσμών. Αργότερα, κατά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, εξαιρέθηκαν επίσης οι Έλληνες της Ίμβρου και της Τενέδου. Αυτό συνέβη επειδή η παραχώρηση των νησιών αυτών συζητήθηκε μέχρι την τελευταία στιγμή λόγω της στρατηγικής τους θέσης σε σχέση με τα στενά. Οι διατάξεις για την προστασία των μειονοτήτων που αποκλείστηκαν από την ανταλλαγή δεν συμπεριλήφθηκαν στη συνθήκη. Περιλήφθηκαν αργότερα στη Συνθήκη της Λωζάννης, που υπογράφηκε τον Ιούλιο του 1923. Το άρθρο για τις μειονότητες περιέχει λεπτομερή περιγραφή των υποχρεώσεων της Τουρκίας έναντι των εθνικών μειονοτήτων (άρθρα 37-45).

Όσον αφορά την Ίμβρο και την Τένεδο, που παραμένουν υπό τουρκική κυριαρχία, θα πρέπει να παρασχεθούν στους Έλληνες κατοίκους των δύο αυτών νησιών διοικητικές συνθήκες που θα τους επιτρέψουν να αντιμετωπίσουν τα όποια προβλήματα προκύψουν. *«Αι συνομολογηθείσαι ή συνομολογηθησόμεναι μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας συμφωνίαι, αι αφορώσαι την ανταλλαγάν των Ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών, δεν θα εφαρμοσθώσιν εις τους κατοίκους των νήσων Ίμβρου και Τενέδου»* (αρ.14). Τονίζεται ότι, η πλειοψηφία του πληθυσμού των δύο νησιών ήταν Έλληνες¹³.

Για την κινητή και ακίνητη περιουσία των κατοίκων που υπόκεινται σε

---

¹³ Αλεξανδρή, Α. (1988). *Το ιστορικό πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων στο συλλογικό έργο*. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις (1923-1987), (σελ. 57). Αθήνα: Γνώση

ανταλλαγή, η αποζημίωση καταβάλλεται από το κράτος από το οποίο απεγκταστάθηκαν. Ειδικότερα, το άρθρο 16 της Σύμβασης προβλέπει ρητά ότι οι παραμένοντες κάτοικοι απολαμβάνουν ανεμπόδιση ελευθερία προσωπικής και περιουσιακής ιδιοκτησίας. Επιπλέον, η προστασία των μειονοτήτων αυτών προβλέπεται ρητά στα άρθρα 37-45 της Σύμβασης της Λωζάννης. Τα άρθρα αυτά καθιστούν σαφές ότι οι μειονότητες απολαμβάνουν την ίδια απόλυτη ελευθερία και ισότητα με τους άλλους πολίτες και διατηρούν τη μητρική τους γλώσσα, τη θρησκεία και τα έθιμά τους.

Κεφάλαιο δεύτερο: Η Σταδιακή Αποψίλωση της Συνθήκης από την Τουρκία και η Ελληνική Απραξία

Γενικά

Πολλοί, αν όχι όλοι, πίστευαν ότι η προαναφερθείσα συνθήκη διευθέτησε οριστικά τα προβλήματα μεταξύ των δύο χωρών και άνοιξε ένα νέο κεφάλαιο στις διμερείς σχέσεις από την εποχή Βενιζέλου-Ατατούρκ. Ωστόσο, από την επόμενη κιάλας ημέρα μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, η Τουρκία άρχισε να την παραβιάζει, όπως στην περίπτωση του μειονοτικού ζητήματος. Το βέβαιο, ωστόσο, είναι ότι ένα σημαντικό σημείο καμπής στις ελληνοτουρκικές σχέσεις σημειώθηκε μετά το 1973, όταν ο τουρκικός στρατός ενεπλάκη φανερά ή συγκεκαλυμμένα στην τουρκική πολιτική ζωή. Η Τουρκία έχει αποκλίνει σταδιακά και συστηματικά από το διεθνώς συμφωνημένο περιεχόμενο σε όλο και περισσότερα θέματα, σε σημείο που σήμερα αμφισβητεί τα πάντα και μιλάει για αναθεώρηση της Σύμβασης. Στη συνέχεια, αναλύουμε τις αξιώσεις της Τουρκίας για αναθεώρηση και τη θέση της χώρας μας στα θέματα της Σύμβασης.

Οι Έλληνες της Τουρκίας

Αμέσως μετά την υπογραφή της συνθήκης, η Τουρκία συνέχισε να εμμένει στο δόγμα των Νεότουρκων «η Τουρκία στους Τούρκους». Ενήργησε συστηματικά σε μια εποχή που η Ελλάδα αδυνατούσε να ανταπεξέλθει λόγω του πολέμου και της πολιτικής αστάθειας, παραβιάζοντας κατάφωρα τους όρους της Συνθήκης της Λωζάννης και αφανίζοντας ουσιαστικά και τους τελευταίους Έλληνες. Η μείωση του ορθόδοξου πληθυσμού της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου δεν ήταν τυχαία.

Συνέβη συστηματικά ως αποτέλεσμα των ειδικών μέτρων εξόντωσης που έλαβε το τουρκικό κράτος, μεταξύ των οποίων τα εξής:

Ο τουρκικός νόμος του 1929 για τις προσβολές κατά του τουρκισμού θεσπίστηκε για να διευκολύνει την κράτηση εθνοτικών μειονοτήτων μόνο με λεκτικές καταγγελίες.

Το 1941, οι ομογενείς κατατάχθηκαν υποχρεωτικά στο στρατό και στάλθηκαν σε τάγματα εργασίας στα βάθη της Τουρκίας.

Το 1942 ψηφίστηκε ο νόμος περί κατάχρησης και απαίτησαν το δεκαπλάσιο της αξίας της περιουσίας τους.

Ο νόμος περί ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, που ψηφίστηκε το 1948, αντιπροσώπευε το 80% των αντιπροσωπειών των μειονοτήτων.

Ο διωγμός των Ελλήνων στην Κωνσταντινούπολη τον Σεπτέμβριο του 1955, αποτέλεσε σημείο καμπής στην εχθρική πολιτική της Τουρκίας έναντι των Ελλήνων. Μετά από μια σειρά προκλητικών ενεργειών εκ μέρους της Τουρκίας, στις 5 Σεπτεμβρίου 1955, Τούρκοι «ταραξίες», οι οποίοι σύμφωνα με τα σχέδια των τουρκικών αρχών είχαν ήδη μετακινηθεί από τα ασιατικά παράλια, κατέστρεψαν μέσα σε εννέα ώρες 4.500 ελληνικά καταστήματα, 1.000 σπίτια, 73 εκκλησίες και 37 σχολεία στην Κωνσταντινούπολη, διέπραξαν ληστείες σύλησαν τάφους και προέβησαν σε βιασμούς.

Η Ελλάδα πιέστηκε σκληρά από τις ΗΠΑ να επιδείξει αυτοσυγκράτηση, και δεν αντέδρασε. Χωρίς να καταδικάσει αμέσως τις παράνομες ενέργειες της Τουρκίας, η Τουρκία αισθάνθηκε ότι έχει το περιθώριο να εντείνει την κάθαρση και χρησιμοποίησε ακατανόητα μέσα εκβιασμού (αστυνομικά, οικονομικά και άλλα) για να αναγκάσει τους εναπομείναντες Έλληνες να εγκαταλείψουν τη χώρα.

Το 1964 οι Τούρκοι, έχοντας την ανοχή των δυτικών κυβερνήσεων, απέλασαν 1.500 Έλληνες, συμπεριλαμβανομένων παιδιών, γυναικών και ηλικιωμένων, μέσα σε 48 ώρες, ως κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια, ενώ λίγους μήνες αργότερα απέλασαν άλλους 8.000-9.000 Έλληνες.

Ομοίως, οι διατάξεις του άρθρου 14 της Συνθήκης της Λωζάννης δεν εφαρμόστηκαν καθόλου στα νησιά Ίμβρο και Τένεδο. Τα ελληνόγλωσσα σχολεία έκλεισαν, η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας απαγορεύτηκε, 300 παρεκκλήσια

καταστράφηκαν και το 90% της γης απαλλοτριώθηκε. Σήμερα, μόνο μερικές εκατοντάδες από τους 8200 κατοίκους των νησιών Ίμβρος και Τένεδος ζουν στα νησιά.

Η Ελλάδα, τουλάχιστον δεν έπραξε τα αυτονόητα, δεν ακολούθησε ποτέ τον δρόμο μιας αυστηρής ερμηνείας του νομικού σκεπτικού του άρθρου 45 που θα της επέτρεπε να εξοβελίσει τους μουσουλμάνους της Θράκης σε αντιστοιχία με τα γεγονότα που συνέβησαν σε ομογενείς στην Κωνσταντινούπολη, την Ίμβρο και την Τένεδο.

Η τακτική του Τουρκικού κράτους για τη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης

Σήμερα, οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά των μουσουλμάνων στη Δυτική Θράκη υπάρχουν, αλλά διαπράττονται από το τουρκικό προξενείο στην Κομοτηνή, το οποίο υποκινεί τις μειονότητες να αγνοούν τις ελληνικές αρχές. Η μαύρη προπαγάνδα στο εξωτερικό και οι δραστηριότητες των πρακτόρων της Τουρκίας προσπαθούν να προβάλλουν, υποτιθέμενες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά των μουσουλμάνων στη Δυτική Θράκη.

Εκμεταλλεζόμενη τη διεθνή ανησυχία για το παρόν και το μέλλον των εθνικών μειονοτήτων, την κλειστή κοινωνική οργάνωση που συναντάται συχνά στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς και το χαμηλό πολιτιστικό επίπεδο των μουσουλμάνων της Θράκης, η Άγκυρα δημιούργησε σοβαρά προβλήματα στην Αθήνα προωθώντας τον ισλαμικό εξτρεμισμό και την τουρκική ανεξαρτησία στη Θράκη και άρχισε να διαταράσσει την ειρηνική συνύπαρξη χριστιανών και μουσουλμάνων στη Θράκη.

Ταυτόχρονα, άρχισε να προωθεί ανοιχτά τον τουρκικό εθνικισμό και, χρησιμοποιώντας το Γενικό Προξενείο της Τουρκίας στην Κομοτηνή ως έδρα, οργάνωσε ομάδες για να εκφοβίσει τους μουσουλμάνους που δεν ήταν πρόθυμοι να υποταχθούν στη λογική της τουρκικής πολιτικής.

Η Επισφαλής Θέση του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως

Κάτω από την πίεση της Ελλάδας και άλλων χωρών που συμμετείχαν στη Διάσκεψη της Λωζάννης, η Τουρκία αναγκάστηκε να δεχτεί ότι το Οικουμενικό Πατριαρχείο θα παρέμενε στην Κωνσταντινούπολη. Στο μυαλό των Τούρκων εθνικιστών, το Οικουμενικό Πατριαρχείο συνέχισε να θεωρείται ως ο θεματοφύλακας της Μεγάλης Ιδέας και ως εκ τούτου, η πλήρης αποδυνάμωση και το κλείσιμο του Πατριαρχείου τέθηκε ως μακροπρόθεσμος στόχος.

Μετά την απομάκρυνση του Πατριάρχη Μελετίου από την Οικουμενικό Θρόνο και τη διεξαγωγή νέας εκλογής του Πατριάρχη, η αστυνομία της επαρχίας Φαναρίου κοινοποίησε στο Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως το υπ' αριθμ. 1092/6-12-1923 επαρχιακό διάταγμα, το οποίο καθόριζε τον τρόπο εκλογής του Πατριάρχη. Σύμφωνα με το διάταγμα αυτό, η εκλογή του Οικουμενικού Πατριάρχη θα γινόταν εφεξής αποκλειστικά από κληρικούς τουρκικής υπηκοότητας, οι οποίοι ήδη εκτελούσαν τα καθήκοντά τους στην Τουρκία, και οι εκλέκτορες έπρεπε να πληρούν τα ίδια προσόντα. Το διάταγμα 1092/1923 ήταν η πρώτη επίσημη διοικητική πράξη με την οποία η Τουρκία αμφισβητούσε τον οικουμενικό χαρακτήρα του Πατριαρχείου και το παρουσίαζε ως αμιγώς τουρκικό εσωτερικό νομικό θεσμό. Αποκαλώντας τον Οικουμενικό Πατριάρχη «Αρχιπαπάς των Ρωμιών», η Τουρκία αμφισβήτησε τον οικουμενικό πνευματικό του ρόλο ως ιστορικής κεφαλής της Ορθόδοξης Εκκλησίας και επίσης ταπεινώσε προσωπικά τον φορέα αυτού του τίτλου. Αυτή η διπλή προσέγγιση, δηλαδή η ταυτόχρονη θεσμική αμφισβήτηση και προσωπική ταπεινώση, διατηρήθηκε από το τουρκικό κράτος καθ' όλη τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου και, δυστυχώς, με σημαντική επιτυχία.

Η θεσμική θέση του Οικουμενικού Πατριαρχείου στο πλαίσιο της χριστιανικής ορθόδοξης θρησκείας, δεν αμφισβητήθηκε ποτέ. Η εξομοίωση του Οικουμενικού Πατριαρχείου με έναν τουρκικό θεσμό υπό τη δικαιοδοσία της Νομαρχίας της Κωνσταντινούπολης δημιούργησε σημαντικές δυσκολίες στην εκπλήρωση της αποστολής του ως πνευματικής κεφαλής της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Επιπλέον, η διεθνής πνευματική ακτινοβολία του Οικουμενικού Πατριαρχείου μειώθηκε περαιτέρω από το γεγονός ότι τα μέλη του ήταν μόνο ομογενείς από την Κωνσταντινούπολη, την Ίμβρο και την Τένεδο¹⁴.

Η πολιτική του θεσμικού υποβιβασμού του Οικουμενικού Πατριαρχείου και παράλληλα ο νομικός υποβιβασμός του στο επίπεδο των τουρκικών θεσμών (φορείς ιδιωτικού δικαίου) υλοποιήθηκε με το διάταγμα του 1092/1923 και την επίσημη θέση των τουρκικών αρχών, η οποία δυστυχώς υιοθετήθηκε από την ελληνική πλευρά. Η καθιέρωση αυτής της μορφής εκλογής δεν ήταν μια μεμονωμένη ενέργεια, αλλά

---

¹⁴ Μόνο τέσσερις πλέον μητροπολίτες μέλη της Πατριαρχικής Ιεράς Συνόδου διατηρούσαν εδαφική δικαιοδοσία και ποιμνιο (οι Χαλκηδόνος, Δέρκων, Πριγκιποννήσων, Ίμβρου και Τένεδο), ενώ οι υπόλοιποι έφεραν απλώς τους τίτλους «πάλαι ποτέ εκλαμψασών μητροπόλεων».

μέρος μιας μακροχρόνιας τουρκικής πολιτικής που αποσκοπούσε στην απομάκρυνση κάθε ελληνικού στοιχείου από την Τουρκία. Κανείς από την ελληνική πλευρά δεν προέβλεψε ότι θα ερχόταν η στιγμή που η ελληνική μειονότητα που τροφοδοτούσε με κληρικούς τον οικουμενικό θρόνο θα εξωβελίζονταν από την Τουρκία και το Πατριαρχείο θα βρισκόταν κοντά στο φάσμα του αφανισμού¹⁵.

Διεκδικήσεις Τουρκίας στο Αιγαίο

Λήμνος-Σαμοθράκη

Η Τουρκία υποστηρίζει ότι, δεδομένου ότι η Σύμβαση του Μοντρέ του 1936 δεν αντικατέστησε πλήρως τη Σύμβαση της Λωζάνης του 1923 σχετικά με το καθεστώς της Μάγχης, συνεπώς το αποστρατιωτικοποιημένο καθεστώς των δύο νησιών που θεσπίστηκε με την προαναφερθείσα Σύμβαση παραμένει σε ισχύ και δεύτερο, η στρατιωτικοποίηση των δύο νησιών από την Ελλάδα παραβιάζει τη Σύμβαση της Λωζάνης και, επομένως είναι παράνομη. Το επιχείρημα της Τουρκίας είναι ότι τα δύο νησιά πρέπει να αποστρατιωτικοποιηθούν.

Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι η Συνθήκη του Μοντρέ κατήργησε πλήρως την διάταξη της Συνθήκης της Λωζάνης, που αφορά στην αποστρατιωτικοποίηση της Λήμνου και της Σαμοθράκης. Η θέση της Ελλάδας βασίζεται σε επίσημα στοιχεία που κυμαίνονται από την ιστορική ερμηνεία της όλης ρύθμισης, τη γραμματική ερμηνεία της Συνθήκης του Μοντρέ, τις δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων μετά την υπογραφή της και τις πρακτικές που ακολούθησαν οι δύο χώρες τα επόμενα 38 χρόνια. Ειδικότερα:

Η Ελλάδα και η Τουρκία είχαν συμφωνήσει πλήρως στην ταυτόχρονη θωράκιση των στενών και των νησιών. Ο Τούρκος πρέσβης στην Αθήνα, σε επιστολή του προς τον πρωθυπουργό και υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας, Ι. Μεταξά, με ημερομηνία 6 Μαΐου 1936, ανέφερε. *«κατ' εντολή της Κυβερνήσεως του»*: *«είμαστε απολύτως σύμφωνοι όσον αφορά τον εξοπλισμό των Νησιών Σαμοθράκης και Λήμνου,*

---

¹⁵ Ο *Baskin Oran* στην ανάλυσή του, *«Τουρκική εξωτερική πολιτική και δυτική Θράκη»*, υπολογίζει ότι μέχρι τη δεύτερη ή το αργότερο την τρίτη δεκαετία του αιώνα μας το Οικουμενικό Πατριαρχείο θα «κλείσει» λόγω του συνδυασμού αφενός της εξάλειψης της Ελληνικής μειονότητας της Τουρκίας και αφετέρου της ύπαρξης του νομικού πλαισίου που απαιτεί ο Οικουμενικός Πατριάρχης να έχει την τουρκική ιθαγένεια και να είναι εγκατεστημένος στην Τουρκία [Συλλογικό έργο. (2001), *Μύθος και Πραγματικότητα*, (τόμος Α'), (σ. 409-410). Αθήνα:Infoγνώμων

ταυτόχρονα με τον εξοπλισμό των Στενών». Επιπλέον, στις 12 Ιουνίου 1936, η Τουρκία απέστειλε στη βρετανική και τη γαλλική κυβέρνηση ένα σχέδιο της Συνθήκης του Μοντρέ και το συνημμένο υπόμνημα ανέφερε ότι η τουρκική πρόταση ακύρωνε την αποστρατιωτικοποίηση των στενών και των δύο ελληνικών νησιών της Λήμνου και της Σαμοθράκης.

Η πλήρης κατάργηση της Συνθήκης της Λωζάννης όσον αφορά τη στρατιωτικοποίηση αποδεικνύεται από την ακόλουθη διάταξη του προοιμίου της Σύμβασης του Μοντρέ, «*αποφάσισαν να αντικαταστήσουν με την παρούσα Σύμβαση, την Σύμβαση που υπογράφηκε στη Λωζάννη στις 24 Ιουλίου 1923*».

Η πλήρης ακύρωση φαίνεται από τις προετοιμασίες για τη διάσκεψη του Μοντρέ. Από το πρωτότυπο τουρκικό σχέδιο που υποβλήθηκε στη διάσκεψη, από το αγγλικό σχέδιο και από τη δήλωση του Ν. Πολίτη, επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας και προέδρου της Συντακτικής Επιτροπής, σε απάντηση της δήλωσης του Ρ. Αράς, επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπείας.

Ο τότε Τούρκος υπουργός και επικεφαλής της διαπραγματευτικής αποστολής του Μοντρέ δήλωσε στην τουρκική Εθνοσυνέλευση τα εξής: «*Οι διατάξεις που αφορούν τα ανήκοντα στη γείτονα και φίλη Ελλάδα νησιά Λήμνο και Σαμοθράκη, που είχαν αποπλισθεί με τη σύμβαση της Λωζάννης του 1923, καταργούνται επίσης με τη Σύμβαση του Μοντραί, πράγμα για το οποίο ιδιαιτέρως χαιρόμαστε*». Η δήλωση που εξέδωσε ο υπεύθυνος του τουρκικού οργανισμού διεθνών σχέσεων ήταν μέρος του φακέλου που υπέβαλε η κυβέρνηση στο Κοινοβούλιο, το οποίο την ενέκρινε ομόφωνα και επικύρωσε τη Σύμβαση του Μοντρέ χωρίς αντιρρήσεις ή επιφυλάξεις.

Το καθεστώς της στρατικοποίησης των νήσων του Αν. Αιγαίου

Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι η Ελλάδα παραβιάζει τις Συνθήκες της Λωζάννης και των Παρισίων με την οχύρωση των τεσσάρων κεντρικών νησιών (Μυτιλήνη, Χίος, Σάμος και Ικαρία) και των Δωδεκανήσων. Ισχυρίζεται επίσης ότι η αποστρατιωτικοποίηση των Δωδεκανήσων έγινε αποκλειστικά για λόγους ασφαλείας της.

Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι δικαιούται να οχυρώσει τα νησιά αυτά βάσει των γενικών κανόνων του διεθνούς δικαίου, ιδίως του κανόνα της θεμελιώδους

μεταβολής των συνθηκών (άρθρο 62 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών), αφενός, και του δικαιώματος αυτοάμυνας, αφετέρου. Συγκεκριμένα:

Η αλλαγή των συνθηκών.

Αναμφίβολα, η κατάσταση έχει αλλάξει από το 1923 και το 1947, και ιδιαίτερα από το 1973-74. Ο σκοπός της υποχρεωτικής αποστρατιωτικοποίησης ήταν η διατήρηση της ειρήνης, αλλά εξαρτιόταν από την ύπαρξη ενός ειρηνικού περιβάλλοντος. Ωστόσο, όταν το περιβάλλον αυτό παύει να είναι ειρηνικό και υπάρχει απειλή για την αποστρατιωτικοποιημένη ζώνη, υπάρχει θεμελιώδης αλλαγή της κατάστασης σύμφωνα με το άρθρο 62 της Σύμβασης της Βιέννης. Η Ελλάδα άρχισε να ενισχύει τα νησιά της στο Αιγαίο Πέλαγος το 1974, όταν η κατάσταση άλλαξε δραματικά ως αποτέλεσμα μονομερών παράνομων ενεργειών της Τουρκίας. Συγκεκριμένα, η Τουρκία εισέβαλε στην Κύπρο και κατέλαβε το 38% του εδάφους του νησιού. Η Τουρκία δεν αναγνώριζε πλέον την παράκτια ζώνη πλάτους 10 ναυτικών μιλίων για αεροπορικούς σκοπούς που είχε καθιερώσει η Ελλάδα από το 1931. Ως αποτέλεσμα, υπάρχουν συνεχείς παραβιάσεις του εναέριου χώρου από τουρκικά αεροσκάφη κατά παράβαση της παραγράφου 2 της Συνθήκης της Λωζάννης. Η Ελλάδα απειλείται ανοιχτά με πόλεμο εάν ασκήσει την κυριαρχία της και επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα πέραν των έξι ναυτικών μιλίων. Η Τουρκία οριοθετεί μονομερώς και παράνομα την υφαλοκρηπίδα της μέχρι το κέντρο του Αιγαίου. Επέκτεινε παράνομα τα χωρικά ύδατα της Άγκυρας μέχρι το μέσο του Αιγαίου σε βάρος των ελληνικών χωρικών υδάτων. Στην άλλη πλευρά των ελληνικών νησιών, έχει συγκροτήσει στρατηγείο με την ονομασία «Στρατιά Αιγαίου» ειδικά για αμφίβιες επιχειρήσεις. Δεν χρειάζονται άλλες αποδείξεις ότι η απότομη αλλαγή της κατάστασης και η επιμονή της Τουρκίας στην αποστρατιωτικοποίηση των νησιών δεν έχει καμία σχέση με την ασφάλειά της και αποσκοπεί στο να καταστήσει τα νησιά εύκολη λεία.

Η έννοια της νόμιμης άμυνας.

Η νομική προστασία είναι ίσως το σημαντικότερο δικαίωμα στη διεθνή έννομη τάξη. Έχει τον χαρακτήρα επιτακτικού δικαίου, γεγονός που του προσδίδει νομική ισχύ και υπερισχύει όλων των άλλων διεθνών κανόνων. Η νομική άμυνα προϋποθέτει ένοπλη επίθεση, αλλά αυτή τη φορά υπάρχει απειλή επίθεσης. Η Ελλάδα δεν ασκεί

το δικαίωμα της άμυνας, αλλά απλώς προετοιμάζεται για την άμυνα, ώστε να είναι σε θέση να το ασκήσει αν χρειαστεί. Εάν η Ελλάδα περίμενε μια επίθεση πριν προετοιμαστεί για άμυνα, η εδαφική ακεραιότητα δεν θα ήταν δυνατή. Επιπλέον, ο ισχυρισμός της Τουρκίας ότι η αποστρατιωτικοποίηση των Δωδεκανήσων έγινε αποκλειστικά για λόγους ασφαλείας της δεν έχει νομική βάση, ούτε προκύπτει από κάποιο έγγραφο. Η Τουρκία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων και δεν μπορεί να αντλήσει δικαιώματα από αυτήν.

Αιγιαλίτιδα ζώνη

Από το 1931 έως το 1936, δημιουργήθηκαν δύο παράκτιες θαλάσσιες ζώνες στην Ελλάδα. Η πρώτη, που ιδρύθηκε το 1931, είναι ειδική, έχει πλάτος 10 ναυτικά μίλια και ασχολείται μόνο με θέματα που σχετίζονται με την αεροπλοΐα. Η δεύτερη, που θεσπίστηκε το 1936, έχει πλάτος 6 ναυτικά μίλια, είναι γενική και αφορά όλα τα θέματα- η θέσπιση του κανόνα των 10 ναυτικών μιλίων αναφέρθηκε αμέσως στην επιτροπή της Διεθνούς Ένωσης που είναι αρμόδια για τη διεθνή αεροπορία και κανείς δεν διαμαρτυρήθηκε για την ενέργεια της Ελλάδας. Ο κανόνας των 10 ναυτικών μιλίων ήταν γνωστός και η Τουρκία δεν διατύπωσε αντιρρήσεις όταν καθορίστηκαν τα όρια της διεθνούς εναέριας κυκλοφορίας μεταξύ Αθήνας και Κωνσταντινούπολης το 1952 και το 1958- ο κανόνας των 10 ναυτικών μιλίων εφαρμόστηκε για περισσότερα από 40 χρόνια, αλλά ξαφνικά το 1974 η Τουρκία σταμάτησε να αναγνωρίζει τον κανόνα των 10 ναυτικών μιλίων. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι η απόφαση να καθοριστεί το πλάτος των χωρικών υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια βασίστηκε σε συνήθειες και εθιμοτυπικούς λόγους: από τα 146 νησιωτικά ή παράκτια κράτη που υπήρχαν το 1994, 17 είχαν καθορίσει το πλάτος στα 12 ναυτικά μίλια ή περισσότερο, 119 στα 12 ναυτικά μίλια, 3 στα 6 ναυτικά μίλια (Δομινικανή Δημοκρατία, Ελλάδα και Τουρκία), δύο χώρες στα 4 ναυτικά μίλια (Φινλανδία και Νορβηγία) και πέντε χώρες στα 3 ναυτικά μίλια (Μπαχάμες, Δανία, Γερμανία, Ιορδανία και Σιγκαπούρη). Η Τουρκία στη Μαύρη Θάλασσα καθιέρωσε πλάτος 12 ναυτικά μίλια.

Η Τουρκία δεν αναγνωρίζει πλάτος αιγιαλίτιδας ζώνης 10 ναυτικών μιλίων στον εναέριο χώρο, ούτε αναγνωρίζει το δικαίωμα της Ελλάδας να αυξήσει το πλάτος της αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 ναυτικά μίλια (θάλασσα). Σύμφωνα με την Τουρκία, τα τέσσερα ναυτικά μίλια (10-6 διαφορά στον αέρα) δεν πρέπει να θεωρούνται

αιγιαλίτιδα ζώνη και το πλάτος της αιγιαλίτιδας ζώνης (χωρικά ύδατα) δεν πρέπει να υπερβαίνει τα έξι ναυτικά μίλια.

Η Ελλάδα, από την άλλη πλευρά, υποστηρίζει ότι το μέτρο των 10 ναυτικών μιλίων είναι απολύτως νόμιμο και βασίζεται σε ορθολογικές αρχές. Εφόσον η Ελλάδα μπορεί νόμιμα να έχει παράκτια ζώνη 12 ναυτικών μιλίων, μπορεί επίσης να έχει ζώνη 10 ναυτικών μιλίων στον αέρα. Όσον αφορά την επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ναυτικά μίλια, είναι κυριαρχικό δικαίωμα της Ελλάδας να επιλέξει πότε θα λάβει αυτό το μέτρο. Η απειλή της Τουρκίας να θεωρήσει τέτοιες ενέργειες ως πρόσχημα για πόλεμο (*casus belli*) αποτελεί κατάφωρη παραβίαση του Χάρτη του ΟΗΕ και των αρχών και κανόνων του διεθνούς δικαίου. Είναι απαράδεκτο ότι η Τουρκία έχει το δικαίωμα να ορίσει πλάτος 12 ναυτικών μιλίων για να εξυπηρετήσει τα δικά της συμφέροντα και η Ελλάδα θα πρέπει να ακούσει τους γείτονές της πριν το πράξει.

Η προσπάθεια δημιουργίας γκρίζων ζωνών από την Τουρκία πραγματοποιήθηκε με το περιστατικό των Ίμιων. Όταν ένα τουρκικό πλοίο προσάραξε στη βραχονησίδα Ίμια στις 29 Δεκεμβρίου 1995, η Τουρκία προσπάθησε να προσθέσει άλλο ένα θέμα στον κατάλογο των μονομερών διεκδικήσεων της κατά της Ελλάδας, όπως έκανε από το 1974. Ο καπετάνιος του πλοίου αρνήθηκε να ρυμουλκηθεί από ελληνικό ρυμουλκό, επικαλούμενος ότι η βραχονησίδα είναι τουρκικό έδαφος, αλλά τελικά συμφώνησε και το πλοίο ρυμουλκήθηκε από ελληνικό ρυμουλκό. Η Τουρκία προσέφερε στην Ελλάδα κατάπαυση του πυρός με την αιτιολογία ότι τα Ίμια είναι τουρκικό έδαφος. Σε απάντηση, η Ελλάδα απέρριψε τον ισχυρισμό της Τουρκίας, επικαλούμενη το γεγονός ότι, σύμφωνα με την ιταλοτουρκική συμφωνία της 28ης Δεκεμβρίου 1932, τα σύνορα μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας περνούν στη μέση των νησιών Ίμια (Kardak στα τουρκικά, τότε ιταλικό έδαφος) και Κάτω (τουρκικό έδαφος). Παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα σύμφωνα με το άρθρο 14 της Συνθήκης Ειρήνης των Παρισίων του 1947 και στις 29 Ιανουαρίου 1996 η Τουρκία έστειλε νέα δήλωση στην οποία περιγράφει τη θέση και τις διεκδικήσεις της, ως εξής:

Υπάρχει ένα κενό στη Συνθήκη της Λωζάννης, γι' αυτό υπάρχουν νησιά και νησίδες με αμφισβητούμενη κυριαρχία στο Αιγαίο και γι' αυτό η Ελλάδα δεν πρέπει να προβεί σε μονομερείς ενέργειες.

Η ιταλοτουρκική συμφωνία της 28ης Δεκεμβρίου 1932 δεν έχει καταχωρηθεί στην Κοινωνία των Εθνών και, ως εκ τούτου, δεν δεσμεύεται από τη συμφωνία³⁶. Κατά την άποψη της Τουρκίας, οι δύο χώρες θα πρέπει να καθίσουν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, να αποσαφηνίσουν τα ζητήματα που αφορούν την κυριότητα των διαφόρων νησίδων και να υπογράψουν τη Συμφωνία.

Η Ελλάδα ξεκαθάρισε την ανορθολογική θέση της Τουρκίας με τα παρακάτω:

Το καθεστώς των νησιών αποσαφηνίστηκε πλήρως με τη Συνθήκη της Λωζάννης, τις δύο ιταλοτουρκικές συμφωνίες του 1932 και τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων του 1947.

Οι Ιταλοτουρκικές συμφωνίες είναι δεσμευτικές για την Τουρκία και δεν χρειάζεται να κατατεθεί, καθώς η δεύτερη συμφωνία μεταξύ Ιταλίας και Τουρκίας συμπλήρωνε την πρώτη συμφωνία που είχε κατατεθεί στην Κοινωνία των Εθνών.

Δεν συζητάει με την Τουρκία για τα απόλυτα κατοχυρωμένα κυριαρχικά της δικαιώματα.

Η Αμφισβήτηση του ελέγχου του εναερίου χώρου (Flight Information Region-FIR Αθηνών)

Τα προβλήματα του εναερίου χώρου στο Αιγαίο ξεκίνησαν, στην πραγματικότητα, με την εισβολή στον εναέριο χώρο της Δωδεκανήσου το 1964. Λίγο αργότερα, η ελληνική κυβέρνηση μετέφερε τη γραμμή αεράμυνας εντός του FIR Αθηνών. Οι ενέργειες αυτές εγκρίθηκαν σιωπηρά από το ΝΑΤΟ και δεν υπήρξε καμία τουρκική απάντηση μέχρι το 1974.

Ωστόσο, μετά την κυπριακή κρίση του 1974, η κατάσταση έχει αλλάξει λόγω μιας πολιτικής συστηματικών προκλήσεων και παραβιάσεων των διεθνών συνθηκών, συμπεριλαμβανομένων των προκλήσεων και παραβιάσεων από την Τουρκία, η οποία διεκδικεί την κυριότητα του ανατολικού μισού του Αιγαίου και επιδιώκει να αλλάξει το status quo και του εθνικού εναερίου χώρου της.

Αυτές οι προκλητικές τουρκικές ενέργειες κορυφώθηκαν με την έκδοση της NOTAM 714 στις 6 Αυγούστου 1974. Αυτή η NOTAM καθόρισε μια γραμμή στη μέση του Αιγαίου Πελάγους και απαιτούσε από όλα τα αεροσκάφη που ταξίδευαν προς

την Τουρκία να αναφέρουν στην τουρκική υπηρεσία εναέριας κυκλοφορίας κατά τη διέλευση αυτής της γραμμής. Αυτές οι αυθαίρετες και παράνομες ενέργειες της Τουρκίας είχαν σαφώς ως στόχο να μεταβάλουν τα υφιστάμενα όρια του Διεθνούς Αερολιμένα Αθηνών. Όπως προέκυψε από τα γεγονότα, οι Τουρκικές Αερογραμμές έδωσαν εντολή στα αεροσκάφη που πετούσαν εντός αυτού του τμήματος του FIR Αθηνών να αλλάζουν ύψος και απαίτησαν από τους πιλότους των αεροσκαφών να αναφέρουν σύμφωνα με τη NOTAM 714 κατά τη διάρκεια των πτήσεων από την Ελλάδα προς την Τουρκία και πίσω.

Προκειμένου να αντιμετωπίσει την κατάσταση και να διασφαλίσει την ασφάλεια των αεροσκαφών που πετούν στην περιοχή αυτή, για τη διαχείριση της οποίας είναι πλήρως υπεύθυνη, η Ελλάδα αναγκάστηκε να εκδώσει την ελληνική NOTAM 1157 και να χαρακτηρίσει την περιοχή ως επικίνδυνη. Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι όλα τα αεροδρόμια που οδηγούσαν στην Τουρκία ήταν κλειστά, αναγκάζοντας όλα τα αεροσκάφη, πολιτικά και στρατιωτικά, να πετούν προς την Τουρκία μέσω Βουλγαρίας ή μέσω Βόρειας Αφρικής. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, η Ελλάδα ζητούσε συνεχώς την ταυτόχρονη ακύρωση του αγγελιών.

Μεταξύ του 1975 και του 1980, μια σειρά διμερών διαπραγματεύσεων μεταξύ της Τουρκίας και της Ελλάδας, που διεξήχθησαν υπό την πίεση του ICAO για την επανέναρξη των πτήσεων, απέτυχαν λόγω της αδιαλλαξίας και των νέων απαιτήσεων της Τουρκίας. Τον Ιούνιο του 1975, η Τουρκία απαίτησε τη δημιουργία μιας «ζώνης έγκαιρης προειδοποίησης». Η Ελλάδα πρότεινε συμφωνία για τη δημιουργία μιας ζώνης πλάτους 30 ν.μ. εκατέρωθεν της γραμμής FIR μεταξύ του Διεθνούς Αερολιμένα Αθήνας και του Διεθνούς Αερολιμένα Άγκυρας με αμοιβαίες υποχρεώσεις ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά με τις πτήσεις ορισμένων τύπων στρατιωτικών αεροσκαφών (Ζώνη Διασταυρούμενων Πληροφοριών). Η Τουρκία, από την άλλη πλευρά, απαίτησε τη δημιουργία μιας ζώνης πλάτους 50 ν.μ. εντός του FIR Αθηνών και την αναφορά όλων των αεροπορικών δραστηριοτήτων εντός της ζώνης αυτής. Η Ελλάδα δεν μπορούσε να αποδεχθεί μια τέτοια προσφορά, η οποία ουσιαστικά δικαιολογούσε τη NOTAM 714.

Το αδιέξοδο λύθηκε στις 22 Φεβρουαρίου 1980 με την υποχώρηση της Τουρκίας και την ακύρωση της δήλωσης 714. Η πράξη αυτή παρουσιάστηκε ως χειρονομία καλής θέλησης. Στην πραγματικότητα, όμως, οφειλόταν στις οικονομικές συνέπειες

του κλεισίματος του Αιγαίου για την Τουρκία και στις πιέσεις που της ασκούσαν άλλες χώρες, ιδίως η Δύση.

Αυτό το τουρκικό μέτρο ακολουθήθηκε φυσικά από αντίστοιχα ελληνικά μέτρα και στις 23 Φεβρουαρίου 1980 ακυρώθηκε η ελληνική ΝΤΟΑΜ 1157, μετά την οποία αποκαταστάθηκε το status quo που υπήρχε μέχρι τον Αύγουστο του 1974 στο Αιγαίο. Η ακύρωση της τουρκικής ΝΤΟΑΜ δεν σήμαινε την ακύρωση της αξίωσής της για αλλαγή καθεστώτος στο Αιγαίο.

Έκτοτε, υπάρχει μια συνεχής διαφωνία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας σχετικά με τον εναέριο χώρο του Αιγαίου και τη διαχείριση της λειτουργίας του. Η Τουρκία προσπαθεί να διατηρήσει ένα κλίμα αμφισβήτησης των ορίων του Διεθνούς Αερολιμένα Αθηνών παραβιάζοντας επανειλημμένα τον εναέριο χώρο του με στρατιωτικά αεροσκάφη, ενώ ταυτόχρονα προσπαθεί να δημιουργήσει ένα κλίμα ότι η Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας (ΥΠΑ) δεν μπορεί να παρέχει υπηρεσίες.

Αμφισβήτηση Κυριαρχικών Δικαιωμάτων στην Υφαλοκρηπίδα

Το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας ήταν και παραμένει μία από τις κύριες αμφισβητήσεις της Τουρκίας κατά της Ελλάδας από το 1973. Η θαλάσσια περιοχή που γειτνιάζει με την ακτή και ο βυθός χωρίζονται σε ζώνες με διαφορετικό νομικό καθεστώς. Έτσι, από την ακτή έως την ανοικτή θάλασσα υπάρχουν τα εσωτερικά ύδατα, τα παράκτια ύδατα, τα συνοριακά ύδατα, οι αποκλειστικές οικονομικές ζώνες, η υφαλοκρηπίδα και τέλος η ανοικτή θάλασσα¹⁶.

Οι αξιώσεις της Τουρκίας επιγραμματικά είναι οι παρακάτω:

Η μορφολογία του βυθού του Αιγαίου δημιουργεί δικαιώματα της Τουρκίας στην υφαλοκρηπίδα.

Ο βυθός του Αιγαίου Πελάγους αποτελεί φυσική προέκταση της Ανατολίας και συνεπώς αποτελεί την υφαλοκρηπίδα της Ανατολίας.

Τα ελληνικά νησιά στα παράλια της Μικράς Ασίας δεν έχουν υφαλοκρηπίδα. Αποτελούν μόνο προεξοχές του βυθού και συμπίπτουν με την υφαλοκρηπίδα της Τουρκίας.

---

¹⁶ Συρίγος, Α. (2018). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (σ. 242). Αθήνα: Πατάκη.

Το διεθνές δίκαιο και η κρατική πρακτική δεν αναγνωρίζουν την ίση αξία όλων των νησιών.

Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι η υφαλοκρηπίδα της εκτείνεται στο μέσο του Αιγαίου Πελάγους.

Η θέση της Ελλάδας στην υφαλοκρηπίδα είναι αδιαμφισβήτητη. Τα νησιά έχουν τα ίδια δικαιώματα υφαλοκρηπίδας με τις ηπειρωτικές ακτές. Σύμφωνα με τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS), το άρθρο 121 παράγραφος 2 ορίζει το καθεστώς των νησιών σε σχέση με την αιγιαλίτιδα ζώνη, την υφαλοκρηπίδα και την ΑΟΖ σύμφωνα με τις διατάξεις της Σύμβασης για την υφαλοκρηπίδα, η οποία, μεταξύ άλλων, αναφέρει : *«Εκτός όπωσ προβλέπεται στη παράγραφο 3, η χωρική θάλασσα, η συνορεύουσα ζώνη, η αποκλειστική οικονομική ζώνη και η υφαλοκρηπίδα μιας νήσου καθορίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας σύμβασης που εφαρμόζονται στις άλλες ηπειρωτικές περιοχές»* με εξαίρεση το 121§3, *«Οι βράχοι οι οποίοι δεν μπορούν να συντηρήσουν ανθρώπινη διαβίωση ή δική τους οικονομική ζωή, δεν θα έχουν αποκλειστική οικονομική ζώνη ή υφαλοκρηπίδα»*.¹⁷

---

¹⁷ Συρίγος, Α. (2018). Ελληνοτουρκικές σχέσεις, (σ. 245). Αθήνα: Πατάκη.

Μέρος Δεύτερο

Κεφάλαιο τρίτο: Οι Αναποτελεσματικές Στρατηγικές της Ελλάδας Έναντι της Τουρκίας από το 1923 έως Σήμερα

Περίοδο από το 1923 μέχρι την εισβολή στην Κύπρο (1974)

Θεμέλια της ελληνοτουρκικής συνεργασίας: διμερείς πρωτοβουλίες και διεθνές περιβάλλον¹⁸.

Όταν ο Ιωάννης Μεταξάς ανέβηκε στην εξουσία στην Ελλάδα, αρχικά ως κοινοβουλευτικός πρωθυπουργός (Απρίλιος 1936) και λίγο αργότερα ως δικτάτορας (Αύγουστος 1936), το διεθνές σύστημα κλονίστηκε από τις προσπάθειες των αναθεωρητικών δυνάμεων να ανατρέψουν βίαια το εδαφικό και πολιτικό σύστημα που είχε εγκαθιδρυθεί μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα πιο ορατά σημάδια αυτής της κρίσης ήταν η ιταλική εισβολή στην Αιθιοπία τον Οκτώβριο του 1935 και η επαναστασιολογική εξέλιξη της Ρηνανίας από τη ναζιστική Γερμανία τον επόμενο Μάρτιο. Το διαρκώς αυξανόμενο ενδεχόμενο πανευρωπαϊκής αναταραχής έριχνε σκιά στον διπλωματικό ορίζοντα και έδινε κίνητρο στις χώρες που ήταν πιστές στο status quo να σχηματίσουν ή να ενισχύσουν και να επεκτείνουν περαιτέρω ένα μέτωπο κατά του Άξονα.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, η τάση αυτή συνδέεται άμεσα με την ελληνοτουρκική πολιτική συμφιλίωση. Η πολιτική αυτή ξεκίνησε κατά την υπογραφή της διμερούς συμφωνίας φιλίας στην Άγκυρα¹⁹ τον Οκτώβριο του 1930 και εκφράστηκε εκ των προτέρων με την πρόταση της Αθήνας να συμπεριληφθεί η Τουρκία στο Σχέδιο Μπριάν (δημιουργία μίας ομοσπονδιακής ευρωπαϊκής ένωσης²⁰).

---

¹⁸ Π ρ α κ τ ι κ ά του ΛΣΤ Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας Θεσσαλονίκη 2019 (26 - 28 Μαΐου 2016)

¹⁹ Εφημερίς της Κυβερνήσεως, τεύχος Α', αριθμός φύλλου 96, 15 Απριλίου 1931, σ. 655-661· Ι. Αναστασιάδου, Ο Βενιζέλος και το ελληνοτουρκικό Σύμφωνο Φιλίας του 1930, Αθήνα 1982· Α. Κλάψης, Το ελληνοτουρκικό Οικονομικό Σύμφωνο της 10ης Ιουνίου 1930: ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η διευθέτηση των εκκρεμοτήτων της Σύμβασης της Λωζάννης για την Ανταλλαγή των Πληθυσμών, Αθήνα 2010, σ. 241-265.

²⁰ Αρχείο Ανδρέα Μιχαλακόπουλου, [Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο], φάκ. 1.4, Μιχαλακόπουλος προς Βενιζέλο, Μπαντ Εμς, 6 Ιουνίου 1930· Réponses au memorandum sur l'organisation d'un régime d'Union Fédérale Européenne, Paris 1930 (;), σ. 45· Θ. Χριστοδουλίδης - Α. Κλάψης, Η κυοφορία του μέλλοντος. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στην Κοινωνία των Εθνών, Αθήνα 2008, σ. 176-178.

Έκτοτε, η εταιρική σχέση με την Τουρκία αποτέλεσε ακρογωνιαίιο λίθο της στρατηγικής της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας, γεγονός που αντανακλάται ιδίως στην υποστήριξη της Ελλάδας στην επιτυχή υποψηφιότητα της Τουρκίας για ένταξη στην Κοινωνία των Εθνών τον Ιούλιο του 1932²¹.

Η Συμφωνία Φιλίας, που υπογράφηκε τον Σεπτέμβριο του 1933, διεύρυνε περαιτέρω το πεδίο της συνεργασίας και απέκτησε τα χαρακτηριστικά μιας στενής συμμαχίας μέσω αμοιβαίων εγγυήσεων για κοινά ελληνοτουρκικά σύνορα στη Θράκη²². Από ελληνικής πλευράς, αρχιτέκτονας της Συμφωνίας του 1930 ήταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος, τον οποίο διαδέχθηκε τρία χρόνια αργότερα ο αντιβενιζελικός Παναγής Τσαρδάρης.

Η ελληνοτουρκική προσέγγιση δεν ήταν μια τυχαία επιλογή που υπαγορεύτηκε από προσωρινές σκοπιμότητες. Αντιθέτως, ήταν προς το κοινό συμφέρον της Αθήνας και της Άγκυρας σε περιφερειακό επίπεδο²³.

Μετά τη Συνθήκη της Λωζάνης, η Ελλάδα και η Τουρκία επιθυμούσαν σε μεγάλο βαθμό να διατηρήσουν το εδαφικό τους καθεστώς στα Βαλκάνια. Η Σοφία δεν είχε εγκαταλείψει τη μακροχρόνια φιλοδοξία της να εξασφαλίσει πρόσβαση στο Αιγαίο μέσω της απόκτησης της Δυτικής Θράκης, οπότε η Αθήνα είχε ακόμη περισσότερους λόγους να ανησυχεί²⁴.

Η ανησυχία ήταν ότι η Βουλγαρία βασιζόταν στις καλές διπλωματικές σχέσεις που είχε με την Ιταλία. Ως εκ τούτου, ο σχηματισμός ενός μετώπου με στόχο την ανάσχεση του βουλγαρικού αναθεωρητισμού ήταν η γενεσιουργός αιτία της ελληνοτουρκικής συνεννόησης. Για τον ίδιο λόγο, τον Φεβρουάριο του 1934 υπογράφηκε η

---

²¹ Α. Β. Κλάφης, Η ένταξη της Τουρκίας στην Κοινωνία των Εθνών και η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1923-1932, Αθήνα 2015, σ. 97-109.

²² Εφημερίς της Κυβερνήσεως, τεύχος Α', αριθμός φύλλου 66, 14 Φεβρουαρίου 1934, σ. 373-374· Μ. Κούμας, Η ελληνική εξωτερική πολιτική και το ζήτημα της ασφάλειας στη νοτιοανατολική Ευρώπη, 1933-1936, Αθήνα 2010, σ. 143-185.

²³ Α. Κλάφης, «Η ελληνοτουρκική προσέγγιση στη δεκαετία του 1930», Αίγιος μνήμης Καθηγητού Ηλία Κρίστη. Συμβολές στην επιστήμη του δικαίου και των διεθνών σχέσεων, Αθήνα/Θεσσαλονίκη 2015, σ. 435-446.

²⁴ Μιράντα Παξιμαδοπούλου-Σταυρινού, Η Δυτική Θράκη στην εξωτερική πολιτική της Βουλγαρίας. Το ζήτημα της βουλγαρικής οικονομικής διεξόδου στο Αιγαίο, 1919-1923, Αθήνα 1997.

Βαλκανική Συμφωνία, στην οποία εκτός από την Ελλάδα και την Τουρκία συμμετείχαν η Γιουγκοσλαβία και η Ρουμανία²⁵.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1930, στο κλίμα διεθνούς αστάθειας και μεταβλητότητας, ο Μεταξάς δεν εγκατέλειψε την πορεία της ελληνοτουρκικής συνεργασίας, αλλά, αντίθετα, επιδίωξε την περαιτέρω επέκτασή²⁶ της. Το κλίμα εμπιστοσύνης και φιλίας μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας αντικατοπτρίστηκε και στην υποστήριξη της ελληνικής κυβέρνησης στην πρόταση της Τουρκίας για τροποποίηση της Συνθήκης των Στενών της Λωζάνης. Η πρόταση αυτή οδήγησε στην υπογραφή της Σύμβασης του Μοντρέ στις 20 Ιουλίου 1936, η οποία, σύμφωνα με τους όρους της, καταργούσε το αποστρατιωτικοποιημένο καθεστώς των Στενών²⁷.

Η τάση συμφιλίωσης μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας ενισχύθηκε περαιτέρω με την υπογραφή της Συνθήκης Φιλίας μεταξύ της Γιουγκοσλαβίας και της Βουλγαρίας στις 29 Ιανουαρίου 1937. Η συνθήκη αυτή επηρέασε αναπόφευκτα την ενότητα της Βαλκανικής Ένωσης και αύξησε τους ελληνικούς φόβους για τον κίνδυνο αναβάθμισης του βουλγαρικού αναθεωρητισμού²⁸. Προκειμένου να περιορίσει την κρίση αυτή, ο Μεταξάς στράφηκε φυσικά προς την τουρκική πλευρά, η οποία συμμαριζόταν σε μεγάλο βαθμό τους ελληνικούς φόβους, για πρόσθετους μοχλούς πίεσης, πέραν των ήδη υπάρχοντων.

Επιπλέον, η σημασία της τουρκικής υποστήριξης ως μέσου αποτροπής της Βουλγαρίας από το να επιτεθεί στην Ελλάδα σε περίπτωση δυσμενής για την Ελλάδα κατάστασης αποδείχθηκε περίτρανα από την κινητοποίηση των τουρκικών στρατευμάτων στην Ανατολική Θράκη κατά τη διάρκεια του βενιζελικού κινήματος τον

---

²⁵ Κ. Δ. Σβολόπουλος, *Το Βαλκανικόν Σύμφωνον και η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1928-1934*. Ανέκδοτον κείμενον του Ελευθερίου Βενιζέλου, Αθήνα 1974.

²⁶ Γενικότερα για την ελληνική εξωτερική πολιτική κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 1930 βλ. Ι. Κολιόπουλος, *Παλινόρθωση, δικτατορία, πόλεμος, 1935-1941*. Ο βρετανικός παράγοντας στην Ελλάδα, Αθήνα 1985.

²⁷ Για τη Συνδιάσκεψη και τη Συνθήκη του Μοντραί βλ. αναλυτικότερα Α. R. DeLuca, *Great Power Rivalry at the Turkish Straits: The Montreux Conference and Convention of 1936*, New York 1981. Πρβλ. A.L. Macfie, *The Straits Question, 1908-36*, Thessaloniki 1993, σ. 213-227. Βλ. επίσης S. Seydi, *The Turkish Straits and the Great Powers: From the Montreux Convention to the Early Cold War, 1936-1947*, Istanbul 2003, σ. 44-53.

²⁸ Π. Πιπινέλης, *Ιστορία της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος, 1923-1941*, Αθήνα 1948, σ. 257-261.

Μάρτιο του 1935, η οποία απέτρεψε τη Σόφια από το να απειλήσει τα ελληνικά εδάφη της Μακεδονίας και της Θράκης²⁹.

Η επίσημη επίσκεψη του Τούρκου πρωθυπουργού Ισμέτ Ινονού στην Αθήνα τον Μάιο του 1937 ήταν μια ευκαιρία να επιβεβαιωθεί η δέσμευση των δύο χωρών για ελληνοτουρκική αμοιβαία κατανόηση ως παράγοντα σταθερότητας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Η συνάντηση κορυφής πραγματοποιήθηκε σε ιδιαίτερα θερμή ατμόσφαιρα, η οποία αποτυπώθηκε στα άρθρα των εφημερίδων και των δύο χωρών³⁰. Ο Μεταξάς δεν έκρυψε την ικανοποίησή του: «*Ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Τουρκία*», τόνιζε, «*εὐρίσκονται ἐν πλήρει συμφωνίᾳ ἐπὶ πάντων τῶν σημείων καὶ ἔχουν πλήρη ἐμπιστοσύνην ἐπὶ τὴν σταθερότητα καὶ ἀξίαν τῆς Βαλκανικῆς Συνεννόσεως*»³¹. Πηγαίνοντας ακόμη πιο πέρα, ο Μουσταφά Κεμάλ, Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας, τόνισε τα εξής σε τηλεφωνικό μήνυμα προς τους Έλληνες κυβερνητικούς ηγέτες: «*Τὰ σύνορά μας εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ αἱ δυνάμεις αἱ καλύπτουσαι αὐτὰ εἶναι ἐνιαῖαι καὶ ἀδιάσπαστοι*»³². Στη σύνοδο Κορυφή στην Άγκυρα (Οκτώβριος 1937) ο Μεταξάς ταξίδεψε στην Άγκυρα σε απάντηση της επίσκεψης του Ινονού και είχε την ευκαιρία να συζητήσει με τον Κεμάλ λεπτομερώς το θέμα της ελληνοτουρκικής συνεργασίας και τις προοπτικές επέκτασής της. Οι στενές σχέσεις που έχουν δημιουργηθεί μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας από το 1930 τονίστηκαν και από τις δύο πλευρές. Οι στενές σχέσεις που έχουν εδραιωθεί μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας από το 1930 τονίστηκαν και από τις δύο πλευρές. Τονίστηκε επίσης η απόλυτη ομοιότητα συμφερόντων πάνω στην οποία οικοδομήθηκε και στηρίζεται σταθερά η ελληνοτουρκική φιλία.

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στο γεγονός ότι η συνεργασία μεταξύ γειτονικών κρατών δεν είναι ένας προσωρινός αλλά ένας μόνιμος δεσμός που τίποτα δεν μπορεί να κλονίσει στο μέλλον. Ο Μεταξάς ευχαρίστησε τον Κεμάλ που τον κάλεσε όταν ο Ινονού επισκέφθηκε την Αθήνα τον Μάιο του προηγούμενου έτους. Ο Κεμάλ του απάντησε ότι υποστηρίζει πλήρως όσα τον είχε ενημερώσει στο τηλέφωνο. Ο Μεταξάς

---

²⁹ J. O. Iatrides (ed.), *Ambassador MacVeagh Reports: Greece, 1933-1947*, Princeton 1980, σ. 109-110.

³⁰ Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας [στο εξής: ΔΙΑΥΕ], 1937, 25.3, Ραφαήλ προς Υπουργείο Εξωτερικών, αρ. 1957, Άγκυρα, 31 Μαΐου 1937· Έστία, 25 Μαΐου 1937, σ. 1· Έστία, 26 Μαΐου 1937, σ. 1 και 4· Έστία, 27 Μαΐου 1937, σ. 6.

³¹ Έστία, 25 Μαΐου 1937, σ. 4.

³² Ι. Μεταξάς, *Το προσωπικό μου ημερολόγιο*, τ. Δ', Αθήνα χ.χ., σ. 275-276.

διαβεβαίωσε επίσης τον Κεμάλ ότι η Ελλάδα εργάζεται για την αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων, γεγονός για το οποίο ο Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας εξέφρασε τη βαθιά του ικανοποίηση³³.

Η έγκριση της Τουρκίας για την ενίσχυση του ελληνικού στρατού αντανάκλούσε αναμφίβολα τον φόβο της για τον βουλγαρικό αναθεωρητισμό. Οι επιθετικές τάσεις της Βουλγαρίας προς την Ελλάδα απειλούσαν να ανατρέψουν ριζικά την ισορροπία δυνάμεων στα Βαλκάνια και να ανοίξουν το δρόμο για ευρύτερες προσπάθειες αμφισβήτησης του εδαφικού status quo. Μια ισχυρή Βουλγαρία με πρόσβαση στο Αιγαίο ήταν επίσης ένας δυνητικά επικίνδυνος αντίπαλος για την ίδια την Τουρκία, καθώς τα συμφέροντα της Βουλγαρίας μετά τη Δυτική Θράκη θα μπορούσαν να στραφούν προς την Ανατολική Θράκη. Από αυτή την άποψη, δεν ήταν τυχαίο ότι ο Κεμάλ τόνισε στον Μεταξά την ύπαρξη κοινών ελληνοτουρκικών συμφερόντων στη Βουλγαρία. Όπως επεσήμανε ο Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας, η Βουλγαρία εξακολουθούσε να έχει «ανόητες» αξιώσεις έναντι της Ελλάδας.

Η εμπειρία είχε αποδείξει (συμπλήρωσε ο Κεμάλ) ότι το μόνο πράγμα που μπορούσε να συζητηθεί σοβαρά στη Σόφια ήταν η εξουσία. Το συμπέρασμα ήταν αυτονόητο: όσο οι Βούλγαροι αισθάνονταν ότι η Ελλάδα και η Τουρκία ήταν καλά προετοιμασμένες και ενωμένες, δεν θα έφταναν τα πράγματα στα άκρα³⁴.

Ο Μεταξάς συμφώνησε πλήρως ότι οι ελληνικές και τουρκικές ενέργειες στη Βουλγαρία θα πρέπει να συνεχιστούν. Προχώρησε ακόμη περισσότερο και ενημέρωσε τον Κεμάλ για τα μέτρα προστασίας της Ελλάδας από τη Βουλγαρία, ιδίως για τα συνεχιζόμενα οχυρωματικά έργα κατά μήκος των ελληνοβουλγαρικών συνόρων στην ανατολική Μακεδονία και τη βόρεια Κομοτηνή, μέχρι τα όρια της αποστρατιωτικοποιημένης ζώνης στη Θράκη που οριζόταν από τη Συνθήκη της Λωζάνης. Επιπλέον, ο Μεταξάς πρότεινε την κατασκευή δύο ακόμη οχυρών στις κοιλάδες του

---

³³ ΔΙΑΥΕ, 1940, 8.3, «Περίληψις συνδιαλέξεως λαβούσης χώραν μετά της Α.Ε. του Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας και της Α.Ε. του Πρωθυπουργού κ. Μεταξά εν Αγκύρα την 19ην Οκτωβρίου 1937».

³⁴ ΔΙΑΥΕ, 1940, 8.3, «Περίληψις συνδιαλέξεως λαβούσης χώραν μετά της Α.Ε. του Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας και της Α.Ε. του Πρωθυπουργού κ. Μεταξά εν Αγκύρα την 19ην Οκτωβρίου 1937».

Νέστου και του Έβρου γύρω από την Αδριανούπολη. Ο Ατατούρκ δεν είχε κανένα πρόβλημα να αποδεχθεί αυτό το σχέδιο³⁵.

Η ιδέα της ενίσχυσης της Αδριανούπολης δεν ήταν καινούργια: συζητήθηκε για πρώτη φορά στην Αθήνα τον Φεβρουάριο του 1937 με πρωτοβουλία του Τούρκου υπουργού Εξωτερικών Tevfik Rushdi Aras στο περιθώριο της πέμπτης συνόδου του Μόνιμου Συμβουλίου Αμοιβαίας Κατανόησης στα Βαλκάνια. Τότε, η πρόταση του Αράς έγινε σε μεγάλο βαθμό αποδεκτή από την ελληνική πλευρά, οδηγώντας σε ανταλλαγή απόψεων για το θέμα σε επίπεδο Γενικού Επιτελείου Στρατού. Η τουρκική πρόταση βασιζόταν στο επιχείρημα ότι οι οχυρώσεις θα προστάτευαν όχι μόνο την Αδριανούπολη αλλά και το μεγαλύτερο μέρος του τουρκικού στρατού στην Ανατολική Θράκη και ότι σε περίπτωση βουλγαρικής επίθεσης κατά της Ελλάδας, θα μπορούσε να ορμήσει στον βουλγαρικό στρατό από ευνοϊκή θέση και να επιτεθεί στα πλευρά του³⁶.

Δεν αποτελεί έκπληξη, επομένως, το γεγονός ότι ο Μεταξάς πρότεινε τον συντονισμό των ελληνικών και τουρκικών οχυρωματικών έργων για την αποτροπή μιας βουλγαρικής κρίσης. Μια τέτοια εξέλιξη θα είχε αναμφίβολα διπλασιάσει την αποτροπή και των δύο συμμάχων και θα δημιουργούσε μια συμπαγή μάζα άμυνας που θα ήταν δύσκολο να παραβιάσει ο βουλγαρικός στρατός. Σε μια προσπάθεια να δώσουν πρακτικό περιεχόμενο στη μεταξύ τους κατ' αρχήν συμφωνία, ο Μεταξάς και ο Κεμάλ αποφάσισαν να εκπονήσουν μελέτη για ένα κοινό σχέδιο οχύρωσης της Αδριανούπολης. Όσον αφορά την εφαρμογή του σχεδίου αυτού, ο Μεταξάς πίστευε ότι ήταν πολιτικά σκόπιμο να μην δοθεί στην Ελλάδα και την Τουρκία λόγος για την ακύρωση των στρατιωτικών όρων της Συνθήκης της Νεϊγύ. Αυτό συνέβαινε επειδή, σύμφωνα με τις πληροφορίες που είχε στη διάθεσή του, η Βουλγαρία σκόπευε να μιμηθεί το παράδειγμα άλλων αναθεωρητικών χωρών και σύντομα να ανακοινώσει τόσο στα Βαλκάνια όσο και στις Δυνάμεις ότι θα ακύρωνε τους στρατιωτικούς όρους της Συνθήκης του Νεϊγύ. Σε αυτή την περίπτωση, πρόσθεσε ο Μεταξάς, η Ελλάδα και η Τουρκία θα είχαν κάθε δικαίωμα να προχωρήσουν στη διάλυση της

---

³⁵ ΔΙΑΥΕ, 1940, 8.3, «Περίληψις συνδιαλέξεως λαβούσης χώραν μετά της Α.Ε. του Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας και της Α.Ε. του Πρωθυπουργού κ. Μεταξά εν Αγκύρα την 19ην Οκτωβρίου 1937».

³⁶ Α. Παπάγος, Ο πόλεμος της Ελλάδος, 1940-1941, Αθήνα 1995, σ. 56-59.

αποστρατιωτικοποιημένης ζώνης. Ο Ατατούρκ συμφώνησε, αλλά δεν πίστευε ότι η Βουλγαρία θα προέβαινε σε περαιτέρω ενέργειες για στρατιωτικούς περιορισμούς³⁷.

Ταυτόχρονα με τις αμιγώς στρατιωτικές προετοιμασίες, ο Κεμάλ επέμενε στην ανάγκη να διατηρηθεί ο διπλωματικός δακτύλιος γύρω από τη Βουλγαρία που είχε σχηματιστεί με το Βαλκανικό Σύμφωνο. Κατά την άποψή του, το ζήτημα της παράτασης του συμφώνου, το οποίο έληγε τον Φεβρουάριο του 1941, θα έπρεπε να τεθεί το συντομότερο δυνατό, καθώς τόσο η Γιουγκοσλαβία όσο και η Ρουμανία συμφωνούσαν για τη χρησιμότητά του. Αντίθετα, θα ήταν επικίνδυνο για τα μέρη να περιμένουν μέχρι την τελευταία στιγμή, δίνοντας χρόνο στην αντιπολίτευση να αναλάβει δράση και ενδεχομένως υπονομεύοντας τα κοινά τους συμφέροντα. Ο Μεταξάς συμφώνησε να θέσει το θέμα στην επόμενη συνάντηση της Βαλκανικής Συναίνεσης, και πίστευε ότι η Γιουγκοσλαβία και η Ρουμανία, όσο πιο ισχυρές γίνονταν η Ελλάδα και η Τουρκία, τόσο πιο πρόθυμες θα ήταν να ανανεώσουν τη Βαλκανική Συμφωνία³⁸.

Η συνάντηση μεταξύ του Μεταξά και του Κεμάλ έδωσε την ευκαιρία να συζητηθεί ένα άλλο σημαντικό θέμα: η επέκταση της συμφωνίας ελληνοτουρκικής φιλίας πέρα από τα θρακικά σύνορα. Ο Κεμάλ εξέφρασε την άποψη ότι θα ήταν επιθυμητή η επέκταση της συμμαχίας σε μια ευρύτερη περιοχή, συμπεριλαμβανομένων των θαλάσσιων συνόρων.

Εξετάζοντας τους ενδεχόμενους κινδύνους από τη Μεσόγειο, ο Κεμάλ διέκρινε δύο ενδεχόμενα. Η μία ήταν η διακοπή των σχέσεων μεταξύ Βρετανίας και Ιταλίας- η άλλη ήταν η αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ Ιταλίας και Βρετανίας, με την Ιταλία να επιτίθεται στην Ελλάδα και την Τουρκία και τη Βρετανία να απέχει από την επέμβαση. Στη δεύτερη περίπτωση, η συμμετοχή της Ελλάδας και της Τουρκίας θα γίνει αυτόματα. Αλλά και στην πρώτη περίπτωση, η συμμετοχή της Ελλάδας και της Τουρκίας θα είναι αναπόφευκτη αργά ή γρήγορα. Ο Κεμάλ σημείωσε ότι ούτε η Αθήνα ούτε η Άγκυρα θα έκαναν παραχωρήσεις υπέρ του Λονδίνου χωρίς λεπτομερή καθορισμό της βοήθειας που θα παρείχε το τελευταίο. Ο Μεταξάς δεν έκρυψε το γεγονός

---

³⁷ ΔΙΑΥΕ, 1940, 8.3, «Περίληψις συνδιαλέξεως λαβούσης χώραν μετά της Α.Ε. του Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας και της Α.Ε. του Πρωθυπουργού κ. Μεταξά εν Αγκύρα την 19ην Οκτωβρίου 1937».

³⁸ ΔΙΑΥΕ, 1940, 8.3, «Περίληψις συνδιαλέξεως λαβούσης χώραν μετά της Α.Ε. του Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας και της Α.Ε. του Πρωθυπουργού κ. Μεταξά εν Αγκύρα την 19ην Οκτωβρίου 1937».

ότι θεωρούσε το δεύτερο ενδεχόμενο εξαιρετικά απίθανο. Ωστόσο, συμφώνησε να εξετάσει ποια βοήθεια θα μπορούσε να προσφέρει η Ελλάδα στην Τουρκία από εκεί και πέρα³⁹.

Συνολικά, οι εκτεταμένες συζητήσεις⁴⁰ μεταξύ του Μεταξά και του Κεμάλ αντανακλούσαν τις απόψεις που στήριζαν την ελληνοτουρκική προσέγγιση από το 1930 - τη δημιουργία μιας διμερούς συμμαχίας που θα λειτουργούσε αποτρεπτικά έναντι ενδεχόμενης βουλγαρικής επιθετικότητας.

Στο πλαίσιο αυτό, η επιδίωξη της ενοποίησης των ελληνικών και τουρκικών δυνάμεων⁴¹ από τον Μεταξά επιβεβαίωσε τη δέσμευση της Αθήνας για αδιάλειπτη συνεργασία με την Άγκυρα και υποδήλωνε ότι η συνεργασία αυτή έπαιρνε πλέον τη μορφή αμυντικής συμμαχίας. Σε αυτό το πνεύμα υπογράφηκε η Συνθήκη Φιλίας του 1933, η οποία, σύμφωνα με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, είχε ήδη συναφθεί κατά την εποχή της Συνθήκης Φιλίας του 1930: «*Τα βαλκανικά σύνορα της Ελλάδος, μου είπε και ο Κεμάλ [Ατατούρκ] και ο [πρωθυπουργός] Ίσμέτ πασάς [Ινονού] και ο [υπουργός Εξωτερικών] Τεβφίκ Ρουσδής βέης [Αράς], "ότι θά θεωροῦμεν ὡς ἰδικὰ μας σύνορα καὶ δέν θά ἐδεχόμεθα να παραβιαστοῦν εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος, διότι μείωσις τῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Βαλκανικὴν θά ἐδημιούργει ἄμεσον κίνδυνον διὰ τὴν Τουρκίαν"*»⁴². Τα λόγια αυτά επιβεβαιώθηκαν χρόνια αργότερα σε μια συζήτηση μεταξύ του Αίας και ενός Γάλλου διπλωμάτη: «*Το να διεκδικήσει κάποιος κάτι από την Ελλάδα είναι σαν να το διεκδικεί από την Τουρκία. Υπό αυτή την έννοια είμαι Έλληνας*»⁴³.

---

³⁹ ΔΙΑΥΕ, 1940, 8.3, «Περίληψις συνδιαλέξεως λαβούσης χώραν μετά της Α.Ε. του Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας και της Α.Ε. του Πρωθυπουργού κ. Μεταξά εν Αγκύρα την 19ην Οκτωβρίου 1937».

⁴⁰ ΔΙΑΥΕ, 1937, 25.7, Ραφαήλ προς Υπουργείο Εξωτερικών, αρ. 3553, Άγκυρα, 25 Οκτωβρίου 1937· Ακρόπολις, 20 Οκτωβρίου 1937, σ. 1 και 6· Ακρόπολις, 21 Οκτωβρίου 1937, σ. 1 και 6· Ἐστία, 20 Οκτωβρίου 1937, σ. 1 και 2.

⁴¹ ΔΙΑΥΕ, 1937, 25.7, Ραφαήλ προς Υπουργείο Εξωτερικών, αρ. 3553, Άγκυρα, 25 Οκτωβρίου 1937.

⁴² Σ. Ι. Στεφάνου (επιμ.), Τα κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος Δ', Αθήνα 1981, σ. 137· Π. Α. Ζάννας (επιμ.), Αρχείο της Πηνελόπης Σ. Δέλτα. 1. Ελευθέριος Βενιζέλος. Ημερολόγιο-Αναμνήσεις-Μαρτυρίες-Αλληλογραφία, Αθήνα 1978, σ. 173.

⁴³ C. Svolopoulos, «Le problème de la sécurité dans le sud-est européen de l'entre-deux guerres: à la recherche des origines du pacte balkanique de 1934», *Balkan Studies* 14 (1973), σ. 264.

Η συμπληρωματική συνθήκη του 1938: τα όρια της ελληνοτουρκικής συνεργασίας.

Από τις συνομιλίες μεταξύ Μεταξά και Κεμάλ ήταν σαφές ότι και οι δύο πλευρές ήταν έτοιμες όχι μόνο να συνεχίσουν τη συνεργασία, αλλά και να την επεκτείνουν διπλωματικά και στρατιωτικά, προκειμένου να προστατεύσουν τις χώρες τους από τις επιθετικές προθέσεις της Βουλγαρίας. Λίγες ημέρες μετά την επίσκεψη του Μεταξά στην Άγκυρα, κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο Παρίσι, ο βασιλιάς Γεώργιος Β΄ βρήκε την ευκαιρία να αναλύσει αυτή την πτυχή της ελληνοτουρκικής συνεννόησης παρουσία του πρωθυπουργού Kamil Sotan και της υπουργού Εξωτερικών Yvonne Delbos. Όπως εξήγησε ο Γεώργιος Β΄, το ζήτημα μη πρόσβασης της Βουλγαρίας στο Αιγαίο είναι σημαντικό όχι μόνο για την Ελλάδα, αλλά και για την Τουρκία, η οποία θεωρεί την ελληνοτουρκική συνοριακή κοινότητα ως ένα σταθερό θεμέλιο της φιλίας μεταξύ των δύο χωρών⁴⁴.

Η ελληνοτουρκική σύνοδος κορυφής τον Οκτώβριο του 1937 πρόσθεσε ένα νέο στοιχείο στη συνεργασία μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας: τον φόβο ότι η Ιταλία θα μπορούσε να εισβάλει στο έδαφος των δύο γειτονικών χωρών. Οι φόβοι για επιθετικές τάσεις εκ μέρους της Ρώμης δεν ήταν αβάσιμοι- αντίθετα, βασιζόνταν στον αναθεωρητικό προσανατολισμό της ιταλικής εξωτερικής πολιτικής. Η ιταλική εισβολή στην Αιθιοπία αποτελούσε απόδειξη της αδυναμίας της Κοινωνίας των Εθνών να εγγυηθεί αποτελεσματικά τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια καθώς και την εδαφική ακεραιότητα⁴⁵ των μελών της. Η κατάληψη των Δωδεκανήσων αποτέλεσε ένα νέο πρόβλημα για ενδεχόμενη ιταλική δράση εναντίον της Ελλάδας και της Τουρκίας, καθώς η Ιταλία διέθετε ισχυρές ναυτικές βάσεις (ιδίως στο νησί της Λέρου).

Εμπνευσμένη από το πνεύμα του εδαφικού αναθεωρητισμού, η Σόφια έλκεται φυσικά προς μια εξίσου αναθεωρητική Ρώμη. Η Βουλγαρία διπλωματικά προσκολλήθηκε στο άρμα της Ιταλίας, γεγονός που δημιούργησε τις προϋποθέσεις για μια πιο ενεργή εκδήλωση της βουλγαρικής επιθετικότητας. Ταυτόχρονα, η Βουλγαρία θα

---

⁴⁴ Αρχείο Ιωάννη Μεταξά (Γενικά Αρχεία του Κράτους) [στο εξής: AIM], φάκ. 46, Πολίτης προς Μεταξά, αρ. 4186, Παρίσι, 7 Νοεμβρίου 1937.

⁴⁵ G. W. Baer, *Test Case: Italy, Ethiopia and the League of Nations*, Stanford 1976. J. Barros, *Britain, Greece and the Politics of Sanctions: Ethiopia, 1935-1936*, London 1982.

μπορούσε να αποτελέσει ένα αποτελεσματικό μέσο προώθησης της θέσης της Ιταλίας στα Βαλκάνια και να πιέσει με σκοπο την διάσπαση της Βαλκανικής Συνθήκης. Επιπλέον, η Ιταλία είχε προ πολλού παραχωρήσει στην Αλβανία το καθεστώς του μεσογειακού προτεκτοράτου και είχε δρομολογήσει την υπογραφή της βουλγαρο-γιουγκοσλαβικής συνθήκης φιλίας τον Ιανουάριο 1937.

Σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο, το περιεχόμενο της συνομιλίας μεταξύ του Μεταξά και του Κεμάλ απέκτησε μεγαλύτερη σημασία. Και οι δύο πλευρές τάχθηκαν υπέρ της περαιτέρω στενότερης συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας ως απαραίτητης για την ενίσχυση της ασφάλειας τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας σε μια εποχή που το διεθνές σύστημα γίνεται όλο και πιο ασταθές. Η σύνοδος κορυφής στην Άγκυρα έθεσε τις βάσεις για την επέκταση της διμερούς συμμαχίας πολύ πέρα από την ασφάλεια που παρέχει το Βαλκανικό Σύμφωνο. Λίγες εβδομάδες αργότερα, οι συνομιλίες σε επίπεδο Γενικών Επιτελείων επιβεβαίωσαν την πλήρη συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών σε στρατιωτικό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένης της προοπτικής ενίσχυσης της Αδριανούπολης⁴⁶.

Εκτός από τις δηλώσεις της Αθήνας και της Άγκυρας για περαιτέρω ενίσχυση της συνεργασίας, οι ραγδαίες διασυνοριακές εξελίξεις κατέστησαν ακόμη πιο επείγουσα την ενίσχυση της ελληνοτουρκικής συμμαχίας. Το αποκορύφωμα των σημείων της διεθνούς κρίσης ήταν το πραξικόπημα με την προσάρτηση της Αυστρίας από τη ναζιστική Γερμανία τον Μάρτιο του 1938, το οποίο όχι μόνο αποτελούσε σοβαρή παραβίαση της Συνθήκης των Βερσαλλιών⁴⁷, αλλά και αποδείκνυε την αδυναμία της Γαλλίας και της Βρετανίας να αναχαιτίσουν τον Χίτλερ.

Στις 16 Απριλίου 1938, η υπογραφή της ιταλοβρετανικής συμφωνίας, που αποσκοπούσε στην άμβλυση των εντάσεων μεταξύ Ρώμης και Λονδίνου στη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή, αύξησε τις ελληνικές ανησυχίες για την Ιταλία⁴⁸. Με τις αναθεωρητικές δυνάμεις στην Ευρώπη να ενισχύονται και μια νέα πανευρωπαϊκή

---

⁴⁶ AIM, φάκ. 46, Μεταξάς προς Πρεσβεία Λονδίνου, αρ. 23602/Α', [Αθήνα], 12 Νοεμβρίου 1937.

⁴⁷ J. Gehl, *Austria, Germany and the Anschluss, 1931-1938*, London 1963· H. Wright, «The Legality of the Annexation of Austria by Germany», *The American Journal of International Law* 38/4 (1944), σ. 621-635.

⁴⁸ J. O. Iatrides (ed.), *Ambassador MacVeagh Reports*, σ. 133.

σύγκρουση να διαφαίνεται, η μόνη ρεαλιστική προοπτική για την Ελλάδα και την Τουρκία ήταν η αναζήτηση περαιτέρω εγγυήσεων, ιδίως σε σχέση με τις προσπάθειές τους να περιορίσουν τον βουλγαρικό επεκτατισμό.

Ο συνδυασμός αυτών των παραγόντων επιτάχυνε τη σύναψη της ελληνοτουρκικής συνθήκης, τα θεμέλια της οποίας τέθηκαν κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων του Μεταξά και του Κεμάλ στην Άγκυρα τον Οκτώβριο του 1937. Η συνθήκη υπογράφηκε στην Αθήνα στις 27 Απριλίου 1938, κατά τη διάρκεια της επίσημης επίσκεψης του Μεταξά και του Μπαγιάρ από την Τουρκία στην Αθήνα και «συμπλήρωνε» τις συνθήκες φιλίας του 1930 και του 1933. Σύμφωνα με το άρθρο 1 της Συμπληρωματικής Συνθήκης, η Ελλάδα και η Τουρκία ανέλαβαν την υποχρέωση να διασφαλίσουν την ουδετερότητα, χρησιμοποιώντας όπλα, αν χρειαστεί, σε περίπτωση επίθεσης τρίτης χώρας εναντίον ενός από τα δύο μέρη, και να αποτρέψουν τη χρησιμοποίηση των εδαφών τους για επιθετικές πράξεις εναντίον του άλλου μέρους. Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Σύμβασης, εάν ένα τρίτο κράτος προέβαινε σε «εχθροπραξίες» κατά της Ελλάδας ή της Τουρκίας, οι δύο κυβερνήσεις πραγματοποιούσαν διαβουλεύσεις για την επίλυση της κατάστασης⁴⁹.

Η Συμπληρωματική Συνθήκη επέκτεινε την εγγύηση των κοινών από τη Θράκη στο Αιγαίο Πέλαγος, δίνοντας έτσι στην ελληνοτουρκική συνεννόηση χαρακτήρα πλήρους συμμαχίας. *«Τὰς θερμὰς προπόσεις, τὰς ὁποίας ἀντήλλαξαν [...] μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ νέου Ἑλληνοτουρκικοῦ συμφώνου, οἱ πρωθυπουργοὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας, διέπνεε κυρίως ἢ βαθυτάτη ἱκανοποίησις διὰ τὴν ἐπίτευξιν μιᾶς ἀκόμῃ προσθέτου καὶ σημαντικῆς ἐγγυήσεως διὰ τὴν εἰρήνην τῶν χωρῶν των καὶ τῆς γεωγραφικῆς των περιοχῆς [...]*», σημείωνε σε πρωτοσέλιδο άρθρο της η εφημερίδα Ἐστία⁵⁰, αποτυπώνοντας το θερμό ελληνοτουρκικό κλίμα. Το κοινό ανακοινωθέν που εκδόθηκε μετά τη σύνοδο κορυφής στην Αθήνα ήταν πολύ πιο ενθουσιώδες από ό,τι συνήθως και επιβεβαίωσε την αμοιβαία δέσμευση για ελληνοτουρκική συνεργασία. Επιπλέον, αμέσως μετά την επιστροφή του, ο Μπαγιάρ μετέφερε στον Έλληνα

⁴⁹ Π. Πιτινέλης, Ιστορία της εξωτερικής πολιτικής, σ. 276-277· Α. Παπάγος, Ο πόλεμος της Ελλάδος, σ. 35-36· Ι. Π. Πικρός, Τουρκικός επεκτατισμός: από το μύθο της ελληνοτουρκικής φιλίας στην πολιτική για την αστυνόμευση των Βαλκανίων, 1930-1943, Αθήνα 1996, σ. 71-72.

⁵⁰ Ἐστία, 28 Απριλίου 1938, σ. 1.

πρέσβη στην Άγκυρα Ραφαήλ και σε άλλους ξένους διπλωμάτες στην τουρκική πρωτεύουσα τις εξαιρετικά θετικές εντυπώσεις από την επίσκεψή του στην ελληνική πρωτεύουσα, όπου έτυχε ενθουσιώδους⁵¹ υποδοχής.

Ωστόσο, οι πανηγυρικές δηλώσεις δεν ήταν αρκετές για να διορθώσει τις ουσιαστικές ελλείψεις της Συμπληρωματικής Συνθήκης. Η επέκταση των συμβατικών υποχρεώσεων και των δύο πλευρών πέρα από τα γεωγραφικά όρια των Βαλκανίων επέβαλε δυσανάλογο βάρος στην Ελλάδα. Αυτό συνέβαινε διότι, δεδομένων των γεωγραφικών πραγματικοτήτων, η πιθανότητα επίθεσης μέσω του τουρκικού εδάφους ήταν σε κάθε περίπτωση πολύ μικρότερη από ό,τι αντίστροφα. Με άλλα λόγια, αν μια μεγάλη δύναμη όπως η Ιταλία, για παράδειγμα, επρόκειτο να επιτεθεί στην Τουρκία, θα αξιοποιούσε σχεδόν σίγουρα τα ελληνικά νησιά του Αιγαίου. Αντίθετα, μια στρατιωτική επίθεση στην Ελλάδα δεν απαιτούσε τη χρήση τουρκικών εδαφών⁵².

Στην πραγματικότητα, η Συμπληρωματική Συνθήκη κατέδειξε τα όρια της ελληνοτουρκικής συνεργασίας. Λίγους μήνες μετά την υπογραφή της Συμπληρωματικής Συνθήκης, η διεθνής κατάσταση επιδεινώθηκε απότομα, ως αποτέλεσμα της επεκτατικής πολιτικής του Χίτλερ και του κατευνασμού του από τη Βρετανία και τη Γαλλία, του διαμελισμού της Τσεχοσλοβακίας και της εγκαθίδρυσης του ιταλικού προτεκτοράτου στην Αλβανία τον Απρίλιο του 1939. Η ραγδαία βύθιση της Ευρώπης στην άβυσσο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου επιβάρυνε επίσης την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας. Η ελληνοτουρκική συνεργασία αποδείχθηκε ανεπαρκής για να αποτελέσει ανάχωμα στην εισροή των δυνάμεων του Άξονα με επικεφαλής τη Γερμανία, και το διεθνές σύστημα του Μεσοπολέμου αποσυναρμολογήθηκε και κατέρρευσε πλήρως. Επιπλέον, οιονεί περιφερειακές διευθετήσεις ασφαλείας, όπως η Βαλκανική Τετραμερής Συμμαχία και η υπό συμφωνία μεταξύ Γιουγκοσλαβίας, Ρουμανίας και Τσεχοσλοβακίας, είχαν την ίδια τύχη με τον ελληνοτουρκικό συνασπισμό.

---

⁵¹ 33 ΔΙΑΥΕ, 1938, Β/3/Τ, Ραφαήλ προς Υπουργείο Εξωτερικών, αρ. 1311, Άγκυρα, 5 Μαΐου 1938.

⁵² 34 J. O. Iatrides (ed.), *Ambassador MacVeagh Reports*, σ. 133-134· Π. Πιτινέλης, *Ιστορία της εξωτερικής πολιτικής*, σ. 277-278· Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1900-1945*, Αθήνα 20029, σ. 252-253.

Η αποτυχία αποτροπής ενός δεύτερου πολέμου συνέπεσε με τη σταδιακή αποχώρηση της Άγκυρας από τις δεσμεύσεις της προς την Αθήνα. Η απότομη αλλαγή της γεωπολιτικής κατάστασης επέφερε ανεπανόρθωτο πλήγμα στην ελληνοτουρκική διευθέτηση, αφαιρώντας όλα τα στοιχεία που είχαν αποτελέσει τη βάση της στο παρελθόν. Και αυτό γιατί η Άγκυρα αρνήθηκε να εκπληρώσει τις συμβατικές της υποχρεώσεις που προέκυπταν από τη Συμφωνία Συνεννόησης του 1933, τη Βαλκανική Συνθήκη του 1934 και τη Συμπληρωματική Συνθήκη του 1938. Κατά τη διάρκεια της ιταλικής εισβολής μέσω του αλβανικού εδάφους, η Τουρκία μπόρεσε να επικαλεστεί τη διατύπωση αυτών των συμφωνιών για να αποφύγει να υποστηρίξει την Ελλάδα, αλλά κατά τη διάρκεια της γερμανικής εισβολής μέσω του βουλγαρικού εδάφους, δεν υπήρχε καν μια τυπική δικαιολογία για να μην εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της.

Επιλέγοντας διακριτικά μια πολιτική ουδετερότητας, οι Τούρκοι πολιτικοί όχι μόνο κατέδειξαν σαφώς την ανασφάλεια της Τουρκίας, αλλά και απέδειξαν αποτελεσματικά ότι η διμερής συνεργασία που είχε ξεκινήσει μια δεκαετία νωρίτερα είχε εξαντλήσει τις δυνατότητές της. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Άγκυρα δεν δίστασε να διαπραγματευτεί, ενίοτε ταυτόχρονα τόσο με τους Συμμάχους όσο και με τις πλευρές του Άξονα, την αποχώρηση από τον πόλεμο ή την ευνοϊκή ουδετερότητα με αντάλλαγμα ελληνικά εδάφη⁵³.

Συμπερασματικά η εγγενή αδυναμία του ελληνοτουρκικού άξονα, εντοπίζεται στις συμφωνίες του 1933 και του 1938, στο να προσδιορίσουν εναργώς το «casus foederis», δηλαδή το σκοπό της συμφωνίας. Από την πλευρά της η Τουρκία κατά την περίοδο αυτή, δεν αμφισβήτησε καμία διεθνή συμφωνία, όμως επέτυχε την αναθεώρηση της αποστρατικοποίησης των Στενών με την βοήθεια της Αγγλίας (Συνθήκη του Μοντρέ).

Κατά την περίοδο του Β' ΠΠ η Τουρκία άδραξε την ευκαιρία και συνέχισε την εκκαθάριση του Ελληνικού στοιχείου με κύριο στόχο στην Ίμβρο και Τένεδο,⁵⁴ καθόσον η Ελλάδα κατακτήθηκε από τους Γερμανούς, Ιταλούς και Βούλγαρους, και

---

⁵³ Για την πολιτική της Τουρκίας έναντι της Ελλάδας κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βλ. Ι. Π. Πικρός, Τουρκικός επεκτατισμός, σ. 123-322. Συνολικότερα για την τουρκική εξωτερική πολιτική κατά την ίδια περίοδο, με αρκετές αναφορές και σε ζητήματα άμεσου ελληνικού ενδιαφέροντος βλ. F. G. Weber, Ο επιτήδειος ουδέτερος, Αθήνα 1983

⁵⁴ Frank G. Weber Ο επιτήδειος ουδέτερος . Θετίλη 1983

δεν υπήρχε αντίπαλος για να την κατακρίνει και αποτρέψει. Όμως και με το πέρας του Β΄ΠΠ η πολιτική αστάθεια στην κατεστραμμένη Ελλάδα και ταυτόχρονα η δουλική εφαρμογή, αποκλειστικά και μόνο, των στρατηγικών στόχων της Αγγλίας δεν τις επέτρεψε να εφαρμόσει μεθόδους και ενέργειες προκειμένου να αποτρέψει και καταστείλει τις δράσεις της Τουρκίας, έστω και στα βασικά της συνθήκης της Λωζάννης όσο αφορά την Ίμβρο και Τένεδο και γενικότερα. Η Τουρκία ανέγνωσε αυτή την στάση της Ελλάδας ως αδυναμία με αποτέλεσμα να συνεχίσει τις εκκαθαρίσεις με κορύφωση τα γεγονότα τον Σεπτέμβριο του 1955 στην Κωνσταντινούπολη.

Κατά τη δεκαετία του 1960, με υποτιθέμενη αφορμή τα γεγονότα στην Κύπρο, μπαίνει σε εφαρμογή το «ritme programi»⁵⁵, με σκοπό τον πλήρη εκτουρκισμό των νησιών. Κλείνουν οριστικά όλα τα σχολεία, δημοτικά, γυμνάσια και νηπιαγωγεία και οι περιουσίες τους δημεύονται. Καταργείται εκ νέου, η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, ενώ όλοι οι εκπαιδευτικοί, δάσκαλοι, καθηγητές και νηπιαγωγοί απολύονται. Το 1964, η τουρκική εθνοσυνέλευση, ψηφίζει το νόμο 6830 «Περί Απαλλοτριώσεων». Όλη η εύφορη γη που ανήκει σε Έλληνες, περνά σε τουρκικά χέρια. Ανάμεσα στα χωριά της Ίμβρου Παναγία και Γλυκύ, εγκαθίσταται σύνταγμα στρατού, όπως και στην Τένεδο. Δημιουργείται προσφυγικός οικισμός για τους εποίκους που εγκαθίστανται στην Ίμβρο από τα βάθη της Τουρκίας. Επίσης δημιουργήθηκε ανοιχτή αγροτική φυλακή. Χιλιάδες βαρυποινίτες και κακοποιά στοιχεία μεταφέρονται από τα βάθη της Ανατολής και δρουν ανενόχλητοι. Απειλούν, κλέβουν, βιάζουν, σκοτώνουν. Έξι άτομα χάνουν τη ζωή τους σε Ίμβρο και Τένεδο. Παράλληλα πραγματοποιείται μαζική απέλαση⁵⁶ 12.000 (1964-1965) Ελλήνων της Πόλης. Το μακρόπνοο σχέδιο εξαφανισμού του ελληνικού στοιχείου από την Μικρά Ασία επετεύχθη μέσα σε 50 χρόνια από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης. Η Ελληνική εξωτερική πολιτική πέρα από διαβήματα στους διεθνείς οργανισμούς δεν έπραξε κάτι ουσιαστικότερο, δηλαδή κυριολεκτικά απέτυχε να προστατεύσει τον ελληνισμό, ως η μοναδική έως τότε ελληνική κρατική οντότητα και βέβαια να απαιτήσει την εφαρμογή της Συνθήκης της Λωζάννης.

Περίοδο διεύρυνσης των απειλών κατά της Ελλάδας μέχρι το τέλος του Ψυχρού

---

⁵⁵<https://www.protothema.gr/stories/article/747777/imvros-tenedos-oi-katafores-paraviaseis-tis-sunthikis-tis-lozanis-apo-tin-tourkia>

⁵⁶ <https://www.kathimerini.gr/society/759427/oi-apelaseis-toy-1964-65/>

Πολέμου⁵⁷⁻⁵⁸ (1974- 1990)

Μετά την εισβολή στην Κύπρο, η Τουρκία ξεκίνησε μια πολιτική «απειλών» προς τη χώρα μας, καθώς και προς την Κύπρο, όπου η Ελλάδα ήθελε να μειώσει τις εντάσεις και να σταθεροποιήσει την κατάσταση. Επιπλέον, η πολιτική γραμμή του τότε πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή αποσκοπούσε στο να βοηθήσει την Ελλάδα να ενισχύσει τις σχέσεις της με τους γείτονές της. Πριν από αυτόν, το δικτατορικό καθεστώς είχε επικριθεί έντονα και φοβόταν την ανάπτυξη και εξάπλωση των κομμουνιστικών καθεστώτων.

Η διαβαλκανική συνεργασία έκανε, φαινομενικά, το πρώτο βήμα το 1971 με την εγκαθίδρυση διπλωματικών σχέσεων μεταξύ της χώρας μας και της γειτονικής Αλβανίας. Οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών παρέμειναν κυρίως διπλωματικές μέχρι το 1988. Η κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου κατέστησε δυνατή τη λήξη της διμερούς κατάστασης εχθρότητας μεταξύ των δύο χωρών, Ελλάδας και Αλβανίας, και τον τερματισμό της κατάστασης πολέμου που κήρυξε η Ελλάδα εναντίον της Αλβανίας κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Οι σχέσεις με τη Βουλγαρία αποκαταστάθηκαν επίσης, καθώς η Τουρκία, η οποία επίσης είχε απειλητική πολιτική έναντι της Βουλγαρίας, θεωρήθηκε κοινός εχθρός. Απέναντι στην επεκτατική πολιτική της Τουρκίας, οι δύο χώρες πέτυχαν εξομάλυνση των σχέσεων τους με αποτέλεσμα να έρθουν πιο κοντά.

Η πολιτική συνεργασίας μεταξύ των βαλκανικών χωρών δεν ήταν πάντα απλή. Για παράδειγμα, στις σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Γιουγκοσλαβίας, οι συνεχείς αναφορές στο μακεδονικό ζήτημα και τη λύση του, από τη μία πλευρά, και οι ιδιαίτερες και άκαμπτες απόψεις της χώρας μας για το ζήτημα αυτό, από την άλλη, δημιούργησαν μια ατμόσφαιρα δυσπιστίας απέναντι στην Ελλάδα.

Όσον αφορά τις διαπραγματεύσεις με την Τουρκία, η Ελλάδα παρέμεινε ψύχραιμη και επέμεινε στη συνέχιση των διαπραγματεύσεων σε πνεύμα συνεργασίας, παρά την εχθρική στάση της Τουρκίας. Ένας από τους κύριους στρατηγικούς στόχους

---

⁵⁷ Αρβανιτόπουλος Κ., & Κοππά Μ. (2005). *30 χρόνια Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, (1974- 2004)*. (σ. 47-48). Αθήνα: Λιβάνη.

⁵⁸ Θεοφανίδης Σ., Κρανιδιώτης Γ., Ροζάκης Χ., Β. Σακελλαρίου Μ., Σφυρόερας Β., & Τενεκίδης Γ. (1979). *Το Αιγαίο και η Ελληνοτουρκική κρίση*, (σ.157-158). Αθήνα: Μετόπη.

της χώρας μας εκείνη την περίοδο ήταν να επιδείξει ειρηνική στάση. Σύμφωνα με τον κ. Ροζάκη, η Ελλάδα επέμεινε να συζητηθεί το θέμα της υφαλοκρηπίδας μέσω του Διεθνούς Δικαστηρίου του ΟΗΕ, κάτι που είχε αρχικά συμφωνηθεί. Ωστόσο, η Τουρκία άλλαξε τη θέση της και ανέστειλε τις συνομιλίες. Παρόλο που το ζήτημα παρέμεινε άλυτο, η διπλωματική στάση της Ελλάδας σηματοδότησε στον κόσμο ότι η χώρα είχε αποκαταστήσει τη δημοκρατία και προσπαθεί να επιλύσει τα διάφορα ζητήματα διπλωματικά.

Η στάση της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία είχε αλλάξει από το 1981 και η κυβέρνηση δεν είχε τις ίδιες φιλοδοξίες με την προηγούμενη κυβέρνηση και δεν ήθελε να ακολουθήσει τις ίδιες πολιτικές. Από την πλευρά της, δεν είχε θέματα στα οποία έπρεπε ή μπορούσε να κάνει παραχωρήσεις, με εξαίρεση το θέμα της υφαλοκρηπίδας, το οποίο ήταν αποτέλεσμα προσφυγής στο Διεθνές Δικαστήριο και όχι συζητήσεων μεταξύ των δύο χωρών. Συνοψίζοντας, τα δύο βασικά ζητήματα που προέκυψαν μετά το 1974 σε σχέση με τον τουρκικό αναθεωρητισμό ήταν η υφαλοκρηπίδα και ο εδαφικός εναέριος χώρος του Αιγαίου.

Το 1973, μία από τις σημαντικότερες διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας προέκυψε για την υφαλοκρηπίδα⁵⁹. Το φθινόπωρο του ίδιου έτους, η τουρκική κυβέρνηση διέταξε τις τουρκικές πετρελαϊκές εταιρείες να ερευνήσουν την υφαλοκρηπίδα χωρίς συζήτηση, ισχυριζόμενη ότι η υφαλοκρηπίδα βρισκόταν εντός των χωρικών της υδάτων. Η ελληνική πλευρά προσπάθησε να τονίσει και να υπενθυμίσει στην Τουρκία τα σύνορα μεταξύ των δύο χωρών και ισχυρίστηκε ότι η υφαλοκρηπίδα ανήκε στην ελληνική επικράτεια. Η Σύμβαση της Γενεύης επιβεβαίωσε την ελληνική θέση, αλλά η τουρκική πλευρά διαφώνησε και υποστήριξε ότι η συνθήκη ήταν άκυρη και συνεπώς άκυρη. Οι διαφωνίες μεταξύ των κρατών συνεχίστηκαν, καθώς κάθε χώρα υπερασπίστηκε το δίκαιο της Σύμβασης για να υποστηρίξει τη δική της θέση. Ως αποτέλεσμα, τον Ιανουάριο του 1975, η Ελλάδα ζήτησε την παραπομπή του θέματος στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Ωστόσο, η διαφωνία μεταξύ των δύο χωρών σχετικά με το ζήτημα που έπρεπε να παραπεμφθεί στο Διεθνές Δικαστήριο οδήγησε στο συμπέρασμα ότι το ζήτημα θα έπρεπε να διευθετηθεί μεταξύ των δύο χωρών,

---

⁵⁹ Θεοφανίδης Σ., Κρανιδιώτης Γ., Ροζάκης Χ., Β. Σακελλαρίου Μ., Σφυρόερας Β. & Τενεκίδης Γ. (1979). *Το Αιγαίο και η Ελληνοτουρκική κρίση*, (σ.131-135). Αθήνα: Μετόπη.

τουλάχιστον σε πρώτο βαθμό, παρά με παραπομπή στο Διεθνές Δικαστήριο. Η άποψη αυτή δεν ήταν ευνοϊκή για την ελληνική κυβέρνηση, η οποία θεωρούσε ότι το θέμα ήταν καθαρά νομικό και θα έπρεπε να παραπεμφθεί στο Διεθνές Δικαστήριο. Η Τουρκία έστειλε πλοίο για να ερευνήσει παράνομα την ελληνική υφαλοκρηπίδα το καλοκαίρι του 1976. Η Ελλάδα προσέφυγε νομικά στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Το Συμβούλιο Ασφαλείας κάλεσε τα κράτη να διαπραγματευτούν για το θέμα, αλλά το Διεθνές Δικαστήριο δεν υιοθέτησε τα «προσωρινά μέτρα» που ζήτησε η Ελλάδα κατά της Τουρκίας. Το Διεθνές Δικαστήριο του ΟΗΕ δεν αποδέχθηκε τα «προσωρινά μέτρα» που πρότεινε η Ελλάδα κατά της Τουρκίας και η Ελλάδα προσέφυγε και πάλι μονομερώς στο Διεθνές Δικαστήριο του ΟΗΕ για το θέμα της οριοθέτησης, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

Όσο αφορά τον εναέριο χώρο στο Αιγαίο⁶⁰. Σύμφωνα με τον Ροζάκη, πέρα από την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο το 1974 παράλληλα επιδίωκε να ελέγξει την εναέρια κυκλοφορία στο Αιγαίο, με την αυτοβουλία της να απαγορεύσει την πολιτική εναέρια κυκλοφορία στο Αιγαίο, συμπεριλαμβανομένων των σημείων εντός των ελληνικών συνόρων. Από το 1952 μέχρι το επεισόδιο του 1974, η εναέρια κυκλοφορία στο Αιγαίο ελεγχόταν από την Ελλάδα. Τον έλεγχο της εναέριας κυκλοφορίας στο Αιγαίο από την Ελλάδα, είναι ρόλος που της είχε ανατεθεί επίσημα από τον Διεθνή Οργανισμό Πολιτικής Αεροπορίας. Η Ελλάδα είναι υποχρεωμένη να ελέγχει επίσης τις στρατιωτικές πτήσεις με απόφαση του ίδιου οργανισμού. Οι αξιώσεις της Τουρκίας αφορούσαν την άμυνα. Η Τουρκία υποστήριξε ότι ο χρόνος που απαιτούνταν για τον έλεγχο των αεροσκαφών πάνω από τα δικά της σύνορα ήταν ανεπαρκής. Ως εκ τούτου, η ασφάλεια της χώρας βρισκόταν σε κίνδυνο. Ο στόχος της ήταν να επεκτείνει χωρικά τον έλεγχο που ασκεί και να επιμηκύνει τον χρόνο που απαιτείται για να ανταποκριθεί, χωρίς να λάβει υπόψη της ότι οι ενέργειές της δημιουργούσαν ακριβώς τα ίδια προβλήματα για την Ελλάδα. Έτσι, το 1974, η Τουρκία θα επιχειρήσει να ελέγξει παράνομα ένα πολύ μεγάλο τμήμα του Αιγαίου. Άλλωστε, σύμφωνα με τη λογική της Τουρκίας, είχε το χρόνο να ελέγξει την αεροπορία προς όφελός της και κατά συνέπεια να στερήσει από την ελληνική πλευρά

---

⁶⁰ Θεοφανίδης Σ., Κρανιδιώτης Γ., Ροζάκης Χ., Β. Σακελλαρίου Μ., Σφυρόερας Β. & Τενεκίδης Γ. (1979). *Το Αιγαίο και η Ελληνοτουρκική κρίση*, (σ.135-136). Αθήνα: Μετόπη.

τον έλεγχο των συνόρων της. Φυσικά, η Ελλάδα αντιτάχθηκε σε αυτή τη στρατηγική της Τουρκίας. Το θέμα τέθηκε στις διαπραγματεύσεις, οι οποίες βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη. Μέχρι σήμερα, οι διαπραγματεύσεις δεν έχουν οδηγήσει σε ουσιαστική επίλυση του ζητήματος.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η Προετοιμασία της Τουρκίας για την Επόμενη Κρίση (1990-1996)

Μεταξύ 1990 και 1996, η Ελλάδα δεν μπορούσε να ικανοποιηθεί με διμερείς συζητήσεις σχετικά με την υφαλοκρηπίδα: « *Η υφαλοκρηπίδα ανήκει σε ελληνικό έδαφος και οποιαδήποτε διαφωνία της Τουρκίας μπορούσε να επιλυθεί μέσω του διεθνούς δικαστηρίου της Χάγης.*»⁶¹

Στα τέλη του 1990, η Τουρκία έθεσε το ζήτημα της αποστρατιωτικοποίησης των νησιών. Συγκεκριμένα, ανέφερε ότι οι Συνθήκες της Λωζάννης και των Παρισίων αναγνώριζαν την ελληνική κυριαρχία υπό την προϋπόθεση της αποστρατιωτικοποίησης των νησιών του ανατολικού Αιγαίου, γεγονός που έμμεσα υποδήλωνε παραβίαση των εν λόγω συνθηκών από την Ελλάδα. Φυσικά, η Ελλάδα δεν υποστήριξε την άποψη της Τουρκίας. Τον Σεπτέμβριο του 1991, πραγματοποιήθηκαν συνομιλίες στο Παρίσι μεταξύ του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη και του Μεσούτ Γιαλμάζ, τότε πρωθυπουργών των δύο χωρών. Σκοπός των συνομιλιών ήταν οι πρωθυπουργοί των δύο χωρών να συζητήσουν θέματα που ταλάνιζαν τις δύο χώρες για αρκετά χρόνια.

Το θέμα της υφαλοκρηπίδας δεν τέθηκε προς συζήτηση. Εκείνη την εποχή, ο Έλληνας πρωθυπουργός υπέβαλε στον Γιαλμάζ μια πρόταση για τον διαχωρισμό της υφαλοκρηπίδας σε τρεις ζώνες: η μία ζώνη θα ήταν ελληνικό έδαφος, η δεύτερη ζώνη θα ήταν τουρκικό έδαφος και η μεσαία ζώνη της υφαλοκρηπίδας θα θεωρούνταν αμφισβητούμενη. Σύμφωνα με τον κ. Συρίγο, η ιδέα του Έλληνα πρωθυπουργού βασίζεται σε χάρτη που έχει συνταχθεί σε περίπτωση που η Ελλάδα προσφύγει στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Ο Έλληνας πρωθυπουργός πρότεινε να μοιραστεί την υφαλοκρηπίδα με την Τουρκία, επειδή, κατά τη γνώμη του, υπάρχουν αποθέματα πετρελαίου κάτω από αυτήν και δεν υπάρχει λόγος να μείνουν αναξιοποίητα.

---

⁶¹ Θεοφανίδης, Σ., Κρανιδιώτης Γ., Ροζάκης Χ., Β. Σακελλαρίου Μ., Σφυρόερας Β. & Τενεκίδης Γ. (1979). *Το Αιγαίο και η Ελληνοτουρκική κρίση*, (σ.158). Αθήνα: Μετόπη.

Επομένως, σύμφωνα με τον Έλληνα πρωθυπουργό, κάθε χώρα θα πρέπει να μπορεί να αναπτύξει το δικό της τμήμα της υφαλοκρηπίδας, αλλά η άλλη χώρα δεν θα πρέπει να παραβιάζει τα σύνορα της κάθε χώρας. Ο Τούρκος πρωθυπουργός απάντησε με μια αξιολόγηση της πρότασης, η οποία τελικά δεν έγινε αποδεκτή, αλλά τόνισε ότι στόχος της Τουρκίας είναι τα κοινά συμφέροντα του Αιγαίου. Η άρνηση της Τουρκίας βασίστηκε στο Πρωτόκολλο της Βέρνης, σύμφωνα με το οποίο η υφαλοκρηπίδα πρέπει να παραμείνει ανεκμετάλλευτη μέχρι να γίνει η επίσημη οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας⁶².

Τον Φεβρουάριο του 1992, ο Έλληνας πρωθυπουργός συναντήθηκε με τον νέο Τούρκο πρωθυπουργό Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ στο Νταβός. Ο διορισμός του νέου πρωθυπουργού οδήγησε σε νέες συζητήσεις για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και την επίλυση των διαφορών μεταξύ των δύο εθνών. Ο κ. Συρίγος αναφέρει ότι ο κ. Ντεμιρέλ είναι νέος στη θέση του πρωθυπουργού και έχει περισσότερες εξουσίες. Η συνάντηση στο Νταβός περιστράφηκε γύρω από δύο άξονες: το ελληνοτουρκικό πρόβλημα και το Κυπριακό⁶³.

Η ελληνική θέση για το Κυπριακό ήταν αντάλυτη. Ο Έλληνας πρωθυπουργός τόνισε ότι για να βρεθεί λύση στα ελληνοτουρκικά πρέπει να ληφθούν βασικά μέτρα για το θέμα της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, ενώ η ελληνική πλευρά επέμεινε στη βελτίωση της θέσης της Τουρκίας στην Ευρώπη, δηλαδή στην ένταξη στην ΕΕ. Η πλευρά του Ντεμιρέλ έκανε λόγο για κοινή συμφωνία για το θέμα αυτό μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Οι συνομιλίες έληξαν διπλωματικά, με τις δύο πλευρές να συμφωνούν να είναι καλοί γείτονες και να αποφεύγουν τις περιττές απειλητικές δηλώσεις ή ενέργειες της μιας χώρας προς την άλλη. Στο τέλος των διαπραγματεύσεων, η Τουρκία υιοθέτησε επίσημα το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας», το οποίο όξυνε τις διμερείς σχέσεις των δυο χωρών⁶⁴.

Το 1994, η Ελλάδα πρότεινε έναν ελληνοτουρκικό διάλογο, ο οποίος

---

⁶² Συρίγος, Α. (2018). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (σ. 418). Αθήνα: Πατάκη.

⁶³ Συρίγος, Α. (2018). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (σ. 418-419). Αθήνα: Πατάκη.

⁶⁴ Συρίγος, Α. (2018). (σ. 420-421,427). Αθήνα: Πατάκη.

υπόκειται σε ορισμένους όρους. Οι όροι⁶⁵ αυτοί ήταν: (α) να μη συζητηθεί το θέμα των παραβιάσεων του εναέριου χώρου, (β) η μόνη διαφωνία μεταξύ των δύο χωρών να είναι η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, η οποία μπορεί να επιλυθεί με την παραπομπή του θέματος στο Διεθνές Δικαστήριο, (γ) να συζητηθούν με ευελιξία διάφορα θέματα μεταξύ των δύο χωρών (π.χ. παράνομη μετανάστευση) και όχι οι επεκτατικές πολιτικές της Τουρκίας, (δ) να σταματήσουν οι απειλητικές ενέργειες της Τουρκίας στο Αιγαίο.

Η ελληνική πλευρά επιδίωξε έναν εποικοδομητικό διάλογο μεταξύ των δύο χωρών σε πνεύμα ειρηνικής επίλυσης των συγκεκριμένων θεμάτων. Η τουρκική πλευρά, αντίθετα, ήθελε να συζητήσει όλα τα ζητήματα που προκύπτουν.

Δύο χρόνια αργότερα, 1993-1995, η Τουρκία αποφάσισε να στραφεί σε διεθνές επίπεδο για να επιτύχει τους στόχους της, επιμένοντας σε μια άλλη ολοκληρωμένη ελληνοτουρκική διαπραγμάτευση, ενώ ζήτησε από την Ελλάδα να μην συνεχίσει μονομερή βήματα στο θέμα του Αιγαίου, καθώς και την κατασκευή του ελληνικού αεροδρομίου στην Πάφο της Κύπρου, το οποίο συζητήθηκε τότε. Ως αποτέλεσμα της παραπάνω περιγραφόμενης κατάστασης, δεν υπήρξε ουσιαστικός διάλογος μεταξύ των δύο χωρών, μόνο επιφανειακές συζητήσεις μεταξύ αξιωματούχων των δύο κυβερνήσεων σε ουδέτερα εδάφη⁶⁶.

Ο Περράκης υπογραμμίζει επίσης τη σχέση μεταξύ του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης και της Ελλάδας. Μέχρι το 1994, η Ελλάδα εμπόδιζε το δικαστήριο με την άρνηση της να αναγνωρίσει την δικαιοδοτική του ικανότητα, παρόλο που η πολιτική γραμμή που πρόβαλε ήταν να πάει στο δικαστήριο για το θέμα αυτό. Η παραπάνω κατάσταση είχε δημιουργήσει μια δυσμενή κατάσταση για τη χώρα μας, διότι παρουσίαζε αντιφατικές στάσεις καθόσον η βασική γραμμή της ήταν (και πρέπει να παραμείνει) ότι, η ελληνοτουρκική διένεξη έχει νομικό χαρακτήρα και όχι πολιτικό⁶⁷.

---

⁶⁵ Συρίγος, Α. (2018). Εκδόσεις Πατάκη, (σελ. 434). Αθήνα

⁶⁶ Συρίγος, Α. (2018). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (σ. 434- 435). Αθήνα: Πατάκη.

⁶⁷ Περράκης, Σ. (2003). Αιγαίο: *Εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των Ελληνοτουρκικών διενέξεων*, (σ. 121-122). Αθήνα: Σάκκουλα.

Το 1994, η Ελλάδα αναγνώρισε επίσημα τη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, αλλά μόνο για τις χώρες που το αναγνώριζαν. Επίσης επέλεξε στάση αμυντική στο γεγονός που αφορά στην επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ. με την ανακοίνωση ότι θα τα επεκτείνει σε βάθος χρόνου καθόσον αποτελεί δικαίωμα της μονομερώς σύμφωνα με το Δίκαιο της Θάλασσας. Τέλος εξαίρεσε από το δικαστήριο της Χάγης την δυνατότητα να γνωμοδοτήσει θέματα που αφορούν σε στρατιωτικά αμυντικά μέτρα και την άμυνα της χώρας. Σκοπός της εξαίρεσης ήταν η επίσημη θέση της ενάντια στη γνώμη της Τουρκίας για παραβιάσεις των συμβάσεων της Λωζάννης και της Γενεύης σχετικά με την αποστρατιωτικοποίηση⁶⁸ των νήσων του Αν. Αιγαίου.

Μετά την απόφαση της Ελλάδας να αναγνωρίσει το Διεθνές Δικαστήριο το 1995, το Τουρκικό Κοινοβούλιο έδωσε το πράσινο φως στους πολιτικούς ηγέτες της χώρας να επέμβουν ακόμη και με στρατιωτικές επιχειρήσεις για να αποτρέψουν την επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων. Η πράξη αυτή συνέβαλε στη διατήρηση ενός εχθρικού κλίματος προς την Ελλάδα σε σχέση με την επέκταση των χωρικών υδάτων, το λεγόμενο «Causus belli».

Η Κρίση των Ίμια (1996-2000)

Η κρίση στα Ίμια επανέφερε από το προσκήνιο τις εδαφικές διεκδικήσεις της Τουρκίας έναντι της Ελλάδας και συγκεκριμένα με απόλυτη επιτυχία για την πρώτη. Η νέα προσέγγιση της Τουρκίας στο ελληνοτουρκικό πρόβλημα στοχεύει στην αμφισβήτηση του κυρίαρχου καθεστώτος μικρονησίδων και βραχονησίδων (άλλα και των μεγάλων νήσων του Αιγαίου) με το πρόσχημα ότι είναι αδύνατο να χωριστούν οι θαλάσσιες ζώνες, καθώς η γραμμή βάσης που ορίζει τα σύνορα δεν βασίζεται στην ακτογραμμή των νησιών και τα σύνορα είναι ασαφή.

Σε αυτό το καλοσχεδιασμένο σενάριο των τουρκικών διεκδικήσεων, στόχος ήταν η δημιουργία θερμού επεισοδίου με σκοπό την νομιμοποίηση διεθνώς, αλλά και στην κοινή γνώμη, το «γκριζάρισμα» θαλάσσιων περιοχών του Αιγαίου σε μικρονησίδες και βραχονησίδες, όπως τα Ίμια. Εκπρόσωπος του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών δήλωσε τότε ότι δεν υπήρχε σαφής ελληνική κυριαρχία σε διάφορες

---

⁶⁸ Συρίγος, Α. (2018). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*,(σ. 437). Αθήνα: Πατάκη.

περιοχές του Αιγαίου. Η Τουρκία πίστευε ότι διάφορα σημεία στο Αιγαίο Πέλαγος, που βρίσκονται σε απόσταση 6 ναυτικών μιλίων από την Τουρκία, θεωρούνταν τουρκικά χωρικά ύδατα και ορισμένες μικρονησίδες και βραχονησίδες θεωρούνταν εντός των τουρκικών χωρικών υδάτων, διότι δεν αναφέρονται σε καμία συνθήκη και δεν καταλήφθηκαν από τη χώρα μας κατά τη διάρκεια του Βαλκανικού Πολέμου⁶⁹.

Η προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης ήταν η κύρια θέση της Ελλάδας σε ελληνικά και τουρκικά ζητήματα. Αλλά τώρα η κρίση των Ιμίων και η αποτυχημένη διαχείριση της από την τότε κυβέρνηση της Ελλάδας, οδήγησε σε αποβολή του προαναφερόμενου τρόπου για λύση υπέρ των κυριαρχικών δικαιωμάτων της χώρας μας. Με άλλα λόγια μια προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης δεν φαίνεται να είναι ένα ιδανικό σενάριο για τη χώρα μας. Σύμφωνα με τον Συρίγο, το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης τείνει να βρει ένα μεσαίο έδαφος σε τέτοια θέματα. Έτσι, εάν η Ελλάδα και η Τουρκία προσφύγουν στις προαναφερθείσες δικαστικές αρχές, η ελληνική πλευρά πιθανότατα θα επιτύχει δικαίωση στο ζήτημα της γκρίζας ζώνης. Αλλά ταυτόχρονα, αυτό σημαίνει ότι στο ζήτημα της υφαλοκρηπίδας θα ωφελήσει την τουρκική πλευρά προκειμένου να εξισορροπηθεί η απόφαση του δικαστηρίου⁷⁰.

Σύμφωνα με τον Συρίγο, τα παραπάνω έχουν οδηγήσει σε σοβαρές αποτυχίες από την ελληνική πλευρά και τη θέση της στο θέμα αυτό. Κατά προτεραιότητα, υπήρξαν συζητήσεις για την προσφυγή μόνο σε ορισμένα ή σε όλα τα θέματα. Η ελληνική πλευρά αντιμετώπισε διάφορες δηλώσεις και συνειδητοποίησε ότι δεν ήταν έτοιμη να χειριστεί την κατάσταση. Η κατάσταση έγινε πιο σοβαρή όταν ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών το 1998 δεν έθεσε όρια σε θέματα που θα μπορούσαν να παραπεμφθούν στα δικαστήρια, προσδιορίζοντας ως προτεραιότητες την υφαλοκρηπίδα, τον εναέριο χώρο, τα χωρικά ύδατα και τον νησιωτικό εξοπλισμό. Η διακήρυξη για την αποστρατιωτικοποίηση του νησιού έρχεται σε αντίθεση με την εξαίρεση που έθεσε η χώρα μας προς έγκριση από το Διεθνές Δικαστήριο το 1994, καθώς το ζήτημα αυτό σχετίζεται με αμυντικά στρατιωτικά μέτρα⁷¹.

---

⁶⁹ Περράκης, Σ. (2003). *Αιγαίο: Εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των Ελληνοτουρκικών διενέξεων*, (σ. 41, 42). Αθήνα: Σάκκουλα..

⁷⁰ Συρίγος, Α. (2018). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (σ. 485). Αθήνα: Πατάκη.

⁷¹ Συρίγος, Α. (2018)., (σ. 488). Αθήνα: Πατάκη

Η Εντατικοποίηση του Κατευνασμού της Τουρκίας (2000- 2009)

Από το 2000 έως το 2009, ο στρατηγικός στόχος της Ελλάδας ήταν να βοηθήσει την Τουρκία να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση με σκοπό φυσικά, να αλλάξει τη στάση της απέναντι στα ελληνοτουρκικά προβλήματα. Ο δρόμος ήταν διπλωματικός για να αποφευχθεί η σύγκρουση. Έτσι, η Ελλάδα τήρησε τη στρατηγική της καλής γειτονίας. Φυσικά, ο τρόπος με τον οποίο η ελληνική πλευρά αποφάσισε να επιλύσει την κατάσταση επηρέασε επίσης και τη διεθνή κοινότητα. Πολλά κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήθελαν να ενταχθεί η Τουρκία σε αυτό το θεσμικό όργανο, αλλά οι Ηνωμένες Πολιτείες πάντα καθοδηγούσαν την εξωτερική πολιτική και των δυο χωρών σε μια ολοκληρωμένη λύση στα προβλήματα μεταξύ των δύο χωρών. Επομένως, αυτές οι προσπάθειες, φυσικά, είχαν ως στόχο να γίνουν παραχωρήσεις οι οποίες να αποφέρουν κάποια υποτιθέμενα πρακτικά οφέλη και στις δύο χώρες.

Ο στόχος της Τουρκίας ήταν συγκεκριμένος και σαφής από την αρχή. Διμερείς διαπραγματεύσεις και ολοκληρωμένος διάλογος μεταξύ των κρατών. Το διαπραγματευτικό σχέδιο της Ελλάδας είχε αρχικά ως στόχο την επίλυση του ζητήματος των υδάτινων συνόρων. Η λογική της ελληνικής πλευράς ήταν να παραχωρήσει διακριτικά ναυτικά μίλια στην Τουρκία. Ως αποτέλεσμα, αυτό να βοηθά την επίλυση του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας. Ελλείψει συμφωνίας, το θέμα θα παραπεμφθεί στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Η Ελλάδα ήθελε η Τουρκία να εγκαταλείψει την ιδέα μιας «γκρίζας ζώνης» με την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίσης η ελληνική πλευρά ήθελε να αποφευχθεί η συμμετοχή του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης ή να ελαχιστοποιηθεί αυτή η συμμετοχή εάν δεν επιτευχθεί τελικά συμφωνία. Μέχρι το φθινόπωρο του 2003, οι δύο χώρες ήταν κοντά στη σύναψη κοινής συμφωνίας. Οι όροι της συμφωνίας έγιναν σχεδόν αποδεκτοί από την τουρκική πλευρά, αλλά, σύμφωνα με τον Συρίγο, προέκυψαν διαφωνίες σε δύο θέματα⁷².

Το αίτημα της Τουρκίας ήταν, τυχόν επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ως μονομερής ενέργεια από την Ελλάδα, αλλά να είναι αποφασισμένο ως αποτέλεσμα συμφωνίας με την Τουρκία. Θα ξεκινούσαν διαπραγματεύσεις για την επίλυση του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας, και σε περίπτωση ασυμφωνίας, η υπόθεση να παραπεμφθεί στο δικαστήριο στη Χάγη.

Ο ισχυρισμός της Τουρκίας ότι το μήκος της Ελληνικής χωρικής θάλασσας στις νήσους της χώρας δεν πρέπει να υπερβαίνει τα 6 ναυτικά μίλια.

Τέλος, τα προαναφερθέντα ζητήματα τέθηκαν σε συνάντηση με επικεφαλής τον πρωθυπουργό Σημίτη στα τέλη του 2003, λίγους μήνες πριν από τις βουλευτικές εκλογές. Μετά τη μελέτη αυτού του ζητήματος, αποδείχθηκε ότι η επικύρωση της συμφωνίας πρέπει να εγκριθεί από το Κοινοβούλιο και να γίνει νόμος, αλλά θεωρήθηκε πολύ δύσκολη. Έτσι, οι προκαταρκτικές διαπραγματεύσεις με την Τουρκία πριν από αυτό ήταν μάταιες και η συμφωνία δεν υπογράφηκε.

Η Αποκάλυψη της Αναθεωρητικής Πολιτικής της Τουρκίας (2009- 2019 «Νεο-Οθωμανισμός»)

Από το 2003, όταν ο Ερντογάν έγινε πρωθυπουργός, και ειδικά από το 2009, η Τουρκία ακολουθεί μια πολιτική βασισμένη στο «νέο-οθωμανικό δόγμα». Το νέο-οθωμανικό δόγμα του Ερντογάν βασίστηκε θεωρητικά στο βιβλίο «στρατηγικό βάθος» του Νταβούτογλου, καθηγητή Διεθνών Σχέσεων. Ο Νταβούτογλου προσπάθησε να ασκήσει τα όσα γράφτηκαν στο βιβλίο του, πρώτα ως προσωπικός σύμβουλος του Ερντογάν για την εξωτερική πολιτική, στη συνέχεια ως Υπουργός Εξωτερικών και τελικά ως πρωθυπουργός από το 2014. Η θεωρία του βιβλίου, και ως εκ τούτου η θεωρία του νεο-Οθωμανισμού, ήταν η ανάπτυξη της Τουρκίας ως ηγετικού κράτους σε μία σύγχρονη Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία είναι ισότιμη των μεγάλων δυνάμεων. Ως στρατηγικός εταίρος, θα διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στη διαμόρφωση της κατάστασης στα Βαλκάνια, τη Μέση Ανατολή και την Βόρεια Αφρική⁷³.

Επιπλέον, στο πλαίσιο της νεο-Οθωμανικής κυριαρχίας, η πολιτική των «μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο. Στην πραγματικότητα, οι τακτικές της καλής γειτονίας και της περιορισμένης αντιπαράθεσης χρησιμοποιήθηκαν για να δημιουργήσουν μια πιο διαλεκτική Τουρκία στο διεθνές σύστημα. Αλλά, φυσικά, η λογική των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες στη νέα θεωρία της τουρκικής ηγεσίας δεν περιλάμβανε τη χώρα μας. Η διαφορά μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας ήταν πολυάριθμες και μακροχρόνιες. Επιπλέον, εκείνη την εποχή, ο Νταβούτογλου επέβαλε την προβολή της τουρκικής σημαίας σε πολεμικά πλοία που πραγματοποιούν αβλαβείς διελεύσεις στο Αιγαίο,

---

⁷³ Συρίγος, Α. (2018)., (σ. 603, 604). Αθήνα: Πατάκη

τόσο για να τονίσουν την παρουσία τους εκεί όσο και έμμεσα να απειλήσουν τη χώρα μας⁷⁴.

Η διείσδυση του νεο-οθωμανισμού στη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο του νεο-Οθωμανισμού είναι η θρησκεία. Οι μουσουλμάνοι είναι στενά συνδεδεμένοι με αυτή. Εξαιτίας αυτού, η Τουρκία διατηρεί διπλωματικές σχέσεις με χώρες όπως η Αλβανία και η Βοσνία, στις οποίες οι περισσότεροι κάτοικοί της είναι μουσουλμάνοι, παρόλο που δεν έχουν πολιτιστικούς ή πρακτικά συγγενικούς δεσμούς με τον τουρκικό πληθυσμό. Για το λόγο αυτό, η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης αποτελεί σημαντικό μέρος της θεωρίας του νέου οθωμανικού κράτους. Φυσικά, η μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη προσελκύει περισσότερο ενδιαφέρον στην τουρκική πλευρά. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η κοινότητα βρίσκεται κοντά στα σύνορα με την ίδια την Τουρκία. Οι μουσουλμάνοι της Θράκης συνδέονται στενά με τη θρησκευτική τους ταυτότητα. Έτσι, μέρος της κοινότητας (οι τουρκογενείς μουσουλμάνοι) είναι πολύ κοντά στο νέο καθεστώς και τη νέα Οθωμανική θεωρία, προς την οποία θεωρητικά κινείται τώρα η Τουρκία⁷⁵.

Ο νεο-οθωμανισμός και εναπομείνων Ελληνισμός στην Τουρκία⁷⁶

Η εναπομείνασα μειονότητα στην Τουρκία είναι ίσως το μόνο κομμάτι του Ελληνισμού που μπορεί να δείξει ότι το νεο-οθωμανικό καθεστώς του Ερντογάν έχει εξασφαλίσει βελτίωση στη ζωή και την καθημερινότητά τους. Η βελτίωση αυτή οφείλεται σε διάφορα ζητήματα που αποσκοπούσαν στην παρουσίαση του Ερντογάν ως προσώπου σύμφωνα με το ευρύτερο κλίμα της εποχής, για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα πιο σημαντικά είναι:

Όσον αφορά τους υπάρχοντες Έλληνες, τέθηκαν ευμενείς όροι για τα περιουσιακά στοιχεία της ελληνικής κοινότητας και των ελληνικών ιδρυμάτων θεσμών (βακούφια), καθώς και επιστράφηκαν περιουσίες που είχαν καταπατηθεί από την τουρκική διοίκηση. Επιπλέον, οι περισσότερες εκλογές στα βακούφια διεξάγονται

---

⁷⁴ Συρίγος, Α. (2018), (σ. 609, 610). Αθήνα: Πατάκη

⁷⁵ Συρίγος, Α. (2018). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (σ. 612, 613). Αθήνα: Πατάκη

⁷⁶ Συρίγος, Α. (2018). *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, (σ. 614, 615). Αθήνα: Πατάκη

με πλήρη ελευθερία. Τέλος, τα τουρκικά δικαστήρια προσφέρουν ευνοϊκότερους όρους για την προστασία της ελληνικής μειονότητας.

Στην περίπτωση του Πατριαρχείου, μητροπολίτες που ανήκουν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο εκτός Τουρκίας μπορούν να αποκτήσουν τουρκική υπηκοότητα για να συμμετάσχουν στις επερχόμενες πατριαρχικές εκλογές. Το δικαίωμα συμμετοχής στην Ιερά Σύνοδο χορηγήθηκε ανεξάρτητα από την εθνικότητα τους. Η λειτουργία των πατριαρχικών υπηρεσιών ενθαρρύνθηκε ανεξάρτητα από την προέλευση του κλήρου. Δόθηκαν άδειες για λατρεία σε εγκαταλελειμμένους ορθόδοξους ναούς της Μικράς Ασίας, όπως η Παναγία της Σουμελάς.

Το αντίκτυπο του νεο-οθωμανισμού στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις

Παράλληλα η νεο-Οθωμανική Πολιτική της Τουρκίας έχει εντείνει τις προκλήσεις στο Αιγαίο. Οι πτήσεις και οι παραβιάσεις του ελληνικού εναέριου χώρου ήταν πλέον καθημερινότητα. Το 2010 η αντίδραση της Ελλάδας ήταν αδύναμη και η χώρα μας στο σύνολό της υποχώρησε. Μετά την οικονομική κρίση και τα οικονομικά μέτρα, τα ελληνικά μαχητικά αεροσκάφη διατάχθηκαν να μην πετάξουν ανατολικά του 25ου μεσημβρινού. Με αυτή την κίνηση, πέτυχε την αναβίωση της συγκυριαρχίας στο Αιγαίο το οποίο αναζητούσε διακαώς εδώ και δεκαετίες.

Στρατηγικός στόχος της ελληνικής πλευράς ήταν η έναρξη διαπραγματεύσεων με την Τουρκία στο πλαίσιο προκαταρκτικών επαφών. Αυτή η στρατηγική επίσης δεν άλλαξε ακόμα και όταν ήρθε στη δημοσιότητα το σχέδιο «Βαριοπούλα»⁷⁷.

Η ελληνική πλευρά δεν αντέδρασε καν στη δημοσίευση των γεγονότων. Φυσικά, η τουρκική κυβέρνηση αναφέρθηκε στη δεύτερη εξουσία που ασκείται στη χώρα από στρατιωτικούς και την καταδίκασε. Η ελληνική πλευρά πίστευε ότι η αποδυνάμωση της πολιτικής δύναμης των Ενόπλων Δυνάμεων της Τουρκίας πρέπει να γίνει κατανοητή και να ενθαρρυνθεί.

---

⁷⁷ Τον Ιανουάριο του 2010 ένας άγνωστος παρέδωσε σε ένα δημοσιογράφο μία αποσκευή που περιείχε 2000 έγγραφα της τουρκικής 1ης στρατιάς, 5 κασέτες με μαγνητοφωνημένες συνομιλίες αξιωματικών του στρατού και 19 οπτικούς δίσκους. Ένας από τους δίσκους περιείχε όλο το υλικό του επιχειρησιακού σχεδίου ασφαλείας "Βαριοπούλα". Το σχέδιο ήταν χωρισμένο σε 4 σχέδια με τις κώδικες ονομασίες: "Καταιγίδα", "Δέστρα", "Τσαντόρ", "Γενειάδα". Το υλικό που μφανιζόταν έχει αποθηκευτεί στο δίσκο την 5η μαρτίου 2003. Παρόλα αυτά στο υλικό περιλαμβάνονταν πληροφορίες που έφταναν μέχρι τον Αύγουστο του 2009.

Η Ελλάδα πήρε λάθος θέση σε αυτό το γεγονός. Η θέση της Ελλάδας ήταν ουδέτερη, αφενός, θέλοντας να αποφύγει μια σύγκρουση δυνάμεων μεταξύ των δύο χωρών και η αντίδραση του Τούρκου Προέδρου Ταγίπ Ερντογάν θεωρήθηκε επίσης δεδομένη. Ωστόσο, η ελληνική πλευρά δεν μπόρεσε να προσδιορίσει τα ακόλουθα στοιχεία:

Η συνολική εικόνα που σχετίζεται με το αεροπορικό δυστύχημα και τον θάνατο του Ηλιάκη έδειξε μια αναλογία με αυτό που προφανώς προέβλεπε το σχέδιο «Καταιγίδα».

Τις προσπάθειες αλλαγής του τουρκικού καθεστώτος στο εσωτερικό της χώρας, από κεμαλικό σε ισλαμιστικό. Οι Ισλαμιστές το 2014 έχουν πλέον εδραιωθεί, ενώ ο στρατός, με τη γνωστή έννοια των σχέσεων με την Ελλάδα, θα μπορούσε τελικά να αποφέρει στρατηγικά οφέλη στην Ελλάδα.

Στο πλαίσιο αυτό οι συνομιλίες, οι οποίες αναστάλησαν το 2009, επανήλθαν το 2010 με αρχή αυτών που είχαν αναφερθεί στις συνομιλίες το 2003. Δηλαδή, κυρίως στο θέμα της επιλεκτικής επέκτασης των χωρικών υδάτων της Ελλάδας στο Αιγαίο. Έτσι, ιδρύθηκε το Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η πρώτη συνεδρίαση του Συμβουλίου ακολούθησε μια συνάντηση βασικών επιχειρηματιών και από τις δύο χώρες, υπό την προεδρία δύο Πρωθυπουργών. Μετά από μια σειρά βημάτων, υπογράφηκαν ορισμένες συμφωνίες μέχρι το 2014, αλλά δεν αντιμετώπισαν βασικά ζητήματα που σχετίζονται με τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών.

Η εγκαθίδρυση του Ερντογάν ως απόλυτο άρχοντα στην Τουρκία (πραξικόπημα 2016)

Τη νύχτα 15 Ιουλίου του 2016, θα πραγματοποιηθεί πραξικόπημα στην Τουρκία. Σύμφωνα με το Υπουργείο Εξωτερικών και δημοσιεύματα, στρατεύματα κοντά στον αντίπαλο του Ερντογάν, Φετουλάχ Γκιουλέν, προσπάθησαν να ανατρέψουν την κυβέρνηση. Στην αρχή φαινόταν ότι αυτό θα επιτευχθεί, αλλά η «επιτυχία» που ανακοίνωσαν οι συνωμότες κατέρρευσε πολύ γρήγορα και οι πληροφορίες που ελήφθησαν ήταν ότι κύριοι συντονιστές του κινήματος άρχισαν να συλλαμβάνονται.

Μετά την ολοκλήρωση του πραξικοπήματος, ο Ερντογάν μίλησε για προδοσία. Μέσα σε 4 ημέρες από την εκδήλωση του πραξικοπήματος 20.000 στρατιωτικοί, αστυνομικοί και δικαστικοί αξιωματούχοι είχαν συλληφθεί ή απολυθεί από

κυβερνητικές υπηρεσίες. Και από τότε, η κρατική τρομοκρατία στην Τουρκία έχει γίνει θεσμός: «όποιος δεν είναι μαζί μας είναι εναντίον μας»⁷⁸.

Αυτή η κατάσταση οδήγησε στην αποδυνάμωση της Τουρκίας και ακολούθησε μια μικρή περίοδος χαμηλής έντασης και προκλήσεων. Μετά το πραξικόπημα, ο Ερντογάν έγινε σταδιακά ο απόλυτος κυβερνήτης της χώρας, χωρίς κανέναν έλεγχο.

Ο στόχος της Τουρκίας είναι πλέον η αναγνώριση της ως υπερδύναμη (Γαλάζια πατρίδα, Πλήρης Αναθεωρητισμός της Τουρκίας από το 2019 μέχρι σήμερα)

Η γαλάζια πατρίδα είναι μια θεωρία του τουρκικού επεκτατισμού στην Ανατολική Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα. Η θεωρία προήλθε από τον Πρόεδρο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν. Στόχος είναι η Τουρκία να ασκήσει την εξουσία της στην Ευρώπη και πέραν αυτής. Η Τουρκία, όπως είδαμε παραπάνω, τείνει να αγωνίζεται για ηγεσία και χρειάζεται ηγεσία. Ο όρος «γαλάζια πατρίδα» σημαίνει τη θάλασσα, την υφαλοκρηπίδα και την ΑΟΖ, την οποία η Τουρκία θεωρεί δική της, αλλά και το πολεμικό ναυτικό το οποίο τα προστατεύει.

«Η βάση του δόγματός για τη «Γαλάζια Πατρίδα» τονίζει τις τουρκικές περιοχές θαλάσσιας δικαιοδοσίας. Πρώτα από όλα, πρόκειται για έναν όρο που είναι αποδεκτός από το τουρκικό κοινό, αλλά πλέον και από το διεθνές. Πρόκειται για ένα απλό δόγμα που ορίζει τις περιοχές θαλάσσιας δικαιοδοσίας της Τουρκίας και τον τρόπο με τον οποίο τις προστατεύει νομικά, διπλωματικά, οικονομικά και πολιτικά. Το δόγμα αυτό δεν αποτελεί ένα στρατιωτικό δόγμα»⁷⁹.

Η Τουρκία πλέον επιχειρηματολογεί ανοικτά, μιλώντας για την αναθεώρηση της Συνθήκης της Λωζάννης, στο δόγμα της. Συγκεκριμένα, δεν γίνονται πλέον συζητήσεις για «νόμιμη» λύση στο πρόβλημα της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου και της Μεσογείου. Από την πλευρά της, πιστεύεται ότι η διαίρεση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου και, κατά συνέπεια, ολόκληρου του ανατολικού τμήματος της Μεσογείου θα πρέπει να πραγματοποιείται μόνο μεταξύ των ηπειρωτικών ακτών προς υποστήριξη

---

⁷⁸ In.gr. (2022, Ιούλιος, 15). «Πραξικόπημα στην Τουρκία: Πώς ξεκίνησε και τι «έδωσε» στον Ερντογάν. <https://www.in.gr/2022/07/15/world/praksikopima-stintourkia-pos-ksekinise-kai-ti-edose-ston-erntogan/>

⁷⁹ Κατσικιδης Α. (2022) Τζιχάντ Γιαϊτζί στην Κ. Έτσι χαραμάμε τη γαλάζια πατρίδα. Η καθημερινή. <https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/562124533/tzichatgiaitzi-stin-k-etsi-charaxame-ti-galazia-patrida/>

του ισχυρισμού ότι ο βυθός του Αιγαίου είναι επέκταση της Ανατολίας. Δηλαδή, τα ελληνικά νησιά (συμπεριλαμβανομένης της Κύπρου, της Κρήτης, της Γαύδου, της Καρπάθου, της Ρόδου, του Καστελόριζου) δεν διαθέτουν χωρικά ύδατα. Το δόγμα αυτό περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την ελεύθερη πρόσβαση στα διεθνή ύδατα, την ανάπτυξη πηγών ενέργειας στην Ανατολική Μεσόγειο, τον έλεγχο της παραγωγής και τη διασφάλιση της κίνησης των ενεργειακών αποθεμάτων⁸⁰.

Επιπλέον, τα τελευταία 3 χρόνια, η Τουρκία, υπό την καθοδήγηση του Ερντογάν, ανακοίνωσε τον στόχο της να διεκδικήσει αυτό που θεωρεί απαραίτητο για να εδραιωθεί στην ευρύτερη περιοχή ως ηγεμονική δύναμη. Για να επιτευχθεί αυτό, δεν τον εμποδίζει να αντιταχθεί στις Ηνωμένες Πολιτείες και τις μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες ανεξάρτητες από την κοινή παρουσία του ΝΑΤΟ. Ταυτόχρονα, διατηρεί επαφές με τη Ρωσία ακόμη και μετά την εισβολή στην Ουκρανία, προκειμένου να ενισχύσει τον ρόλο της, ως ηγεμόνας. Η δράση αυτή προβάλλεται με παραδοσιακές δράσεις, όπως η παρεμπόδιση των γεωτρήσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΑΟΖ της.

Η Στρατηγική της Ελλάδας

Η γενική στρατηγική της χώρας μας ως απάντηση στον συνολικό ρεβιζιονισμό της Τουρκίας τα τελευταία χρόνια στοχεύει σε μια δυναμική εξωτερική πολιτική. Η χώρα μας ανταποκρίθηκε φυσικά στις προκλήσεις των γειτόνων της και στον ανταγωνισμό για τα θαλάσσια συμφέροντα, τις στρατιωτικές ασκήσεις και την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων στην Ανατολική Μεσόγειο ανταποκρινόμενη με υψηλή διπλωματία και παρουσία των Ένοπλων Δυνάμεων.

Από αυτή την άποψη, η Ελλάδα έχει κάνει ένα βήμα μπροστά ακολουθώντας μια εξωτερική πολιτική επικεντρωμένη σε χώρες που παραδοσιακά τηρούν μια πιο συμφιλιοτική θέση απέναντι στην Τουρκία. Συγκεκριμένα, βελτίωσε τις σχέσεις με την Ισπανία, την Ιταλία και τη Μάλτα, καθώς και διευρυμένες επαφές με την Κύπρο. Οι πολιτικές και στρατιωτικές σχέσεις με το Ισραήλ έχουν επίσης ενισχυθεί περαιτέρω.

---

⁸⁰ Μπάλιος, Χ. (2019). *Το στρατήγημα και η στρατηγική της Τουρκίας για μια γαλάζια πατρίδα*. Foreign Affairs, the Hellenic Edition. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/72562/georgios-x-mpaltos/to-stratigima-kai-i-stratigiki-tistoyrkias-gia-mia-%C2%ABgalazia-pat>

Στο φόρουμ φιλίας, που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα το 2019, συμμετείχαν εκπρόσωποι της Αιγύπτου, των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, της Σαουδικής Αραβίας και του Μπαχρέιν, πέραν της Κύπρου, της Ιταλίας, της Ιορδανίας, του Ισραήλ, της Παλαιστινιακής Αρχής και της Αιγύπτου. Αυτό περιλάμβανε μια σειρά περιφερειακών θεμάτων και συζητήσεων. Η χώρα μας, χάρη στην εξαιρετική διπλωματία, διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στην ίδρυση του φόρουμ φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου.

«Μια ακόμη χώρα με την οποία η Χώρα μας προσπάθησε και πέτυχε την αναβάθμιση της στρατιωτική της συνεργασία είναι τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (ΗΑΕ). Τα ΗΑΕ συμμετείχαν πρόσφατα στις ναυτικές ασκήσεις της Ελλάδας και της Αιγύπτου στην ανατολική Μεσόγειο. Τον Αύγουστο του 2020, η Ελλάδα και η Αίγυπτος υπέγραψαν μια συνθήκη η οποία όριζε αποκλειστική οικονομική ζώνη μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου στην περιοχή, με στόχο τον περιορισμό των θαλάσσιων διεκδικήσεων της Τουρκίας. Επιπλέον η Χώρα μας ξεκίνησε μια συνεργασία με την Αίγυπτο με σχεδιασμό την εξαγωγή φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Επίσης ισχυρές διπλωματικές κινήσεις έγιναν τον Οκτώβριο του 2020, όπου ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών, επισκέφθηκε τη Βαγδάτη και το Ερμπίλ και στη συνέχεια εγκαινιάστηκε το πρώτο ελληνικό προξενείο στο Ιρακινό Κουρδιστάν.»⁸¹

Στις 28 Σεπτεμβρίου του 2021, υπογράφηκε στρατηγική συμφωνία στο Παρίσι μεταξύ της χώρας μας και της Γαλλίας. Η συμφωνία προβλέπει άμεση στρατιωτική βοήθεια προς την Ελλάδα από τη Γαλλία και αντιστρόφως εάν μια επίθεση συμβεί από τρίτη χώρα, ακόμη και αν συμβεί εντός της συμμαχίας τους (για παράδειγμα, Τουρκία, μέλος του ΝΑΤΟ). Στο πλαίσιο της συμφωνίας, υπογράφηκαν έγγραφα για την παραλαβή 4 υπερσύγχρονων Γαλλικών φρεγάτων Belharra και 18 μαχητικών Rafale.

Αλλά ο ρόλος της χώρας μας δεν παρέμεινε μόνο στο προσκήνιο. Προσπαθεί να εκμεταλλευτεί το ρήγμα που έχει προκύψει μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Τουρκίας επειδή οι σχέσεις μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Τουρκίας

---

⁸¹ Ntousas,V. (2021).Middle East and North Afrika. ECFR.EU. <https://ecfr.eu/article/greece-in-the-eastern-mediterranean-turning-engagement-into-influence/>

επιδεινώνονται. Ο πόλεμος στην Ουκρανία και η ενεργειακή κρίση βοήθησαν να καταλάβουμε ότι η Ελλάδα, ως περιφερειακό ενεργειακό κέντρο και εκπρόσωπος ασφάλειας, θα πρέπει να είναι ένας μεγαλύτερος παίκτης στην περιοχή και να διαδραματίσει σημαντικότερο ρόλο στην εξωτερική πολιτική της ΕΕ και των Ηνωμένων Πολιτειών.

Τελευταία συμφωνία που υπογράφηκε στην Αθήνα κατά την επίσκεψη του Ερντογάν τον Νοέμβριο του 2023, παρόλο που μηδένισε τις παραβιάσεις της τούρκικης πολεμικής αεροπορίας στο Αιγαίο, από την άλλη παρουσιάζει στοιχεία ετεροβαρότητας παρόμοια με την συμφωνία του 1936. Η διαπίστωση αυτή είναι χαρακτηριστική της πολιτικής κατευνασμού που ασκεί η Ελλάδα προς την Τουρκία διότι η τούρκικη πλευρά δεν υποχώρησε και δεν δεσμεύτηκε σε τίποτα από τις αξιώσεις που προσπαθεί να επιβάλλει στην Ελλάδα.

Συμπεράσματα

Η Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης καθόρισε τα ελληνοτουρκικά σύνορα κατά μήκος της Θράκης και στο Αιγαίο μαζί με την συνθήκη των Παρισίων το 1947. Ταυτόχρονα, η συνθήκη περιελάβανε διατάξεις για την προστασία της ελληνικής μειονότητας στην Κωνσταντινούπολη, της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη και του ελληνικού πληθυσμού της Ίμβρου και της Τενέδου.

Μετά την καταστροφή στη Μικρά Ασία και τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης, η Ελλάδα έθεσε σκόπιμα τέλος στη Μεγάλη Ιδέα και ουσιαστικά από τότε και μετά εφαρμόζει την πολιτική κατευνασμού έναντι της Τουρκίας.

Η τουρκική προσέγγιση είναι διαφορετική. Για εκείνη, η Λωζάννη ήταν, αφενός, το τέλος της περιόδου παρακμής που οδήγησε στην κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και, αφετέρου, η αναγέννησή της ως δύναμη. Για την Ελλάδα, αυτό ήταν το τέλος της πορείας, αλλά για την Τουρκία έγινε η βάση για την έναρξη μιας νέας επεκτατικής πολιτικής.

Αυτή η ρεβιζιονιστική πολιτική της Τουρκίας ήταν πολύ προσεκτική στα πρώτα στάδια και επικεντρώθηκε στην εξάλειψη της ελληνικής μειονότητας. Η επιτυχία της εισβολής στην Κύπρο ενθάρρυνε την τουρκική πλευρά, η οποία έχει πλέον αμφισβητήσει όλους τους διεθνείς κανόνες στο Αιγαίο. Με την επιτυχημένη κρίση των Ιμίων η Τουρκία διαπίστωσε ότι είναι δυνατή η αμφισβήτηση των εδαφικών ρυθμίσεων που καθιερώθηκαν από τη συνθήκη ειρήνης μεταξύ Λωζάννης και Παρισίου.

Τα ελληνοτουρκικά προβλήματα στο Αιγαίο, από την πλευρά της Τουρκίας σκέψης, χωρίζονται σε 4 κύριους τομείς, την υφαλοκρηπίδα, τα χωρικά ύδατα, τον έλεγχο του εναέριου χώρου του Αιγαίου και την αποστρατιωτικοποίηση των νήσων του Ανατολικού Αιγαίου. Βέβαια και το Κυπριακό Πρόβλημα το οποίο έχει ιδιαίτερο βάρος. Τα παραπάνω ζητήματα έχουν οδηγήσει τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών σε σημείο που να είναι στρατιωτικά προετοιμασμένες και οπλισμένες σε περίπτωση στρατιωτικής σύγκρουσης. Παρόλο αυτά και οι δύο πλευρές δήλωσαν ότι θέλουν να διαπραγματευτούν, όμως με διαφορετική βάση έναρξης.

Η σημερινή τουρκική διοίκηση και οι προηγούμενες, είχαν ένα κοινό όραμα. Την ενίσχυση της θέσης και της επιρροής της χώρας σε όλο τον κόσμο. Φυσικά, το Αιγαίο και η επέκτασή σε αυτό δεν μπορούσαν να αγνοηθούν. Σκοπός είναι η επίδειξη δύναμης με απώτερο στόχο να παρουσιαστεί ως μια σημαντική περιφερειακή δύναμη στην περιοχή.

Η ανάπτυξη εθνικιστικών ιδεών και προπαγάνδας στον τούρκικο λαό επιλύει ένα άλλο πρόβλημα στη χώρα, τα διάφορα κοινωνικά της προβλήματα. Επιπλέον, η γεωγραφική και στρατηγική της θέση είναι πολύ χρήσιμη για τη Δύση και επομένως η στάση απέναντί της είναι πολύ πιο γενναιόδωρη από ό, τι θα έπρεπε.

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα κινδυνεύει να χάσει τα οφέλη από τις πιθανές συνέπειες των σχέσεων της Τουρκίας με τη Δύση. Γενικά, οι συχνά λανθασμένες πολιτικές της χώρας μας έχουν αποδυναμώσει την παγκόσμια κοινή γνώμη για την εξωτερική μας πολιτική όλα αυτά τα χρόνια. Ως αποτέλεσμα, η εμπιστοσύνη στις πολιτικές της χώρας μας χάνεται συστηματικά.

Μπροστά στην απειλή μιας «ειρηνικής» Τουρκίας να τροποποιήσει τη Συνθήκη με την αιτιολογία ότι όλες οι διαφορές με την Ελλάδα είναι πολιτικές και όχι νομικές, η Ελλάδα αναγκάζεται να αναπτύξει μια πολιτική «ανάσχεσης» έναντι της Τουρκίας αυξάνοντας τις αμυντικές δαπάνες. Ωστόσο, αυτό σίγουρα δεν είναι αρκετό για να προστατεύσει τις αξίες και τα εθνικά ιδεώδη που κατακτήθηκαν με αγώνες και θυσίες. Τα επιχειρήματα που προβάλλονται από την τουρκική πλευρά αλλάζουν από μέρα σε μέρα, καθώς εγκαθιδρύεται μια νέα τάξη πραγμάτων. Η Ελλάδα, λοιπόν, είναι αναγκασμένη να αλλάζει κάθε φορά τη θέση της, ανάλογα με τη διεθνή συγκυρία, αλλά πάντα στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου και των διεθνών συμφωνιών και συνθηκών, προκειμένου να διαφυλάξει την εθνική κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα.

Τα τελευταία τρία χρόνια, η Τουρκία αμφισβήτησε και επέμεινε σε όλα όσα σχετίζονται με το δόγμα της "γαλάζιας πατρίδας" και τώρα μιλάει για αναθεώρηση της Συνθήκης της Λωζάννης. Ειδικότερα, δεν γίνεται πλέον λόγος για μια "δίκαιη" λύση στο θέμα της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο. Θεωρεί ότι η

διαίρεση της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο και κατ' επέκταση σε ολόκληρη την Ανατολική Μεσόγειο, πρέπει να γίνει μόνο μεταξύ των ηπειρωτικών ακτών, επιβεβαιώνοντας τη θέση ότι ο βυθός του Αιγαίου αποτελεί προέκταση της Ανατολίας. Δηλώνει επίσης ότι στόχος της είναι να διεκδικήσει όσα θεωρεί απαραίτητα για να εδραιωθεί ως αναδυόμενη περιφερειακή δύναμη στην περιοχή. Για το σκοπό αυτό, δεν διστάζει να έρθει σε αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ και άλλες μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες, είτε είναι μέλη του NATO είτε όχι. Παράλληλα, συνεχίζει να διατηρεί επαφές με τη Ρωσία μετά την εισβολή στην Ουκρανία και επιδιώκει να ενισχύσει τις τουρκο-ρωσο-ιρανικές σχέσεις.

Η χώρα μας, κατά του πλήρους αναθεωρητισμού της Τουρκίας, δεν έχει αναπτύξει μία στρατηγική επιθετικού χαρακτήρα για την προάσπιση των συμφερόντων της στην Ανατολική Μεσόγειο. Η χώρα μας ανταποκρίνεται στις προκλήσεις των γειτόνων της στην Ανατολική Μεσόγειο και στον ανταγωνισμό για τα θαλάσσια συμφέροντα, τις στρατιωτικές ασκήσεις και την ενεργειακή ανάπτυξη με αυτονόητη διπλωματία υψηλού επιπέδου και παρουσία των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων, οι οποίες τερματίζουν σε αυτοακυρώσεις.

Φυσικά, η κατάσταση πολέμου στο Αιγαίο δεν είναι αυτό που θα ήθελε η Δύση, αλλά η στάση της απέναντι στη χώρα μας και την Τουρκία αντίστοιχα δεν ευνοεί την ειρηνική επίλυση της κατάστασης. Αυτές οι καθυστερήσεις στην επίλυση του ελληνοτουρκικού ζητήματος είναι επίσης πιθανό να υποβοηθείται από τις δυτικές χώρες με σκοπό να «κινούν τα νήματα» στην περιοχή, ώστε να υλοποιηθούν τα συμφέροντά τους.

Η Ελλάδα δεν είχε ποτέ μακροχρόνια Στρατηγική μετά το 1922⁸²

Στη χώρα μας κυριαρχεί μια ουτοπική θέση που αναζητά μια απλή λύση στην ελληνοτουρκική διένεξη, ή μια θέση αυτομισθίας που κατηγορεί την ελληνική πλευρά. Επομένως, το «εσωτερικό μέτωπο»⁸³ είναι ένας σημαντικός παράγοντας που

---

⁸² Άρθρο του Ιωάννη Ε. Κωτούλα «Η στρατηγική των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Τα στοιχεία ισχύος του Ελληνισμού και η μεγάλη σκακιέρα» Ανάλυση του βιβλίου «50 Κανόνες Στρατηγικής στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις» του Πλατιάς – Κ. Κολιόπουλος

⁸³ (Κανόνας 28) Πλατιάς – Κ. Κολιόπουλος 50 Κανόνες Στρατηγικής στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις εκ.

επηρεάζει τη χάραξη στρατηγικής, τον οποίο η ελληνική πλευρά ανακάλυψε αρνητικά στην αρχή της περιόδου της πολιτικής αστάθειας στη δεκαετία του 1960.

Δεν έχουμε εφαρμόσει τις αρχές της στρατηγικής ανθεκτικότητας⁸⁴, δηλαδή ένα μακροπρόθεσμο στρατηγικό όραμα βασισμένο σε αντικειμενικούς στόχους, για να καθορίσουμε τις στρατηγικές προκλήσεις της Ελλάδας⁸⁵ απέναντι σε μια ενδυναμωμένη Τουρκία.

Ένα μακροϊστορικό δομικό πρότυπο στην Ελλάδα είναι η αποτυχία του κράτους (διοίκηση και στρατός) να συντονίσει την αντίδραση σε μια παρατεταμένη στρατιωτική σύγκρουση και να κινητοποιήσει τον πληθυσμό.

Το ελληνικό κράτος στερείται θεσμικής τεχνογνωσίας, δεν έχει ενότητα διοικήσεως και στόχων⁸⁶. Αυτό συνέβαλε στην λανθασμένη αντίδραση της ελληνικής πλευράς στα Ίμια το 1996. Σήμερα, η τάση αυτή καταγράφεται ως έλλειψη ικανότητας για συναίνεση σε μακροπρόθεσμο στρατηγικό σχεδιασμό και αρχές εθνικού συμφέροντος. Η απουσία αυτή, που αποτελεί πρόβλημα από μόνη της, σε συνδυασμό με τις διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας⁸⁷, επιδεινώνει τον συσχετισμό δυνάμεων έναντι της δημογραφικά και γεωπολιτικά ενισχυμένης Τουρκίας.

Δεν εφαρμόζει την αρχή της αυτοβοήθειας των κρατικών δρώντων εντός του διεθνούς συστήματος⁸⁸. Ως κρατική οντότητα δεν αναλύει τους παράγοντες διαμόρφωσης στρατηγικής: του γεωγραφικού παράγοντα⁸⁹, του ιδεολογικού/κοινωνικού περιβάλλοντος⁹⁰, της τεχνολογικής παραμέτρου⁹¹, των

Δίαυλος (2023)

⁸⁴ (Κανόνας 50) Πλατιάς – Κ. Κολιόπουλος *50 Κανόνες Στρατηγικής στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις* εκ. Δίαυλος (2023)

⁸⁵ Κανόνες 5, 10 και 17 και Ερώτηση 20)

⁸⁶ (Κανόνας 37)

⁸⁷ (Κανόνας 10)

⁸⁸ (Κανόνες 6 και 7)

⁸⁹ (Κανόνας 11)

⁹⁰ (Κανόνας 12)

⁹¹ (Κανόνας 13)

πληροφοριών⁹², της οικονομίας⁹³ και ειδικότερων υλικοτεχνικών εκφάνσεων⁹⁴.

Η εικόνα της Ελλάδας στο διεθνές περιβάλλον⁹⁵, είναι ανεμική και αμετάβλητη⁹⁶. Δεν αξιοποιούνται σε θεωρητικό επίπεδο θεμελιώδεις αρχές και θεματικούς τόπους της Κλασικής Γεωπολιτικής, όπως την γεωστρατηγική αντίθεση θαλασσίων και χερσαίων δυνάμεων και τις χωρικές ενότητες της Καρδιογαίας (Heartland), η απροσπέλαστη από τις Δυτικές Θαλάσσιες δυνάμεις ευρασιατική ενδοχώρα- του Βρετανού γεωγράφου Halford J. Mackinder και της Περιμέτρου (Rimland), η παράκτια ζώνη της Ευρασίας, η οποία περιορίζει την ευρασιατική ενδοχώρα- του Αμερικανού πολιτικού επιστήμονα Nicholas J. Spykman. Επομένως είναι αδύνατη η κατανόηση της καταλυτικής σημασίας των Στενών (Βοσπόρου και Ελλησπόντου), τα οποία ελέγχονται από την Τουρκία και του Αιγαίου που δεν ελέγχεται από την Ελλάδα, για τις Δυτικές Θαλάσσιες δυνάμεις και την Ρωσία ως αναθεωρητικό χερσαίο δρώμενο με προβολή ισχύος προς τις θερμές θάλασσες. Τα Στενά αποτελούν θεμελιώδες σημείο συμφόρησης (choke point) με δύο κρίσιμες γεωπολιτικές λειτουργίες. Αφενός αποτελούν εστιακό σημείο ανασχέσεως της Ρωσίας προς τα θερμά ύδατα της Μεσογείου Θάλασσας αφετέρου κόμβου διελεύσεως ενεργειακών ροών της Κασπίας Θάλασσας φιλικών προς την Τουρκία κρατών (Αζερμπαϊτζάν, μετασοβιετικά κράτη Κεντρικής Ασίας, Ρωσία). Η Ρωσία αποτελεί τυπική χερσαία δύναμη, η οποία είναι περιορισμένη από κλειστές/ημίκλειστες θάλασσες (Βαλτική Θάλασσα, Μεσόγειος Θάλασσα, Κασπία Θάλασσα) ή δυσμενείς κλιματικές συνθήκες (Αρκτικός Ωκεανός) και ανασχετικό έλεγχο των Δυτικών θαλασσίων δυνάμεων και των συμμάχων τους σε μια ευρεία έκταση, από τον Βόρειο Ατλαντικό Ωκεανό έως τον Ειρηνικό Ωκεανό.

Η Ελλάδα διαθέτει το πιο στρατηγικό σημείο στα Βαλκάνια, συνορεύοντας με την Αδριατική και τη Μαύρη Θάλασσα και ελέγχοντας το κατώτερο τμήμα της διαδρομής Στενά-Αιγαίο, αλλά δεν το εκμεταλλεύεται προβάλλοντας ισχύ στις

---

⁹² (Κανόνας 14)

⁹³ (Κανόνας 30)

⁹⁴ (Κανόνες 47 και 48)

⁹⁵ (Κανόνας 26) Πλατιάς – Κ. Κολιόπουλος *50 Κανόνες Στρατηγικής στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις* εκ. Δίαυλος (2023)

⁹⁶ (Κανόνας 38)

ανοικτές περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου, όπου τα συμφέροντα πολλών κρατικών δρώντων ανταγωνίζονται ή συγκλίνουν. Ο έλεγχος του ελληνικού εναέριου χώρου είναι κρίσιμης σημασίας.

Η πολιτική κατευνασμού που εφαρμόζει η ελληνική εξωτερική πολιτική πρέπει να εφαρμόζεται σε τακτικό επίπεδο, και να γίνεται σαφής διάκριση μεταξύ στρατηγικού και τακτικού επιπέδου και να κερδίζεται χρόνος για την εδραίωση της σχετικής ισχύος της χώρας. Παράλληλα, να υπογραμμίζει την ευθύνη της Τουρκίας για τις θαλάσσιες εντάσεις και την εργαλειοποίηση των μεταναστευτικών ροών που εφαρμόζει.

Η διαχείριση κρίσεων⁹⁷ θα πρέπει να αποτελεί θεωρητική και θεσμική συνέχεια της εθνικής στρατηγικής, ένας τομέας στον οποίο η ελληνική πλευρά μπορεί και πρέπει να βελτιωθεί σημαντικά. Είναι σαφές ότι απαιτείται σύνεση παράλληλα με την εφαρμογή μιας δυναμικής εξωτερικής πολιτικής που περιλαμβάνει την ενεργό διαμόρφωση του στρατηγικού περιβάλλοντος⁹⁸⁹⁹.

Πρέπει να καταστεί σαφές ότι δεν υπάρχει κανένα κοινό¹⁰⁰ έδαφος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, όπως προκαταλήψεις ή εύκολες θέσεις υπέρ του τουρισμού ή της διέλευσης των ενεργειακών πόρων από την Κασπία Θάλασσα και την Κεντρική Ασία ως κοινό συμφέρον.

Η κυριαρχία των ΗΠΑ δεν έχει ακόμη κλονιστεί και ένα πολυπολικό διεθνές σύστημα δεν έχει ακόμη εγκαθιδρυθεί. Ως εκ τούτου, οι ΗΠΑ παραμένουν η καθοριστική ηγεμονική δύναμη στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας έναντι της Τουρκίας και η σχέση μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ είναι κρίσιμη για τη διασφάλιση των εθνικών συμφερόντων της.

Η οικονομική πρόοδος της Τουρκίας κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχει αυξήσει αντί να μειώσει την τουρκική επιθετικότητα, καθώς έχει χρησιμοποιήσει

---

⁹⁷ (Κανόνας 24) Πλατιάς – Κ. Κολιόπουλος *50 Κανόνες Στρατηγικής στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις* εκ. Δίαυλος (2023)

⁹⁸ (Κανόνες 15 και 39)

⁹⁹ (Κανόνας 27)

¹⁰⁰ (Κανόνες 19 και 35)

περισσότερους πόρους για να εφαρμόσει τα αναθεωρητικά της σχέδια.

Η Τουρκία αλλάζει σταδιακά την αυτοεικόνα της και φιλοδοξεί να γίνει μια παγκόσμια δύναμη. Τα δεδομένα αυτά τείνουν να αντικρούσουν τις απλουστευτικές ερμηνείες του παρελθόντος σχετικά με την τουρκική επιθετικότητα. Η τουρκική εισβολή οφειλόταν στο χαμηλό βιοτικό επίπεδο της Τουρκίας τις τελευταίες δεκαετίες και στην ανάγκη εξαγωγής της κρίσης. Η τουρκική επιθετικότητα και ο αναθεωρητισμός είναι δομικά χαρακτηριστικά των τουρκικών κρατικών δρώντων και όχι περιστασιακά χαρακτηριστικά. Η ερμηνεία της διεθνούς συμπεριφοράς της Τουρκίας (και άλλων μετα-ιμπεριαλιστικών δρώντων, όπως η Ρωσία και η Κίνα) πρέπει να λαμβάνει υπόψη της μια μακροπρόθεσμη, εξελιγμένη στρατηγική δεκαετιών και, με βάση τη δική μας οπτική, μπορεί να αξιοποιήσει ακόμη και ιστορικά και πολιτισμικά δεδομένα με χρονικό βάθος αιώνων.

Η Ελλάδα, εξ ορισμού, ανήκει στις θαλάσσιες δυνάμεις λόγω της γεωγραφικής της θέσης, της γεωφυσικής της διάταξης, της ιστορικής της εμπειρίας και του πολιτιστικού της κεφαλαίου, τα οποία έχουν επιπτώσεις στις γεωπολιτικές της επιλογές. Η αγνόηση αυτής της πραγματικότητας έχει υπονομεύσει τα εθνικά συμφέροντα της Ελλάδας. Σε μακροϊστορικό επίπεδο, ας σημειώσουμε ότι υπάρχει μια ενδιαφέρουσα τυπολογία επεμβάσεων των δυτικών ναυτικών δυνάμεων όταν ελληνικοί ή υποκρατικοί δρώντες εντός της Ελλάδας έστρεφαν την Ελλάδα προς τις χερσαίες δυνάμεις (Ρωσική Αυτοκρατορία/Σοβιετική Ένωση, Γερμανία). Πρόκειται για την ένοπλη επέμβαση των δυτικών ναυτικών δυνάμεων κατά της φιλωρωσικής εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας υπό τον βασιλιά Όθωνα στον Κριμαϊκό Πόλεμο του 1853, την επέμβαση κατά της ουδετερόθηρσης πολιτικής του Λαϊκού Κόμματος υπέρ των Κεντρικών Δυνάμεων το 1916 και τον επαναπροσανατολισμό της Ελλάδας στη σφαίρα επιρροής της χερσαίας Σοβιετικής Ένωσης από το κομμουνιστικό κίνημα το 1944. Αυτή είναι μια ερμηνεία της παρέμβασης ενάντια στην προοπτική. Η γεωπολιτική θέση της Ελλάδας είναι στο πλευρό των δυτικών ναυτικών δυνάμεων και η αμφισβήτηση αυτής της πραγματικότητας, είτε με ριζική αλλαγή κατεύθυνσης όπως στις παραπάνω περιπτώσεις, είτε με ουδέτερη στάση (Ελλάδα από το 1974 έως το 1990, Κύπρος από το 1964 έως το 1974 και για μεγάλο χρονικό διάστημα μετά) η αμφισβήτησή της θα ήταν επιζήμια για τα συμφέροντα του Ελληνισμού.

Αφού ενίσχυσε το ισλαμοκεντρικό ιδεολογικό της πλαίσιο και πέτυχε οικονομική άνοδο, η Τουρκία έχει στρέψει την προσοχή της στο ευρασιατικό δίκτυο ενέργειας και επιδιώκει να γίνει κόμβος για τη ρωσική ενέργεια και τις κινεζικές οικονομικές ροές. Σε γενικές γραμμές, η Τουρκία αντιλαμβάνεται την ιστορική της αποστολή ως τη διαμόρφωση μιας νέας περιφερειακής τάξης με την ίδια σε ρόλο ηγεμονικής δύναμης.

Η Τουρκία έχει καταστεί ενεργός παίκτης στις νέες παγκόσμιες γεωπολιτικές προοπτικές και επιδιώκει να προβάλλει την ισχύ της σε διάφορες περιοχές, συμπεριλαμβανομένης της Κεντρικής Ασίας, της μουσουλμανικής Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, της υποσαχάριας Αφρικής και της Ευρώπης, μέσω των μεταναστευτικών κοινοτήτων της. Οι φιλοδοξίες της Τουρκίας έρχονται σε αντίθεση με τα παγιωμένα συμφέροντα των δυτικών θαλάσσιων δυνάμεων. Η Ελλάδα και η Κύπρος αποτελούν τους πρώτους σταθμούς των τουρκικών φιλοδοξιών, οπότε η Ελλάδα πρέπει να εκμεταλλευτεί αυτή την κατάσταση ως αξιόπιστος σύμμαχος. Ειδικότερα, απέναντι στα δύο ελληνικά κράτη, την Ελλάδα και την Κύπρο, η Τουρκία ακολουθεί μια επιθετική πολιτική που περιλαμβάνει στοιχεία υβριδικού πολέμου, υποδαύλιση εντάσεων, αμφισβήτηση της εθνικής κυριαρχίας και εργαλειακή διαχείριση των μεταναστευτικών ροών.

Παρά τη συμμετοχή και των δύο χωρών στον οργανισμό του NATO, το ενδεχόμενο ενός ελληνοτουρκικού πολέμου δεν μπορεί να αποκλειστεί. Οι Πλατιάς και Κολιόπουλος εξετάζουν τις στρατηγικές και τακτικές παραμέτρους του ελληνοτουρκικού πολέμου και επισημαίνουν την καταλυτική σημασία του ελέγχου εναέριας κυκλοφορίας, τώρα που ο θαλάσσιος και ο εναέριος χώρος συνδέονται επιχειρησιακά. Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την Κύπρο, το αδύναμο σημείο του Ελληνισμού, η απόκτηση του ελέγχου εναέριας κυκλοφορίας θεωρείται βασική προϋπόθεση για την απόκρουση πιθανών επιθετικών ενεργειών. Ο συγγραφέας ορθά επισημαίνει ότι με την ενίσχυση του ελέγχου της εναέριας κυκλοφορίας στην Κύπρο και την κατάλληλη συντονισμένη κινητοποίηση του ελληνικού και κυπριακού δυναμικού (κάτι που, αντίθετα, δεν συνέβη το 1974), μια σωστή στρατηγική θα μπορούσε να μετατρέψει αυτό που σήμερα εμφανίζεται ως διαρθρωτικό μειονέκτημα σε τακτικό πλεονέκτημα.

Οι δύο συγγραφείς εξετάζουν μια σειρά από ζητήματα, όπως η στάση των ΗΠΑ σε περίπτωση ελληνοτουρκικού πολέμου, η σημασία των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων και της βάσης της Αλεξανδρούπολης, καθώς και η σημασία του διεθνούς δικαίου στην ελληνοτουρκική σύγκρουση, ενώ προτείνουν την ισορροπία και την αποτροπή ως γενικές αρχές στην αυξανόμενη τουρκική απειλή για τη χώρα. Καταλήγουν με μια σειρά προτάσεων για την αύξηση της στρατηγικής ανθεκτικότητας και της επικοινωνίας.

Οι πολιτικές ελίτ θα πρέπει να αναπτύξουν μια στρατηγική κουλτούρα διαχείρισης κρίσεων, η οποία θα μπορούσε να εξαχθεί στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Η νέα γεωπολιτική κατάσταση απαιτεί βελτιωμένες επιχειρησιακές ικανότητες και νέα στρατηγικά δόγματα.

Επίλογος

Η ελληνική εξωτερική πολιτική έχει μέχρι τώρα αποτύχει να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα του Ελληνισμού. Από την άλλη πλευρά «οριακά» έχει επιτύχει την εξασφάλιση των εθνικών συμφερόντων της Ελλάδας. Όμως οποιαδήποτε αποτυχία στην εξασφάλιση των συμφερόντων του Ελληνισμού έχει αντίκτυπο στα εθνικά συμφέροντα. Στην χρονική περίοδο που διανύουμε η εφαρμογή 2 στρατηγικών [αμυντική για τα εθνικά συμφέροντα και μια επιθετική για εξασφάλιση των συμφερόντων του Ελληνισμού και ανάπτυξης των πυλώνων ισχύος (όπως περιγράφονται από τον καθηγητή Ι. Μάζη) των κρατών του Ελληνισμού, προκειμένου να αντλούν ισχύ) είναι επιβεβλημένη καθόσον ο δρόμος της Τουρκίας προς την αναγνώριση της σε μια περιφερειακή υπερδύναμη περνά από την θαλάσσια περιοχή του Αιγαίου και της Ανατολικής Μεσογείου, περιοχές του Ελληνισμού.

Οι αναγραφόμενες προτάσεις ανάπτυξης στρατηγικών από τον Ελληνισμό πρέπει να αντικατοπτρίζονται από ένα νέο όραμα, μία νέα Νέα Μεγάλη Ιδέα, η οποία δεν είναι άλλη από το Όραμα του πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδας Ιωάννη Καποδίστρια¹⁰¹ για την δημιουργία ενός κράτους έθνους και διάχυσης των ιδεών αυτών στον Δυτικό Κόσμο, προκειμένου να αποκτήσει ιδεολογικό υπόβαθρο «ειδικού

---

¹⁰¹ Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας Νερουλός, Ιακωβάκης-Ρίζος, Καποδίστριας, Ιωάννης Εκδ. Αρμός 2024

βάρους» στον υπό διαμόρφωση πολυπολικό κόσμο.

«Δεν είμαστε καταδικασμένοι να ζούμε με γείτονα την Τουρκία, γιατί δεν μπορεί να δεχόμαστε παθητικά μία κατάσταση. Την ελληνοτουρκική σχέση δεν τη διαμορφώνει μόνον η Τουρκία. Τη διαμορφώνουμε και εμείς, έμμεσα και άμεσα. Η ευρωστία ή η αναιμία της οικονομίας μας, η σταθερότητα ή η αστάθεια της πολιτικής μας ζωής, η γαλήνη ή η αναταραχή στον κοινωνικό μας χώρο είναι στοιχεία που έμμεσα επηρεάζουν την ελληνοτουρκική σχέση. Η φροντίδα ή η παραμέληση των Ενόπλων μας Δυνάμεων, η ενίσχυση ή η αποδυνάμωση της διπλωματίας μας επηρεάζουν τη σχέση αυτή άμεσα. Προϋπόθεση για το πώς θα διαμορφώνεται η σχέση αυτή είναι πάντα η σωστή εκτίμηση των δυνατοτήτων και των προθέσεων της άλλης πλευράς. Υπόβαθρο για μία σωστή εκτίμηση της Τουρκίας είναι η επαρκής πληροφόρηση, όχι μόνο των υπεύθυνων χειριστών της πολιτικής μας, αλλά και του ενεργού πολίτη.»¹⁰²

---

¹⁰² Θεοδωρόπουλος, Β. (1988). *Οι Τούρκοι και εμείς*, (σ. 340-341). Αθήνα: Φυτράκης ο Τύπος Α.Ε.

Πηγές - Βιβλιογραφία

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αρχεία

Εφημερίς της Κυβερνήσεως, τεύχος Α', αριθμός φύλλου 96, 15 Απριλίου 1931

Αρχείο Ανδρέα Μιχαλακόπουλου, [Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο], φάκ. 1.4, Μιχαλακόπουλος προς Βενιζέλο, Μπαντ Εμς, 6 Ιουνίου 1930· Réponses au memorandum sur l'organisation d'un régime d'Union Fédérale Européene, Paris 1930

Εφημερίς της Κυβερνήσεως, τεύχος Α', αριθμός φύλλου 66, 14 Φεβρουαρίου 1934

Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας (ΔΙΑΥΕ), 1937, 25.3, Ραφαήλ προς Υπουργείο Εξωτερικών, αρ. 1957, Άγκυρα, 31 Μαΐου 1937

ΔΙΑΥΕ, 1940, 8.3, «Περίληψις συνδιαλέξεως λαβούσης χώραν μετά της Α.Ε. του Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας και της Α.Ε. του Πρωθυπουργού κ. Μεταξά εν Αγκύρα την 19ην Οκτωβρίου 1937»

ΔΙΑΥΕ, 1937, 25.7, Ραφαήλ προς Υπουργείο Εξωτερικών, αρ. 3553, Άγκυρα, 25 Οκτωβρίου 1937

ΔΙΑΥΕ, 1938, Β/3/Τ, Ραφαήλ προς Υπουργείο Εξωτερικών, αρ. 1311, Άγκυρα, 5 Μαΐου 1938.

Αρχείο Ιωάννη Μεταξά (Γενικά Αρχεία του Κράτους) [στο εξής: ΑΙΜ], φάκ. 46, Πολίτης προς Μεταξά, αρ. 4186, Παρίσι, 7 Νοεμβρίου 1937.

Άρθρα

Έστία, 25 Μαΐου 1937

Έστία, 26 Μαΐου 1937

Έστία, 27 Μαΐου 1937

Έστία, 28 Απριλίου 1938

Έστία, 20 Οκτωβρίου 1937

Άκρόπολις, 21 Οκτωβρίου 1937

Γκρίλλα, Μ. (2018). Τα θαλάσσια σύνορα στο Αιγαίο. Ελευθερία-
webedition. Ανακτήθηκε την 12/11/23 από:
<https://www.eleftheria.gr/m/απόψεις/item/197069.html>

- In.gr. (2022, Ιούλιος, 15). Πραξικόπημα στην Τουρκία: Πώς ξεκίνησε και τι «έδωσε» στον Ερντογάν. Ανακτήθηκε την 21/12/23 από: <https://www.in.gr/2022/07/15/world/praksikorima-stin-tourkia-pos-ksekinise-kai-tiedose-ston-erntogan/>
- Κατσικίδης, Α. (2022) Τζιχάντ Γιαϊτζί στην Κ. Έτσι χαράξαμε τη γαλάζια πατρίδα. ΗΚαθημερινή. Ανακτήθηκε την 24/1/24 από: <https://www.kathimerini.gr/opinion/interviews/562124533/tzichat-giaitzi-stin-k-etsicharaxame-ti-galazia-patrida/>
- Μπάλτος, Χ. (2019). Το στρατήγημα και η στρατηγική της Τουρκίας για μια γαλάζια πατρίδα. Foreign Affairs, the Hellenic Edition. Ανακτήθηκε την 20/1/24 από: <https://www.foreignaffairs.gr/articles/72562/georgios-x-mpaltos/to-stratigima-kai-istratigiki-tis-toyrkias-gia-mia-%C2%ABgalazia-patrida>
- Ntousas ,V. (2021). Middle East and North Afrika. ECFR.EU. Ανακτήθηκε την 24/1/24 από: <https://ecfr.eu/article/greece-in-the-eastern-mediterranean-turningengagement-into-influence/>
- Παυλόπουλος, Π. (2021). Η αμυντική θωράκιση των Ελληνικών νησιών του Αιγαίου κατά το διεθνές και το Ευρωπαϊκό δίκαιο. Η Ναυτεμπορική. Ανακτήθηκε την 20/12/23 από: <https://www.naftemporiki.gr/politics/1296976/pranloroulos-iamyntiki-thorakisi-ton-ellinikon-nision-tou-aigaiou-kata-to-diethnes-kai-evropaikodikaio/>
- Στούκας, Μ. (2017) Η συνθήκη της Λωζάνης: Τα άρθρα που αφορούν Ελλάδα και Τουρκία. Το Πρώτο θέμα. Ανακτήθηκε την 23/12/23 από: <https://www.protothema.gr/stories/article/741915/i-sunthiki-tis-lozanis-ta-arthrapou-aforoun-ellada-kai-tourkia/>
- Ταρατσάλου, Θ. (2021). Ο δρόμος προς την ανεξαρτησία της Ελλάδος. Maxmag.gr. Ανακτήθηκε την 20/12/23 από: <https://www.maxmag.gr/afieromata/ellada1821/odromos-pros-tin-anexartisia-tis-ellados/>
- Χεκίμογλου, Ε. (2018). Η ξεχασμένη «Σύμβαση των Αθηνών». Έθνος. Ανακτήθηκε την 21/12/23 από: <https://www.ethnos.gr/greece/article/1054/hxexasc2b5enhshyc2b5bashtonathnon>

Αρχεία Ελληνική Δημοκρατία- Υπουργείο εξωτερικών (2018) Σημαντικές διεθνείς συνθήκες που αφορούν την Ελλάδα- Η Συνθήκη Ειρήνης του Λονδίνου (1913).

Ανακτήθηκε την 20/12/23 από: <https://www.mfa.gr/>

Ελληνική Δημοκρατία- Υπουργείο εξωτερικών (2018) Σημαντικές διεθνείς συνθήκες που αφορούν την Ελλάδα- Το πρωτόκολλο του Λονδίνου (1830). Ανακτήθηκε την 20/12/23 από: <https://www.mfa.gr/>

Άρθρο του Ιωάννη Ε. Κωτούλα «Η στρατηγική των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Τα στοιχεία ισχύος του Ελληνισμού και η μεγάλη σκακιέρα» Ανάλυση του βιβλίου «50 Κανόνες Στρατηγικής στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις» του Πλατιάς – Κ. Κολιόπουλος

Βιβλιογραφία

Αλεξανδρή, Α. (1988). Το ιστορικό πλαίσιο των ελληνοτουρκικών σχέσεων στο συλλογικό έργο. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις (1923-1987), (σ. 57-58). Αθήνα: Γνώση.

Αρβανιτόπουλος Κ., & Κοππά Μ. (2005). 30 χρόνια Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής (1974-2004). Αθήνα: Λιβάνη.

Θεοδωρόπουλος, Β. (1988). Οι Τούρκοι και εμείς, (σ. 340-341). Αθήνα: Φυτράκης ο Τύπος Α.Ε.

Θεοφανίδης, Σ., Κρανιδιώτης Γ., Ροζάκης Χ., Β. Σακελλαρίου Μ., Σφυρόερας Β., & Τενεκίδης

Γ. (1979). Το Αιγαίο και η Ελληνοτουρκική κρίση. Αθήνα: Μετόπη.

Περράκης, Σ. (2003). Αιγαίο: Εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των Ελληνοτουρκικών διενέξεων. Αθήνα: Σάκκουλα.

Σβολόπουλος, Κ. (1989). Η προοπτική των ελληνοτουρκικών σχέσεων στα πλαίσια του καθεστώτος της Λωζάνης. Βαλκανικά Σύμμεικτα. Αθήνα: Ίκαρος

Συρίγος, Α. (2018). Ελληνοτουρκικές σχέσεις. Αθήνα: Πατάκη

Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας Νερουλός, Ιακωβάκης-Ρίζος, Καποδίστριας Ιωάννης Εκδ. Αρμός 2024

Πλατιάς – Κ. Κολιόπουλος 50 Κανόνες Στρατηγικής στις Ελληνοτουρκικές Σχέσεις εκ. Δίαυλος (2023)

Ι. Αναστασιάδου, Ο Βενιζέλος και το ελληνοτουρκικό Σύμφωνο Φιλίας του 1930, Αθήνα 1982

- Α. Κλάψης, Το ελληνοτουρκικό Οικονομικό Σύμφωνο της 10ης Ιουνίου 1930: ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η διευθέτηση των εκκρεμοτήτων της Σύμβασης της Λωζάννης για την Ανταλλαγή των Πληθυσμών, Αθήνα 2010
- Θ. Χριστοδουλίδης - Α. Κλάψης, Η κυοφορία του μέλλοντος. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στην Κοινωνία των Εθνών, Αθήνα 2008
- Α. Κλάψης, Η ένταξη της Τουρκίας στην Κοινωνία των Εθνών και η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1923-1932, Αθήνα 2015
- Μ. Κούμας, Η ελληνική εξωτερική πολιτική και το ζήτημα της ασφάλειας στη νοτιοανατολική Ευρώπη, 1933-1936, Αθήνα 2010
- Α. Κλάψης, «Η ελληνοτουρκική προσέγγιση στη δεκαετία του 1930», Αίνος μνήμης Καθηγητού Ηλία Κρίσπη. Συμβολές στην επιστήμη του δικαίου και των διεθνών σχέσεων, Αθήνα/Θεσσαλονίκη 2015
- Μιράντα Παξιμαδοπούλου-Σταυρινού, Η Δυτική Θράκη στην εξωτερική πολιτική της Βουλγαρίας. Το ζήτημα της βουλγαρικής οικονομικής διεξόδου στο Αιγαίο, 1919-1923, Αθήνα 1997.
- Κ. Δ. Σβολόπουλος, Το Βαλκανικόν Σύμφωνον και η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1928-1934. Ανέκδοτον κείμενον του Ελευθερίου Βενιζέλου, Αθήνα 1974
- Ι. Κολιόπουλος, Παλινόρθωση, δικτατορία, πόλεμος, 1935-1941. Ο βρετανικός παράγοντας στην Ελλάδα, Αθήνα 1985
- Π. Πιπινέλης, Ιστορία της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος, 1923-1941, Αθήνα 1948
- Ι. Μεταξάς, Το προσωπικό μου ημερολόγιο, τ. Δ΄, Αθήνα χ.χ.
- Α. Παπάγος, Ο πόλεμος της Ελλάδος, 1940-1941, Αθήνα 1995
- Σ. Ι. Στεφάνου (επιμ.), Τα κείμενα του Ελευθερίου Βενιζέλου, τόμος Δ΄, Αθήνα 1981
- Π. Α. Ζάννας (επιμ.), Αρχείο της Πηνελόπης Σ. Δέλτα. 1. Ελευθέριος Βενιζέλος. Ημερολόγιο-Αναμνήσεις-Μαρτυρίες-Αλληλογραφία, Αθήνα 1978
- Ι. Π. Πικρός, Τουρκικός επεκτατισμός: από το μύθο της ελληνοτουρκικής φιλίας στην πολιτική για την αστυνόμευση των Βαλκανίων, 1930-1943, Αθήνα 1996
- Κ. Σβολόπουλος, Η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1900-1945, Αθήνα 2002
- Ι. Π. Πικρός, Τουρκικός επεκτατισμός
- Π ρ α κ τ ι κ ά του ΛΣΤ΄ Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας Θεσσαλονίκη 2019 (26 - 28 Μαΐου 2016)

Ξενόγλωσση

Frank G. Weber Ο επιτήδειος ουδέτερος . Θετίλη 1983

J. O. Iatrides (ed.), Ambassador MacVeagh Reports

J. Gehl, Austria, Germany and the Anschluss, 1931-1938, London 1963· H. Wright, «The Legality of the Annexation of Austria by Germany», The American Journal of International Law 38/4 (1944)

G. W. Baer, Test Case: Italy, Ethiopia and the League of Nations, Stanford 1976· J. Barros, Britain, Greece and the Politics of Sanctions: Ethiopia, 1935-1936, London 1982.

C. Svolopoulos, «Le problème de la sécurité dans le sud-est européen de l'entre-deux guerres: à la recherche des origines du pacte balkanique de 1934», Balkan Studies 14 (1973)

A. R. DeLuca, Great Power Rivalry at the Turkish Straits: The Montreux Conference and Convention of 1936, New York 1981. Πρβλ. A.L. Macfie, The Straits Question, 1908-36, Thessaloniki 1993

S. Seydi, The Turkish Straits and the Great Powers: From the Montreux Convention to the Early Cold War, 1936-1947, Istanbul 2003

